

Næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet Oppland

KNUT VAREIDE OG HANNA NYBORG STORM

TF-notat nr. 8/2012

TF-notat

Tittel:	Næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet. Oppland.
TF-notat nr:	8/2012
Forfatter(e):	Knut Vareide og Hanna Nyborg Storm
Dato:	11.1.2012
Gradering:	Åpen
Antall sider:	73
Framsidedfoto:	
ISBN:	978-82-7401-497-8
ISSN:	1891-053X
Pris:	170,- Kan lastes ned gratis som pdf fra telemarksforsking.no
Prosjekt:	Regionale analyser 2011
Prosjektnr.:	20110140
Prosjektleder:	Knut Vareide
Oppdragsgiver(e):	Oppland fylkeskommune
Resymé:	<p>Denne rapporten beskriver utviklingen i Oppland med hensyn til befolkning, arbeidsplasser, utdanningsnivå, næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet.</p>
Telemarksforsking, Boks 4, 3833 Bø i Telemark. Org. nr. 948 639 238 MVA	

Forord

Denne rapporten er en videreføring av tidligere næringsanalyser. Analysene bygger på indikatorer og metoder fra tidligere år, som er oppdatert eller oppgradert. I tillegg introduserer vi enkelte nye tema og indikatorer.

De som har lest tidligere rapporter vil kjenne igjen kapitlene for folketall, arbeidsplasser, NæringsNM og Attraktivitetspyramiden. Attraktivitetspyramiden er oppgradert i år. Metoden for beregning av bostedsattraktivitet, Attraktivitetsbarometeret, er endret vesentlig. Attraktivitetsbarometeret tar nå også med innvandring som grunnlag for beregningene.

I denne rapporten har vi også med to nye kapitler. Det ene kapitlet omhandler utdanningsnivå, det andre innovasjon i næringslivet.

Telemarksforsking har utarbeidet 25 regionale analyser på ulike geografiske nivå med data fram til og med 2010.

Bø, 12.01.12

Knut Vareide
Prosjektleder

Innhold

Sammendrag	5
1. Befolkning.....	6
2. Arbeidsplasser	11
3. Utdanningsnivå	18
4. NæringsNM.....	23
5. Innovasjon i næringslivet	37
6. Attraktivitetspyramiden.....	50
7. Oppsummerende analyser.....	68

Sammendrag

Oppland har mye lavere vekst enn resten av landet, både når det gjelder befolkning og arbeidsplasser. Det ser ut til å være den mest konkurranseutsatte delen av næringslivet, besøksnæringene og industrien, som leder an i nedgangen.

Oppland representerer sammen med Hedmark og Telemark periferien på Østlandet. Dette gir seg utslag i lav befolkningsvekst. Innvandring fra utlandet gir noe befolkningsvekst, og kompenserer for en negativ fødselsbalanse og netto utflytting til andre fylker. Lillehammerregionen og Gjøvikregionen er byregioner som har en viss vekstkraft, men som likevel har lavere befolkningsvekst enn Norge. Hadeland er nærmest Oslo, og har også noe vekst. Valdres og Midt- og Nord-Gudbrandsdal har alle lavere folketall i 2010 enn i 2000. Nedgangen har blitt bremsset opp og delvis reversert i disse regionene etter 2007, da innvandringen til Norge skjøt fart.

Antall arbeidsplasser i Oppland har vokst med 5,6 prosent fra 2000 til 2010. På landsbasis har veksten vært 11,3. Veksten i Oppland har dermed bare vært halvparten av veksten på landsbasis. Det er i næringslivet at arbeidsplassveksten har sviktet. Antall arbeidsplasser i næringslivet i Oppland er lavere i 2010 enn i 2007.

Bedriftenes utvikling analyseres i NæringsNM, som måler bedriftenes lønnsomhet, vekst og nyetableringer. Oppland er rangert på en 13. plass blant de 19 fylkene. Det er stor variasjon mellom regionene, fra Lillehammerregionen som ble nummer 11 av 83 regioner, til Midt-Gudbrandsdal som ble nummer 81. Trenden i NæringsNM er negativ. Oppland og samtlige regioner i fylket gjorde det bedre i 2000 enn i 2010.

Utdanningsnivå og innovasjon i næringslivet er også målt i denne rapporten. Oppland har den laveste andelen av befolkningen med høyere utdanning av alle fylkene. Næringslivet har likevel ganske mye innovasjon. Gjøvikregionen har den fjerde høyeste andelen innovative bedrifter av alle regionene, og Lillehammerregionen har det niende beste innovasjonsklimaet av de 83 regionene.

I det siste kapitlet brukes Attraktivitetspyramiden som modell for å beskrive utviklingen. I Attraktivitetspyramiden forklares steders utvikling gjennom deres attraktivitet langs tre dimensjoner: Attraktivitet for bedrifter i basisnæringer, attraktivitet for besøkende og attraktivitet som bosted.

Regionene i Oppland har ulike profiler. Lillehammerregionen, Valdres og Gudbrandsdalen er utpregede besøksregioner. Gjøvikregionen er en bedriftsregion, mens Hadeland er en bostedsregion. Oppland er dermed et fylke som har mye besøksnæring, men har hatt lavest vekst i antall arbeidsplasser i besøksnæringene av alle fylkene. Oppland har også hatt en svak utvikling i basisnæringene, der fylket har hatt den femte svakeste utviklingen i antall arbeidsplasser. Oppland gjør det relativt sett best når det gjelder bostedsattraktivitet. Både Lillehammer- og Gjøvikregionen har vært attraktive for bosted. Det har gitt vekstimpulser, og kompensert for den svake utviklingen i besøks- og basisnæringene.

1. Befolkning

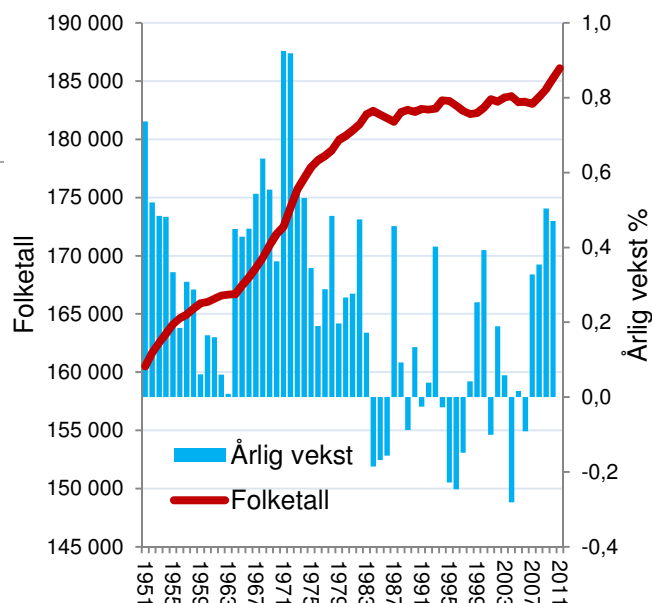
Befolkningsutviklingen er den viktigste indikatoren for regional utvikling. I de fleste kommuner, regioner eller fylker er befolkningsutviklingen den dominerende indikatoren for utviklingen, mens andre måleparametre er underordnet. Vi starter derfor rapporten med en kort oversikt over de viktigste trekkene i befolkningsutviklingen. Alt datagrunnlag i dette kapitlet er fra SSB.

1.1 Befolkningsutviklingen på lang sikt

Befolkningen i Oppland vokste sterkt i mange av årene på 50-, 60- og 70-tallet. Deretter holdt folketallet seg nokså stabilt i en lang periode, med vekslende vekst og nedgang fra år til år. De siste fire årene har det imidlertid vært god vekst i folketallet.

De siste fire årene har den årlige veksten vært på mellom 0,3 og 0,5 prosent årlig. Ikke siden 70-tallet har det vært en periode med like sterk vekst i folketallet.

Folketallet økte med 871 innbyggere i 2010. 1. januar 2011 var 186 087 bosatt i Oppland.

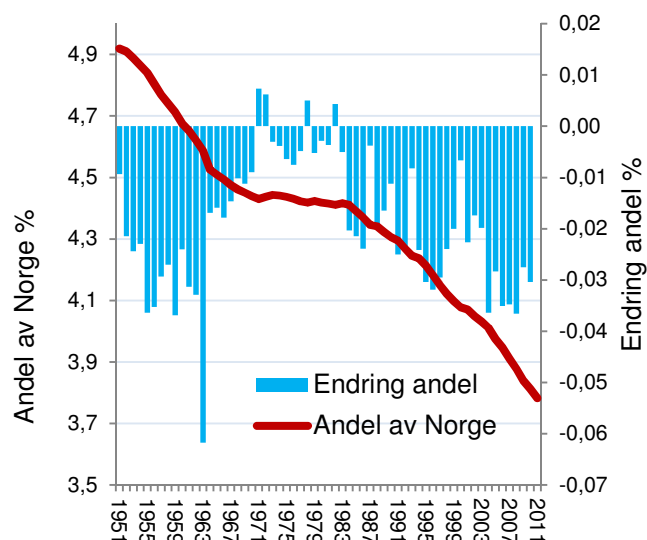

Figur 1: Befolkningsutvikling og årlige endringer i befolkningen i Oppland siden 1951.

Relativ utvikling

Hvis vi måler Opplands andel av Norges befolkning og endringer i denne andelen, får vi et helt annet bilde på utviklingen. Opplands andel av Norges befolkning har gått jevnt ned. Andelen har kun økt i fire år på 70- og 80-tallet.

Ut fra den sterke befolkningsveksten i Oppland de siste fire årene, ville man tro at andelen av landets befolkning hadde økt. Veksten i landet har imidlertid vært veldig sterk de siste årene, på grunn av økt innvandring. Veksten i Oppland er relativt sett svakere enn i resten av landet, og fylket har de siste 30 årene sakkert akterut.

Figur 2: Utvikling i Opplands andel av Norges befolkning og årlige endringer i denne andelen siden 1951.

1.2 Befolkningsutviklingen dekomponert

Befolkningsveksten kan splittes opp i tre komponenter: Fødselsoverskudd, netto innvandring og nettoutflytting innenlands.

Oppland har hatt fødselsunderskudd i alle årene i perioden 1997-2010. Fødselsunderskuddet har vært på mellom 0,1 og 0,2 prosent av folketallet.

Det har også vært netto utflytting fra fylket i alle årene, med unntak av i 2000. Nettoutflyttingen var høyest i årene 2004-2006.

Netto innvandring er den eneste komponenten som har bidratt positivt i hele perioden. Nettoinnvandringen har økt i løpet av perioden. De siste årene har innvandringen bidratt til en vekst på over 0,6 prosent av folketallet.

Relativ utvikling

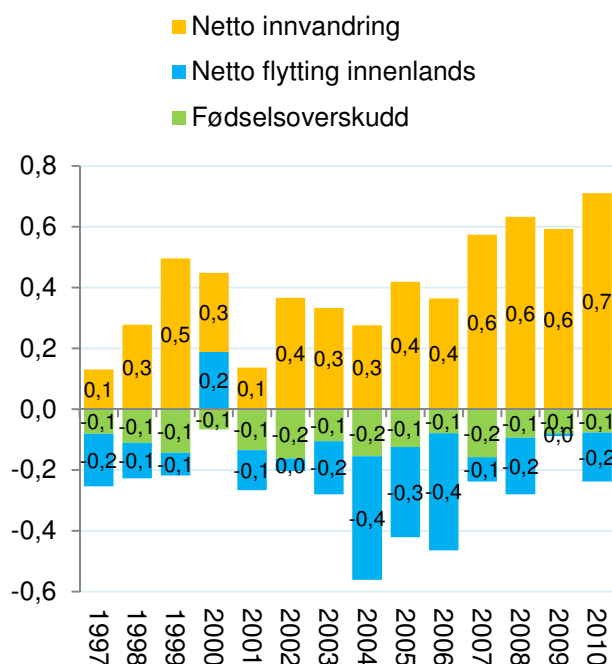
I figur 4 ser vi hvordan de tre komponentene i befolkningsendringen i Oppland avviker fra landsgjennomsnittet.

Figuren viser at Oppland har vesentlig lavere fødselsbalanse enn landsgjennomsnittet. Landet som helhet vokser med 0,4 prosent gjennom fødselsoverskudd. Differansen mellom fødselsbalansen i Oppland og Norge har vært på mellom 0,4 og 0,5 prosentpoeng de siste årene.

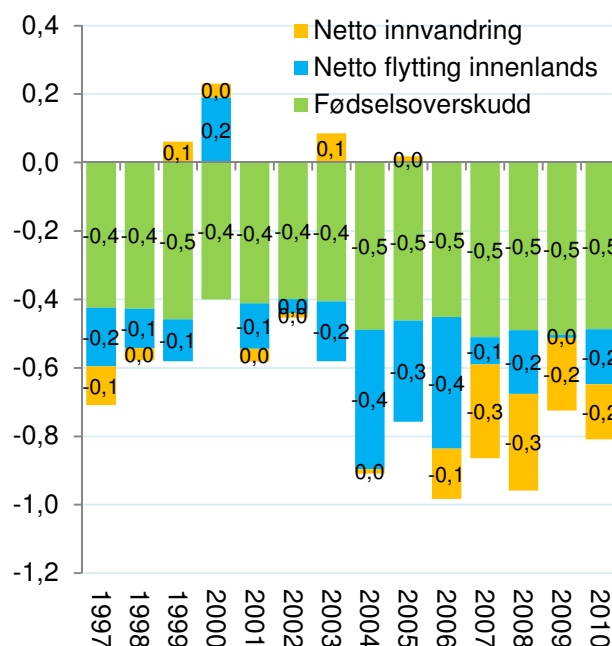
Til tross for økning i innvandring i Oppland, har innvandringen vært lavere enn ellers i landet. Norge har hatt høy økning i innvandringen de siste årene.

Nettoutflyttingen mellom Oppland og resten av landet blir den samme som i figur 3, siden den innenlandske nettoutflyttingen summeres til null.

Når vi ser på den relative forskjellen mellom Oppland og resten av landet, er det fødselsunderskuddet som har bidratt mest til at Oppland sakker akterut i forhold til resten av landet.

Figur 3: Befolkningsveksten i Oppland fordelt på fødselsoverskudd, netto innvandring og netto innenlands flytting i prosent av folketallet ved begynnelsen av året.

Figur 4: Avviket mellom verdiene mellom Oppland og Norge for fødselsoverskudd, netto innvandring og netto innenlands flytting i prosent av folketallet ved begynnelsen av året.

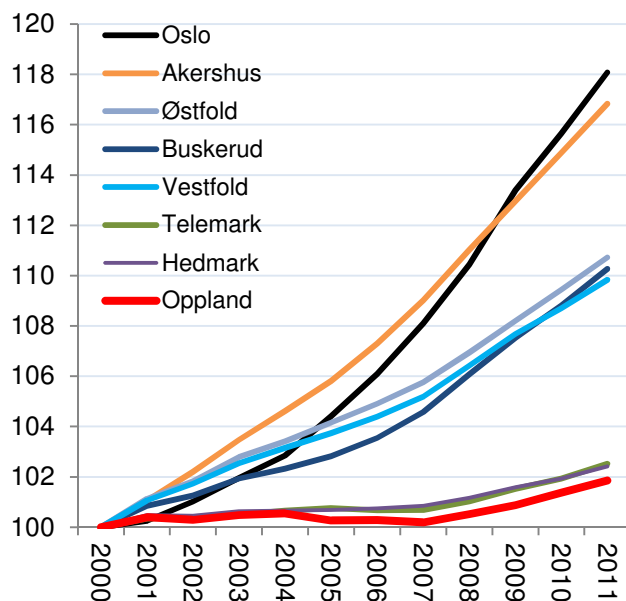
1.3 Sammenliknet med andre fylker

I figur 5 ser vi befolkningsutviklingen i fylkene på Østlandet etter 2000.

Befolkningen i Oppland har vokst med nesten to prosent fra 2000 til 2011. Dette er lavest av alle fylkene på Østlandet. Telemark og Hedmark har hatt en vekst på i overkant av to prosent.

Buskerud, Vestfold og Østfold har hatt en vekst på rundt ti prosent.

Akershus og Oslo har hatt høyest vekst av alle fylkene. Oslo har vokst med over 18 prosent i denne perioden.

Figur 5: Befolkningsutvikling i perioden 2000-2011, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Dekomponert

I figur 6 ser vi hvordan veksten i fylkene er fordelt mellom fødselsoverskudd, innenlands nettoflytting og netto innvandring.

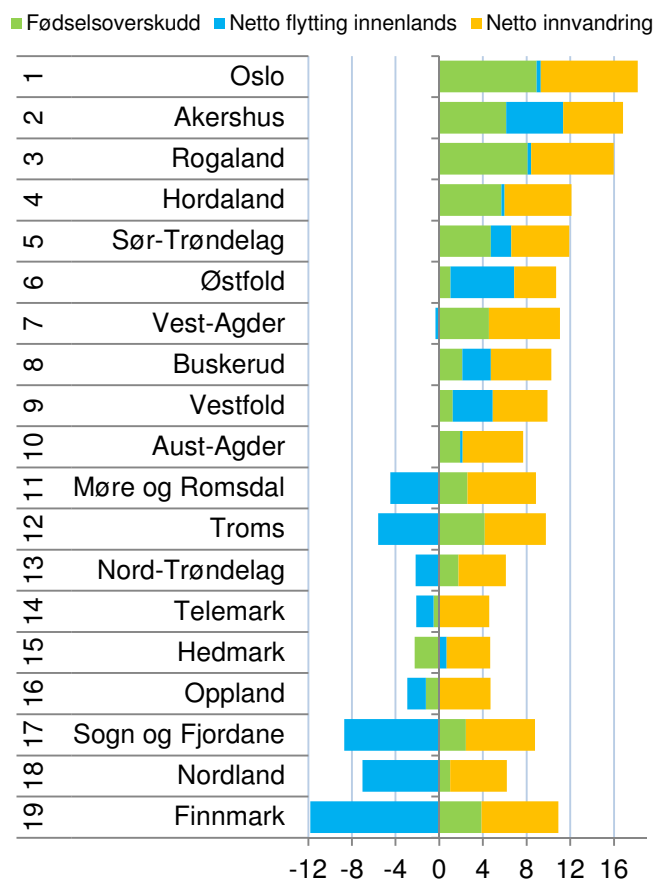
Oslo, som har høyest vekst, har høyest positiv fødselsbalanse og høyest innvandring. Oslo har ikke hatt nevneverdig netto innflytting de siste ti årene.

Oppland er fylket som har hatt fjerde lavest vekst siden 2000. Kun Finnmark, Nordland og Sogn og Fjordane har hatt lavere vekst. Hedmark har hatt nesten like lav vekst som Oppland. Hedmark har hatt høyere fødselsoverskudd i perioden, men har samtidig hatt en liten positiv netto innflytting.

Oppland, Hedmark og Telemark er de eneste fylkene med fødselsunderskudd. I disse fylkene er fruktbarheten lavest.

Østfold, Akershus, Vestfold og Buskerud er de som har hatt høyest netto innflytting fra andre fylker i perioden.

Fylker som Oslo, Rogaland og Hordaland har lav netto innflytting, men et høyt fødselsoverskudd og netto innvandring.

Figur 6: Befolkningsveksten i fylkene etter 2000 fordelt på fødselsbalanse, innenlands flytting og innvandring. Prosent av folketallet i begynnelsen av perioden.

Befolkningsutvikling i regionene

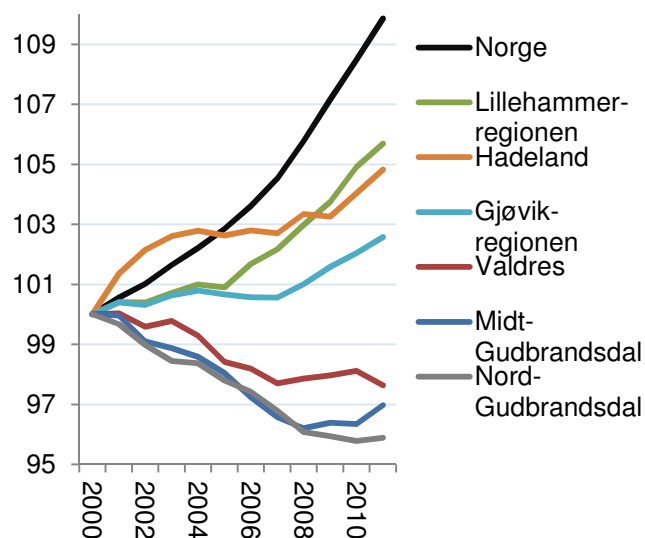
Befolkningsutviklingen i regionene i Oppland er vist sammen med befolkningsutviklingen i Norge i figur 7.

Ingen av regionene i Oppland har hatt like sterk befolkningsutvikling som landsgjennomsnittet på 9,9 prosent.

Høyest befolkningsutvikling har Lillehammerregionen hatt, med en vekst på 5,7 prosent. Deretter kommer Hadeland med en vekst på 4,8 prosent.

Gjøvikregionen har også hatt befolkningsvekst, og har økt folketallet med 2,6 prosent siden 2000.

Valdres og de to Gudbrandsdalsregionene har hatt nedgang i folketallet. Nedgangen har flatet ut de siste årene, men regionene har mistet mellom to og fire prosent av folketallet siden 2000.

Figur 7: Befolkningsutvikling i regionene, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Befolkningsutvikling i kommunene

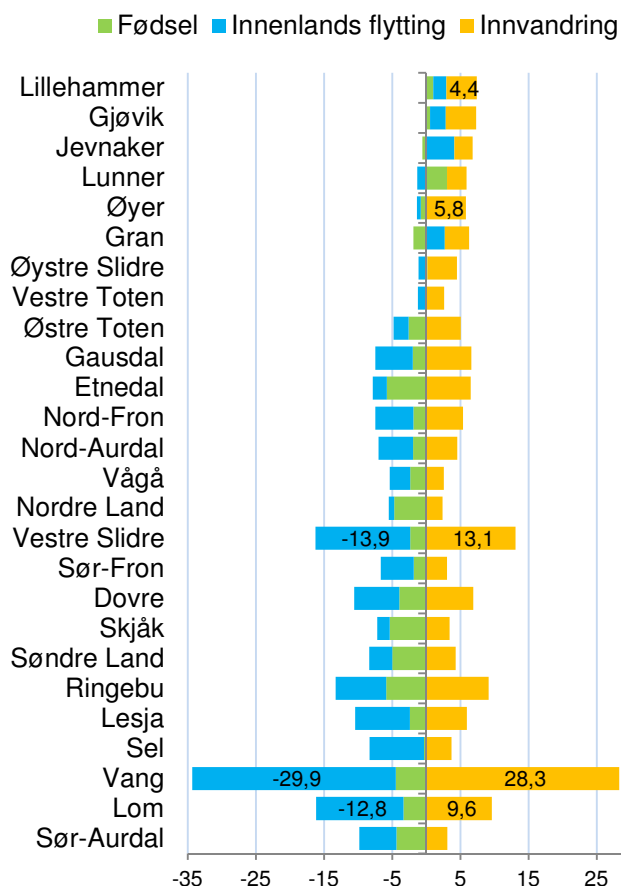
Lillehammer har hatt den høyeste befolkningsveksten av kommunene i Oppland. Veksten i Lillehammer har vært på 7,4 prosent samlet siden 2000. Rett bak kommer Gjøvik, med en vekst på 7,3 prosent. Gjøvik og Lillehammer er de eneste kommunene som har hatt vekst gjennom alle tre komponentene siden 2000.

Jevnaker og Gran har hatt netto innflytting, mens Lunner har hatt fødselsoverskudd.

Resten av kommunene i Oppland har både hatt fødselsunderskudd og netto utflytting.

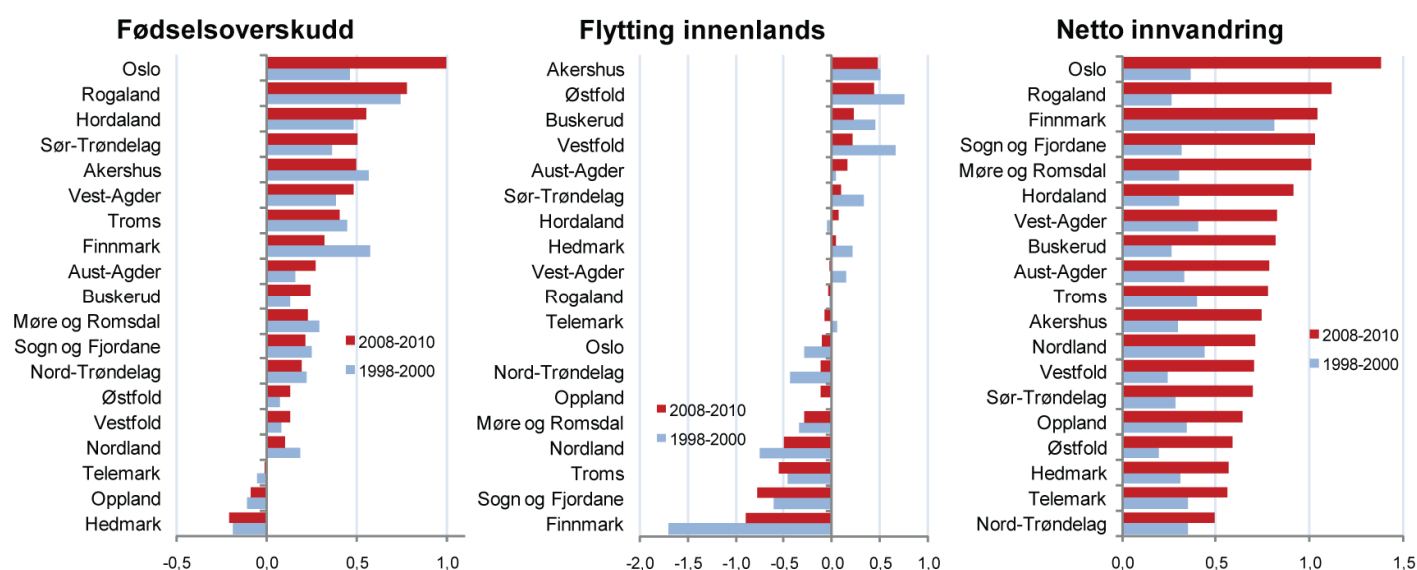
17 av de 26 kommunene i Oppland har hatt nedgang i folketallet. Høyest nedgang har Sør-Aurdal, Lom og Vang hatt. Disse kommunene har mistet over seks prosent av folketallet siden 2000.

Kommuner som Vang og Vestre Sildre har en litt spesiell profil. Kommunene har hatt høy netto innvandring, samtidig som de har hatt høy netto utflytting. Her er det antagelig mange av de som innvandrer som flytter videre til en annen norsk kommune.

Figur 8: Befolkningsutvikling i kommunene i perioden 2000-2010.

1.4 Noen trender

Figur 9: Befolkningsendringer i fylkene i siste treårsperiode sammenliknet med treårsperioden 1998-2000, målt som prosent av folketallet.

Vi kan sammenlikne befolkningsendringene de siste tre årene med endringene i treårsperioden ti år tidligere. Det er enkelte nye trekk i befolkningsutviklingen.

Fødselsoverskudd

Oslo er nå det fylket som har klart høyest fødselsoverskudd. Dette er en ny situasjon. For ti år siden hadde fylker som Finnmark, Akershus, Hordaland og Rogaland høyere fødselsoverskudd enn Oslo. De siste tre årene har fødselsoverskuddet alene gitt en befolkningsvekst på over én prosent årlig i Oslo. Trenden er at stadig flere barn blir født i de største byene. Hordaland og Sør-Trøndelag har også økt sitt fødselsoverskudd.

Fødselsoverskuddet har økt i Norge som helhet, men mange fylker har hatt nedgang. Størst nedgang har Finnmark hatt.

Flyttinger mellom fylkene

Det kan se ut til at flyttingen mellom fylkene har blitt litt mindre de siste ti årene. De fylkene som tapte mest i netto utflytting for ti år siden, Finnmark og Nordland, har lavere netto utflytting nå.

Samtidig har fylkene med høyeste innflytting for ti år siden, Vestfold, Østfold, Akershus og Buskerud, alle lavere netto innflytting.

Innvandringen

Innvandringen har økt svært raskt. De siste tre årene er det arbeidsinnvandring fra EU-land som har økt mest, mens innvandring av flyktninger har minket.

Oslo har nå klart høyest innvandring. Finnmark hadde høyest innvandring tidligere, og har nå tredje høyest innvandring. Rogaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal har også hatt høy innvandring de siste tre årene. Dette er sannsynligvis arbeidsinnvandring som reflekterer vekst i næringslivet. Fylker som Nord-Trøndelag, Telemark og Hedmark hadde forholdsvis høy innvandring tidligere, men har nå lavest innvandring av alle fylkene.

De regionale konsekvensene er at fødselsbalansen og innvandringen nå er de viktigste drivkreftene bak sentraliseringen. Disse faktorene har tidligere bidratt til å dempe sentraliseringen. Flyttingen, som tidligere var årsaken til sentraliseringen, har nå blitt litt mindre viktig. Det vil gjøre arbeidet med å snu sentraliseringen mer sammensatt. Det er ikke lenger nok å stoppe utflyttingen fra distriktene.

2. Arbeidsplasser

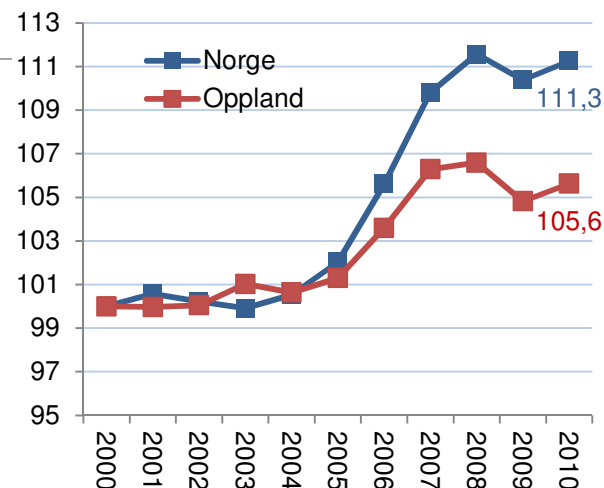
I dette kapitlet skal vi se på utviklingen i arbeidsplassene i Oppland. Alle data er fra registerbasert sysselsettingsstatistikk fra SSB.

2.1 Arbeidsplassutvikling i Oppland

Utviklingen i antall arbeidsplasser i Oppland siden 2000 er vist i figur 10, og sammenliknet med utviklingen i Norge.

Antall arbeidsplasser i Norge sank fra 2008 til 2009, men i 2010 ble det igjen vekst. Arbeidsplassutviklingen i Oppland har fulgt de samme konjunktorene som resten av landet.

Oppland har hatt en svakere utvikling i antall arbeidsplasser enn Norge de siste ti år, og siden 2000 har veksten i Oppland vært på 5,6 prosent, mens veksten på landsbasis har vært 11,3 prosent.

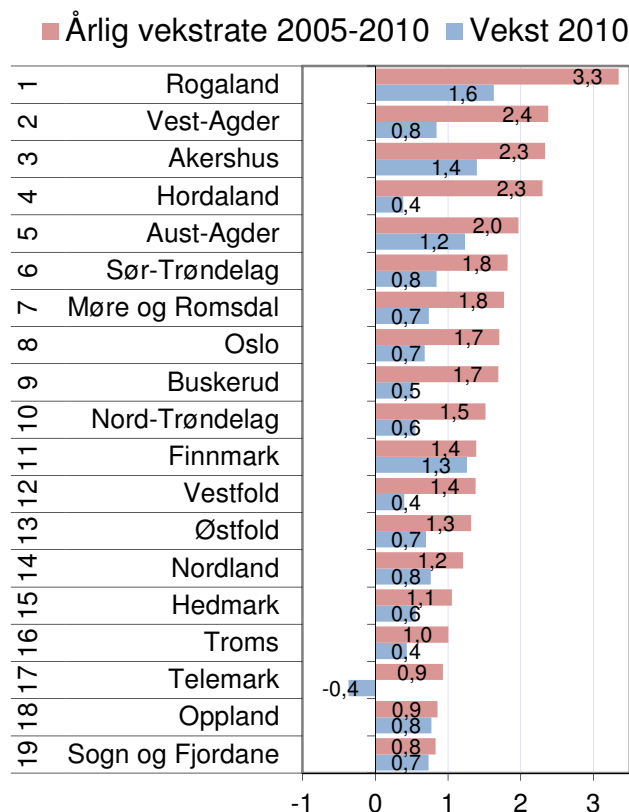
Figur 10: Utviklingen i antall arbeidsplasser i Oppland og Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Arbeidsplassutvikling i fylkene

De siste fem årene har Oppland hatt en årlig vekstrate på 0,9 prosent. Dette er nest lavest av alle fylkene. Kun Sogn og Fjordane har hatt lavere vekst i antall arbeidsplasser enn Oppland.

I 2010 hadde Oppland en vekst på 0,8 prosent. Dette er litt over middels av fylkene, bare seks fylker hadde høyere vekst dette året.

Rogaland har hatt sterke vekst de fem siste årene, med en årlig vekstrate på hele 3,3 prosent. Rogaland fikk også sterke vekst i 2010 med 1,6 prosent.

Figur 11: Vekst i antall arbeidsplasser i fylkene i 2010 og i perioden 2005-2010.

Arbeidsplassutvikling i regionene

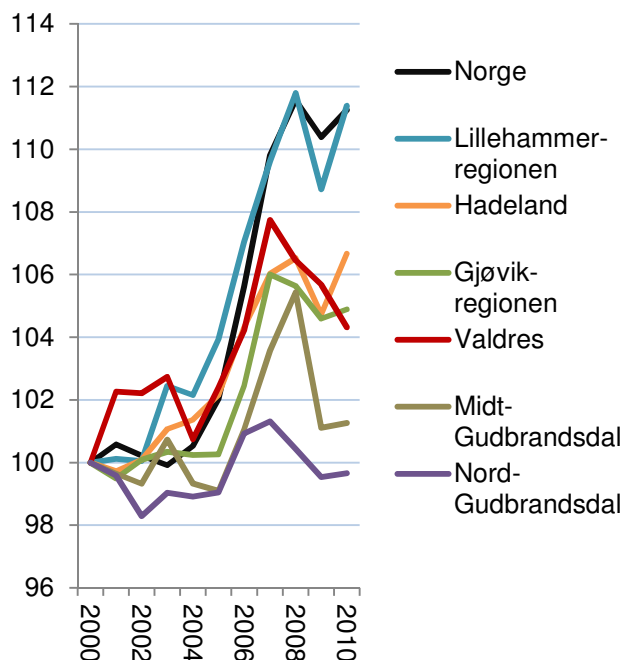
I figur 12 ser vi utviklingen i arbeidsplasser i regionene i Oppland og Norge i perioden 2000-2010.

Lillehammerregionen har hatt en vekst på 11,4 prosent. Dette er 0,1 prosentpoeng høyere enn veksten på landsbasis.

Hadeland har hatt en vekst på nærmere sju prosent, mens Gjøvikregionen og Valdres har hatt en vekst på mellom fire og fem prosent. Valdres hadde sterk vekst fram til 2007, men har deretter hatt tre påfølgende år med nedgang i antall arbeidsplasser.

Midt-Gudbrandsdal hadde også god vekst i antall arbeidsplasser fra 2005 til 2008, men fikk en stor nedgang fra 2008 til 2009. I 2010 var det litt over én prosent flere arbeidsplasser enn i 2000.

Nord-Gudbrandsdal har hatt liten endring i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2010.

Figur 12: Arbeidsplassutvikling i regionene i Oppland i perioden 2000-2010, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Arbeidsplassutvikling i kommunene

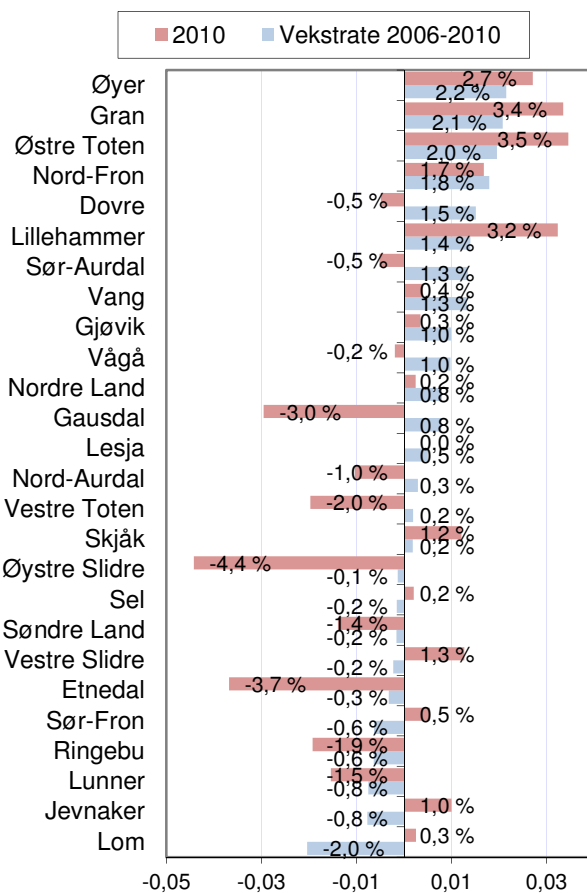
Arbeidsplassstatistikken for kommunene har ofte ganske store prosentvise utslag for enkeltår, og det er dermed best å se utviklingen over noe tid. I figur 13 er kommunene rangert etter årlig vekstrate de siste fem årene.

Det er Øyer som har hatt den sterkeste veksten av kommunene i Oppland, med en vekstrate på 2,2 prosent årlig de siste fem årene. Deretter kommer Gran og Østre Toten, som også har hatt en årlig vekst på over to prosent. Alle de tre kommunene hadde høy vekst i antall arbeidsplasser i 2010. Østre Toten og Gran fikk en vekst på 3,5 og 3,4 prosent dette året, mens Øyer fikk en vekst på 2,7 prosent.

Lillehammer fikk også sterk vekst i 2010, med en vekst på 3,2 prosent.

Elleve kommuner har hatt nedgang i antall arbeidsplasser i 2010. Øystre Sildre, Etnedal og Gausdal mistet spesielt mange arbeidsplasser dette året.

Ti kommuner har hatt nedgang i antall arbeidsplasser den siste femårsperioden. Lom har hatt en nedgang i antall arbeidsplasser på to prosent årlig.

Figur 13: Vekst i antall arbeidsplasser i prosent for 2010, og årlig vekstrate for de siste fem årene.

Privat og offentlig sektor

De økonomiske konjunktorene kan i stor grad avleses av veksten i antall arbeidsplasser i privat sektor. Fra 2003 til 2008 var det sterk vekst. I 2009 kan vi se effekten av finanskrisen, med sterk nedgang i antall arbeidsplasser i privat sektor. Antall offentlige arbeidsplasser økte sterkt i 2009, som følge av at staten økte sine utgifter for å unngå sterk vekst i arbeidsledigheten.

I 2010 ble det igjen en liten vekst i næringslivet i Norge, da antall arbeidsplasser økte med 0,3 prosentpoeng. Offentlig sektor økte med 1,9.

Oppland har hatt lavere vekst enn landsgjennomsnittet i både privat og offentlig sektor, men veksten har vært spesielt lav i privat sektor. Oppland hadde god vekst i private arbeidsplasser fram til 2007, men hadde nedgang i de to påfølgende årene. Fra 2000 til 2010 har antall arbeidsplasser i næringslivet i Oppland økt med 3,4 prosent, mens næringslivet i Norge økte med 10,7 prosent.

Oppland har i samme periode hatt en vekst på 10,4 prosent i offentlige arbeidsplasser, mens veksten på landsbasis har vært 12,6 prosent.

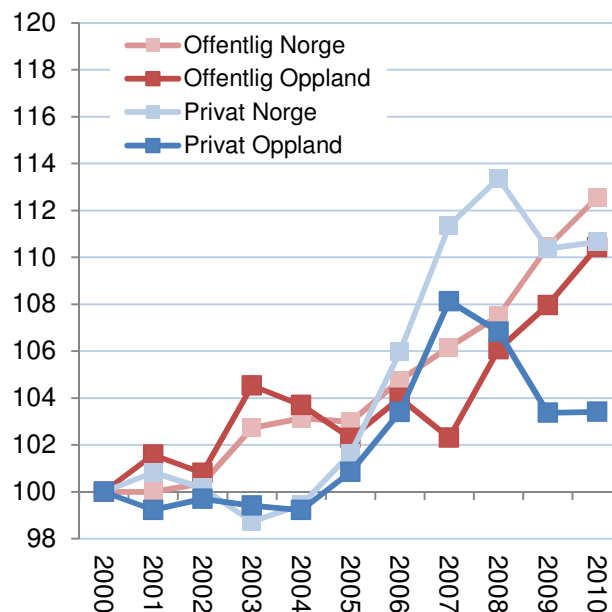
Offentlig sektor

I figur 15 har vi splittet opp arbeidsplassene i offentlig sektor i statlig, fylkeskommunal og kommunale arbeidsplasser. Vi ser da på utviklingen etter 2002, fordi sykehusene ble flyttet fra fylkeskommunene til staten det året.

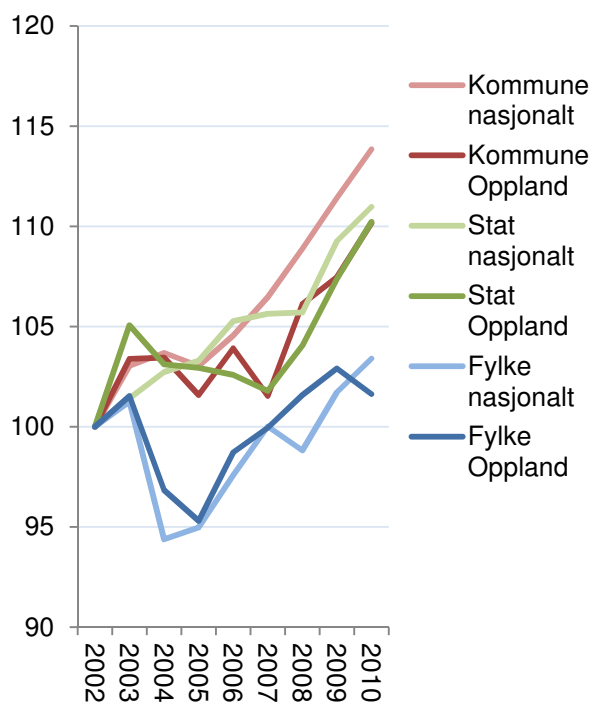
Oppland har hatt lavere vekst i kommunale arbeidsplasser enn landsgjennomsnittet. Det er blitt 1764 flere arbeidsplasser i kommunal sektor i Oppland siden 2002. Dette gir en vekst på over 10 prosent. Veksten på landsbasis har imidlertid vært på nærmere 14 prosent.

Det har vært en like stor prosentvis vekst i statlige arbeidsplasser som kommunale fra 2002 til 2010 i Oppland. Dette er nesten like sterkt som på landsbasis. Det har blitt 718 flere statlige arbeidsplasser i Oppland.

Oppland har hatt en vekst på 1,6 prosent i antall arbeidsplasser i fylkeskommunen. Dette betyr imidlertid ikke så mye, siden det var få arbeidsplasser i fylkeskommunen i utgangspunktet. Veksten har bare vært på 32 arbeidsplasser.

Figur 14: Utvikling i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor i Oppland og Norge i perioden 2000-2010, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 15: Utvikling i antall arbeidsplasser i offentlig sektor i Oppland og Norge i perioden 2002-2010, indeksert slik at nivået i 2002=100.

Bransjer

Veksten i antall arbeidsplasser i ulike bransjer i Oppland er vist i figur 16.

Det har vært høyest vekst i antall arbeidsplasser innen personlig tjenesteyting. Antall arbeidsplasser i personlig tjenesteyting i Oppland har økt med 480 i 2009 og 2010.

I 2010 var det også en vekst på 94 arbeidsplasser innen transport og lagring og en vekst på 83 innen bygg og anlegg. Det har også vært mindre økning innen faglig, vitenskapelig og teknologisk tjenesteyting og innen overnatting og servering. De andre bransjene hadde nedgang i antall arbeidsplasser i 2010.

Størst nedgang har det vært i industrien. Det har forsvunnet nærmere 1000 arbeidsplasser i industrien i Oppland fra 2008 til 2010. Det har også vært en nedgang på rundt 500 arbeidsplasser både i handel og forretningsmessig tjenesteyting, finans og eiendom.

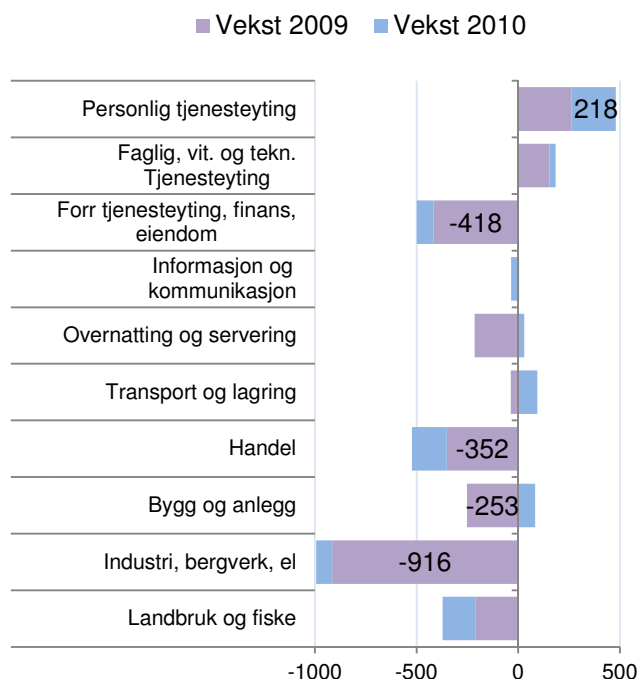
Relativ vekst i bransjer

For å få fram endringene i antall arbeidsplasser i ulike bransjer i Oppland i forhold til resten av landet, har vi beregnet differansen mellom endring i antall arbeidsplasser i de enkelte bransjene i Oppland i prosent, og tilsvarende endring i bransjene på landsbasis, de siste to årene.

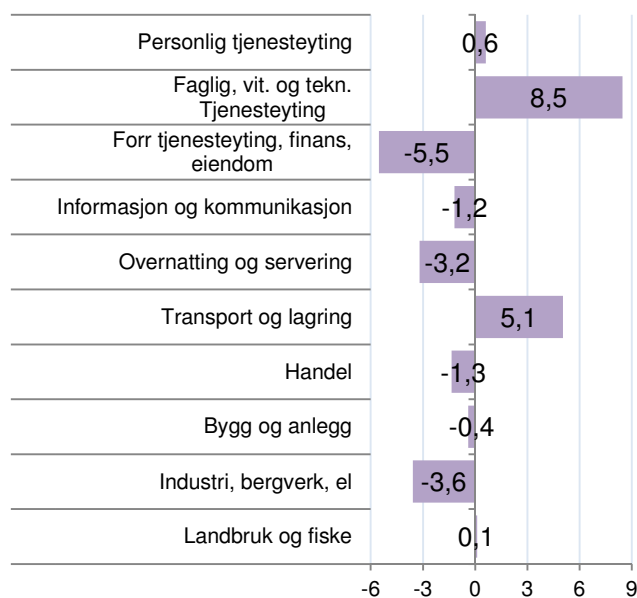
Oppland har hatt en spesielt god utvikling i antall arbeidsplasser i faglig tjenesteyting sammenliknet med resten av landet.

Oppland har også hatt god utvikling i transport og lagring. Personlig tjenesteyting er den bransjen som har økt mest i Oppland, men dette er også en vekstbransje på landsbasis. Veksten i Oppland har vært litt sterkere enn på landsbasis.

Oppland har hatt en svak utvikling i forretningsmessig tjenesteyting, overnatting og servering og industri. Disse bransjene har hatt nedgang på landsbasis de to siste årene samlet, men nedgangen i Oppland har vært sterkere.

Figur 16: Vekst i antall arbeidsplasser i ulike bransjer i privat sektor i Oppland i 2009 og 2010.

Figur 17: Differanse mellom prosentvis vekst i de enkelte bransjene i Oppland og veksten i bransjene på landsbasis de siste to årene (2009 og 2010).

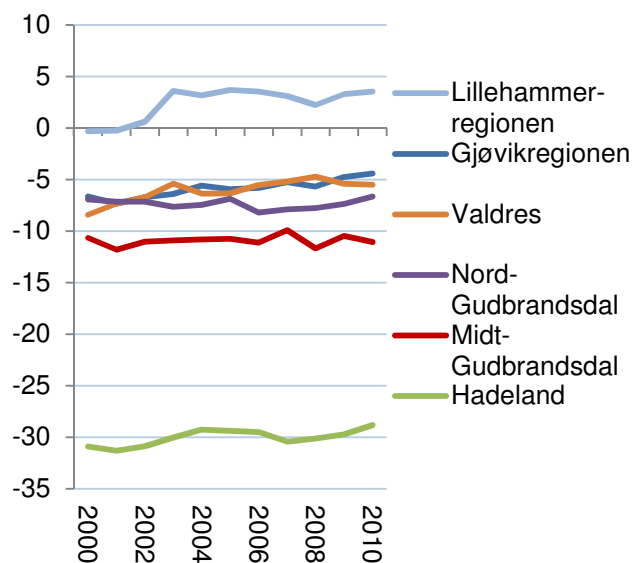
Pendling i regionene

Fem av seks regioner i Oppland har netto utpendling. Dette gjelder de fleste regionene på Østlandet, og er et resultat av at Oslo har en netto innpendling på over 100 000 arbeidstakere.

Lillehammerregionen er den eneste regionen som har netto innpendling. I 2010 tilsvarte nettoinnpendlingen 3,5 prosent av sysselsettingen i kommunen. Nettoinnpendlingen til Lillehammerregionen har økt mye siden 2000, da var det omtrent balanse mellom inn- og utpendling.

Gjøvikregionen, Valdres og Nord-Gudbrandsdal hadde en netto utpendling tilsvarende mellom fire og sju prosent av sysselsettingen i 2010, mens Midt-Gudbrandsdal var andelen i overkant av elleve prosent.

Klart høyest netto utpendling har Hadeland. Her tilsvarte nettoutpendlingen nesten 29 prosent av sysselsettingen i 2010. Kun tre regioner i landet hadde høyere netto utpendling dette året.

Figur 18: Nettoppendling i prosent av sysselsettingen i regionene i Oppland i perioden 2000-2010.

Nettoppendling i kommunene

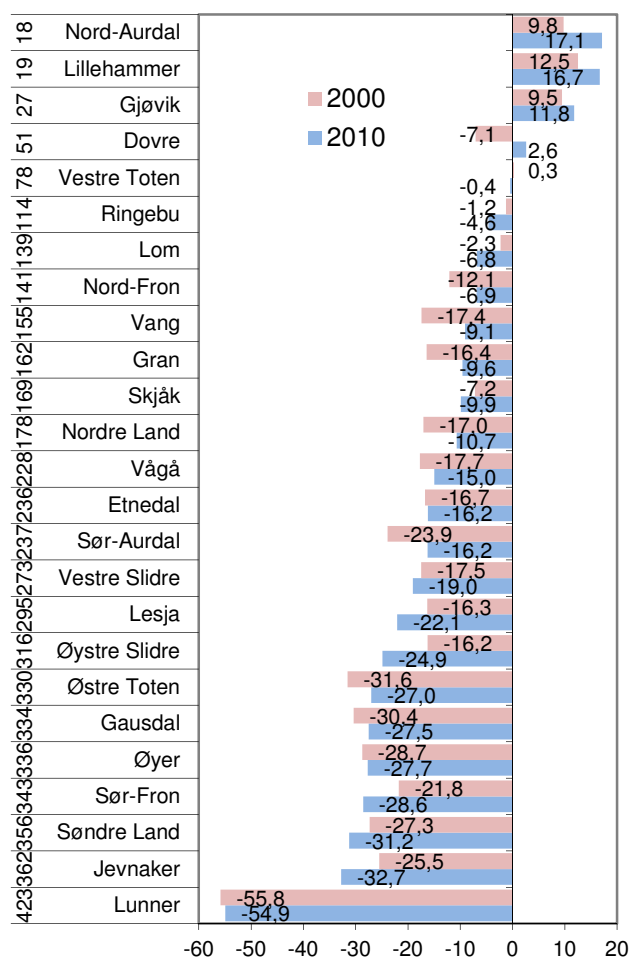
Av kommunene i Oppland er det fire kommuner som har overskudd av arbeidsplasser i 2010. Nord-Aurdal og Lillehammer hadde en netto innpendling på rundt 17 prosent i 2010. Dette er 18. og 19. høyest i landet. Nettoinnpendlingen i begge kommunene har økt mye siden 2000, og spesielt i Nord-Aurdal.

Gjøvik har også en del innpendling, og andelen var 11,8 prosent i 2010. Også i Gjøvik har nettoinnpendlingen økt.

Den siste kommunen som hadde nettoinnpendling i 2010 er Dovre. Her har endringen vært stor, fra en netto utpendling på 7,1 prosent i 2000 til en netto innpendling på 2,6 prosent i 2010.

Vestre Toten har hatt omtrent balanse mellom antall arbeidsplasser og sysselsatte, både i 2000 og 2010.

Lunner er den kommunen med klart høyest netto utpendling i Oppland. Her tilsvarte nettoutpendlingen 54,9 prosent sysselsettingen. Kun sju kommuner hadde høyere netto utpendling i 2010. Nettoutpendlingen var enda større i 2000.

Figur 19: Nettoppendling i prosent av sysselsetting i kommunene i Oppland i 2000 og 2010. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner i 2010.

Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedsintegrasjon er summen av innpendling som andel av arbeidsplasser og utpendling som andel av sysselsatte. Arbeidsmarkedsintegrasjon kan også tolkes som pendlingsmuligheter. Arbeidsmarkedsintegrasjon er et begrep som Telemarksforskning har introdusert, og som har stor strategisk betydning for regional utvikling.

Hadeland har høyest arbeidsmarkedsintegrasjon av regionene i Oppland og Hedmark, og reflekterer at regionen er geografisk liten med gode pendlingsmuligheter inn til Oslo. Hadeland har niende høyest arbeidsmarkedsintegrasjon blant de 83 regionene i landet.

Lillehammerregionen har også høy arbeidsmarkedsintegrasjon, og er rangert som nummer 24 i landet.

Midt-Gudbrandsdal har også over middels arbeidsmarkedsintegrasjon, og er rangert som nummer 34 i landet. Gjøvikregionen har litt under middels arbeidsmarkedsintegrasjon.

Nord-Gudbrandsdal og Valdres har lavest arbeidsmarkedsintegrasjon. Disse regionene ligger også mest geografisk isolert og har store avstander til alternative arbeidsmarkedsregioner.

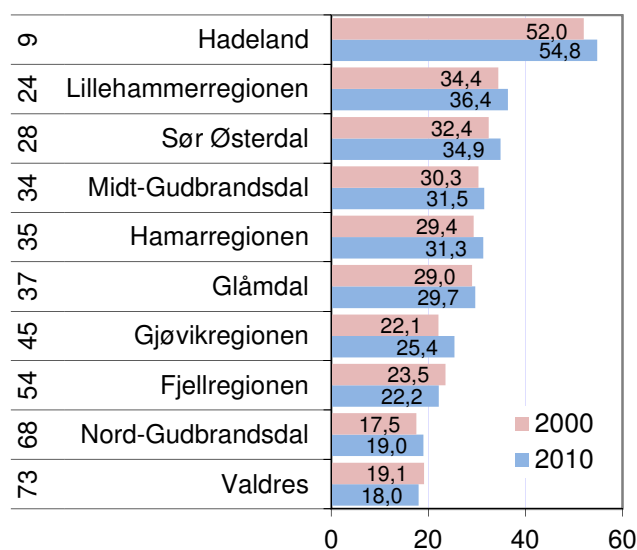
Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene

Lunner og Jevnaker er de to kommunene som har høyest arbeidsmarkedsintegrasjon i Oppland. Disse er rangert som nummer 48 og 56 i landet. Begge kommunene er mindre kommuner i relativ nærhet til større steder med godt arbeidsmarked, og Oslo spesielt.

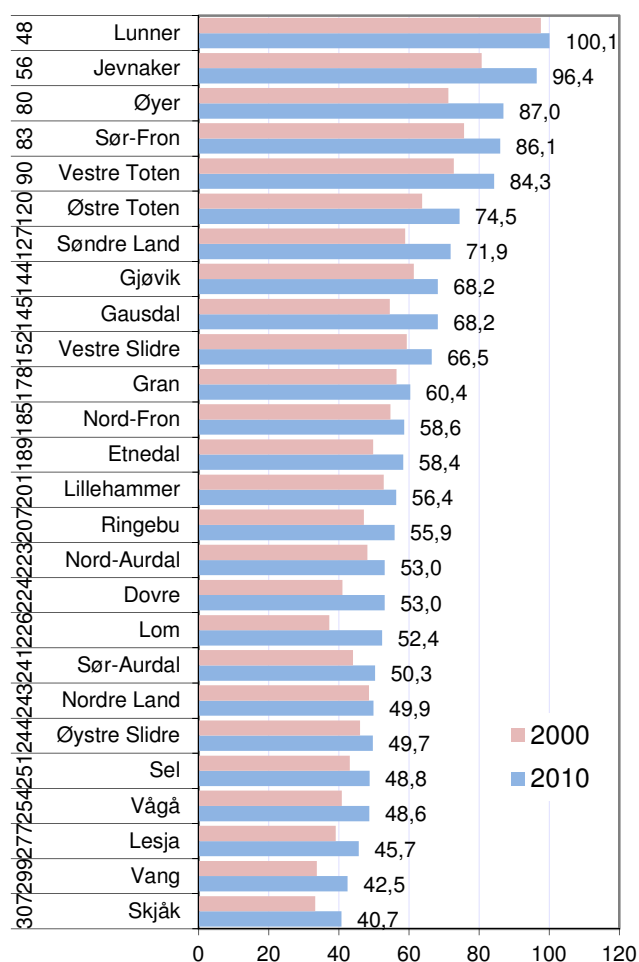
Lavest arbeidsmarkedsintegrasjon har Skjåk og Vang. Begge er fjellkommuner med lange avstander til de store arbeidsmarkedene.

Lunner/Jevnaker og Skjåk/Vang representerer også de geografiske ytterpunktene i Oppland.

For kommuner med høy arbeidsmarkedsintegrasjon betyr attraktivitet som bosted forholdsvis mye, mens kommuner med lav arbeidsmarkedsintegrasjon er mer avhengige av næringsutviklingen i egen kommune.

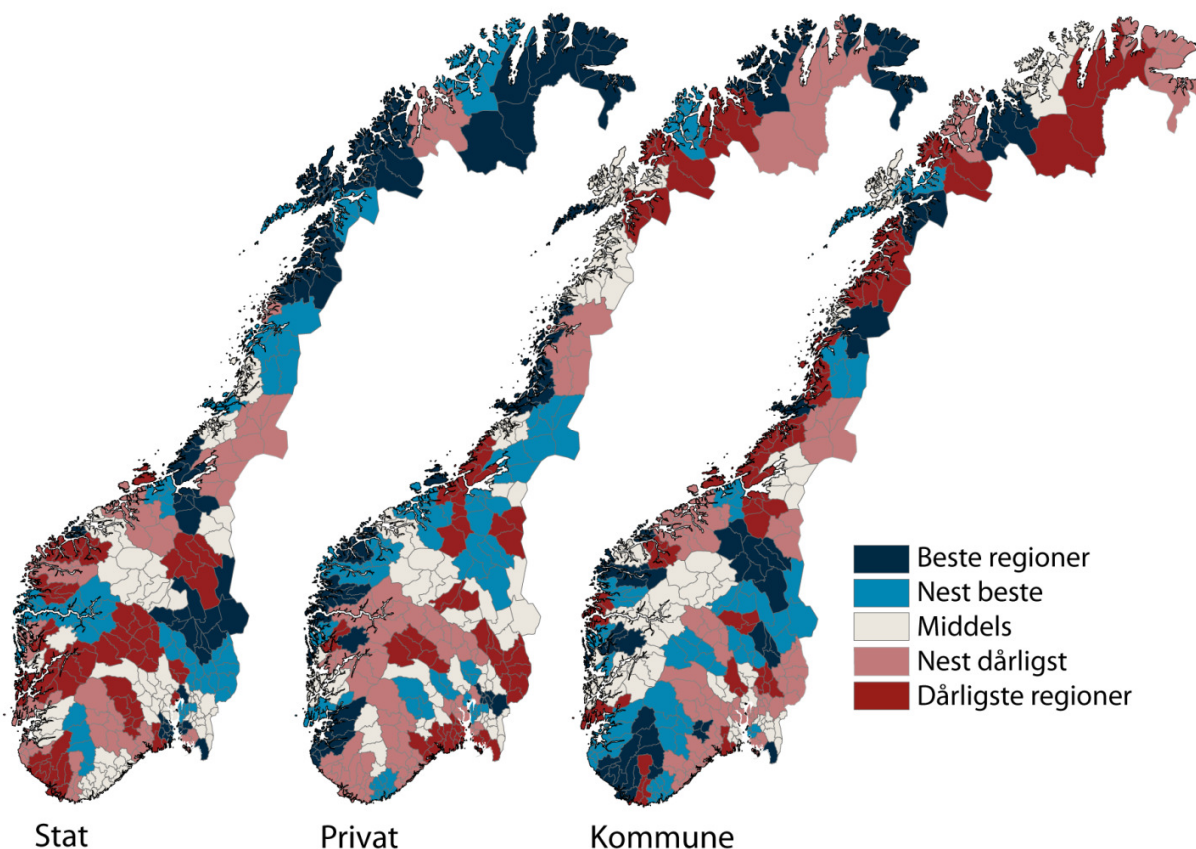
Figur 20: Arbeidsmarkedsintegrasjon i regionene i Oppland og Hedmark i 2000 og 2010. Til venstre vises rangering blant landets 83 regioner i 2010.

Figur 21: Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene i Oppland i 2000 og 2010. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner i 2010.

2.2 Trender: Vekstbidrag fra ulike sektorer

Figur 22: Vekstbidrag i form av endring i antall arbeidsplasser i prosentpoeng av samlet sysselsetting i årene 2009 og 2010. De 83 regionene er rangert i forhold til hverandre i kartene slik at de danner fem grupper.

I kartene over har vi sett på vekstbidrag til sysselsettingen fra de ulike sektorene statlig sektor, privat sektor og kommunal sektor i 2009 og 2010. Fylkeskommunale arbeidsplasser er ikke med, ettersom disse har bidratt svært lite. I disse to årene har antall arbeidsplasser i privat sektor bidratt med en nedgang på 1,7 prosent av sysselsettingen i Norge, statlig sektor med en vekst på 0,5 prosent og kommunal sektor med en vekst på 0,8 prosent. I kartene er det de relative forskjellene mellom regionene for hver sektor som er markert.

Det er regioner på Vestlandet og i nord som har hatt best utvikling i privat sektor. Hitra/Frøya og Ryfylke har hatt sterkest vekst i næringslivet de siste to årene. Mange distriktsregioner har hatt en relativt god utvikling i næringslivet etter finanskrisen, blant dem mange fiskeriregioner.

Veksten i kommunesektoren er ganske jevnt spredt mellom landsdelene. Mange distrikts-

regioner fikk sterk vekst. Det er litt pussig at mange regioner med svak befolkningsvekst har høy vekst i kommunale arbeidsplasser, mens noen regioner med høy befolkningsvekst har lav vekst. En skulle kanskje tro at antall arbeidsplasser i kommunesektoren var sterkt knyttet til befolkningsutviklingen.

Vestlandet er tapere når det gjelder statlig sektor. Her er det regioner på Østlandet, Trondheimsregionen og mange regioner i nord som har fått vekstimpulser. Det har blitt 12 672 flere statlige arbeidsplasser de siste to årene. 4078 av disse havnet i Oslo, mens Trondheimsregionen fikk en økning på 1124 arbeidsplasser. Over 40 prosent av de nye statlige arbeidsplassene kom altså i Oslo og Trondheim. Statlig sektor har dermed bidratt til å forsterke sentraliseringen i de siste to årene, med unntak av i de nordligste fylkene, der mange distriktsregioner har fått drahjelp fra veksten i statlig sektor.

3. Utdanningsnivå

Utdanningsnivå i befolkning og arbeidsliv er et tema som opptar mange i forbindelse med regional utvikling. Utdanningsnivået i befolkningen varierer mye mellom ulike steder i Norge. I dette kapitlet skal vi først beskrive disse variasjonene. Deretter skal vi se på utdanningsnivået i arbeidsmarkedet, spesielt i privat sektor.

En enkel måte å beskrive utdanningsnivået på, er å fordele befolkningen etter tre nivåer av utdanning: Grunnskole, videregående skole og høgskole/universitet.

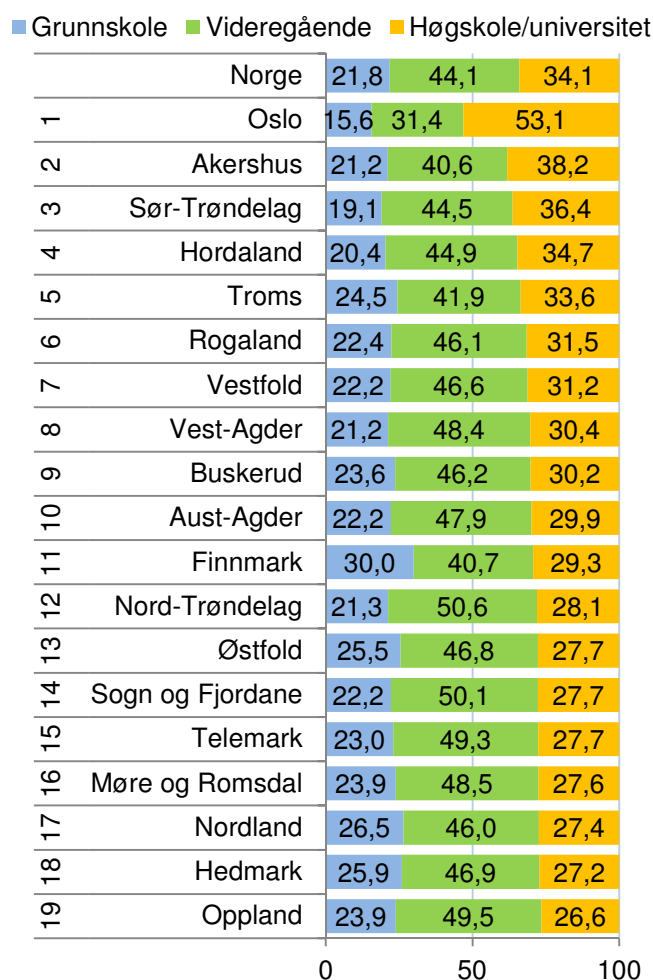
I figur 23 ser vi hvordan befolkningen i fylkene er fordelt med hensyn til disse tre nivåene av formell utdanning. Da har vi fordelt den delen av befolkningen som er sysselsatt etter utdanningsnivået.

Oslo har det klart høyeste utdanningsnivået av fylkene. Hele 53,1 prosent av den sysselsatte befolkningen i Oslo har minst tre års utdanning på høgskole eller universitet. Oslo skiller seg ganske mye ut fra de andre fylkene og fra landsgjennomsnittet på 34,1 prosent.

Akershus, Sør-Trøndelag og Hordaland kommer på de neste plassene. Det er bare fire fylker som har høyere andel av høgskole/universitetsutdannede enn den nasjonale andelen. Det er fordi de nasjonale tallene blir dratt kraftig oppover av det høye utdanningsnivået i Oslo.

Oppland har aller lavest andel høyere utdannede av alle fylkene. Kun 26,6 prosent av den sysselsatte befolkningen i Oppland har høyere utdanning, mot 34,1 prosent på landsbasis.

Nest lavest andel høyere utdannede har nabofylket Hedmark.

Figur 23: Andelen av den sysselsatte befolkningen i fylkene med ulik grad av utdanning i 2010. Øverst ser vi tallene for hele landet.

Utdanningsnivå i regionene

Av regionene i Oppland og Hedmark er det Lillehammerregionen som har klart høyest andel med høgskole/universitetsutdanning. Kun seks regioner i landet har høyere andel med høyere utdanning. Dette er også over landsgjennomsnittet. Dette gjør Lillehammerregionen til en av de få regionene i landet som har høyere andel av høgskole/universitetsutdannede enn den nasjonale andelen på 34,1 prosent. De nasjonale tallene blir dratt kraftig oppover et lite antall regioner. I Oslo og Akershus Vest har over 53 prosent av den sysselsatte befolkningen høyere utdanning.

I Gjøvikregionen har 26,3 prosent høgskole/universitetsutdannede blant befolkningen som er sysselsatt. Dette er så vidt under middels av regionene.

Hadeland og Valdres har klart under middels andel av befolkningen med høyere utdanning.

De to øverste Gudbrandsdalsregionene er blant rangert som nummer 77 og 78 av 83 regioner for andel med høyere utdanning. Her har bare litt over 20 prosent av den sysselsatte befolkningen utdanning fra høyskole eller universitet.

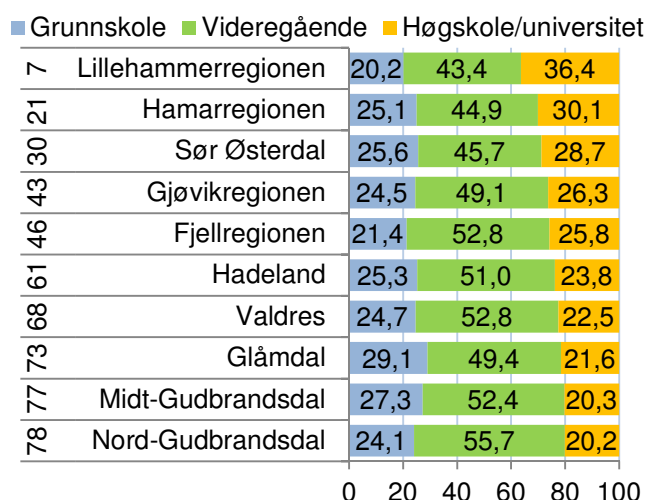
Utdanningsnivå i kommunene

Lillehammer har en høy andel høyere utdannede. 42,2 prosent av innbyggerne som er i jobb i Lillehammer har høyere utdanning. Dette er faktisk tiende høyest i landet.

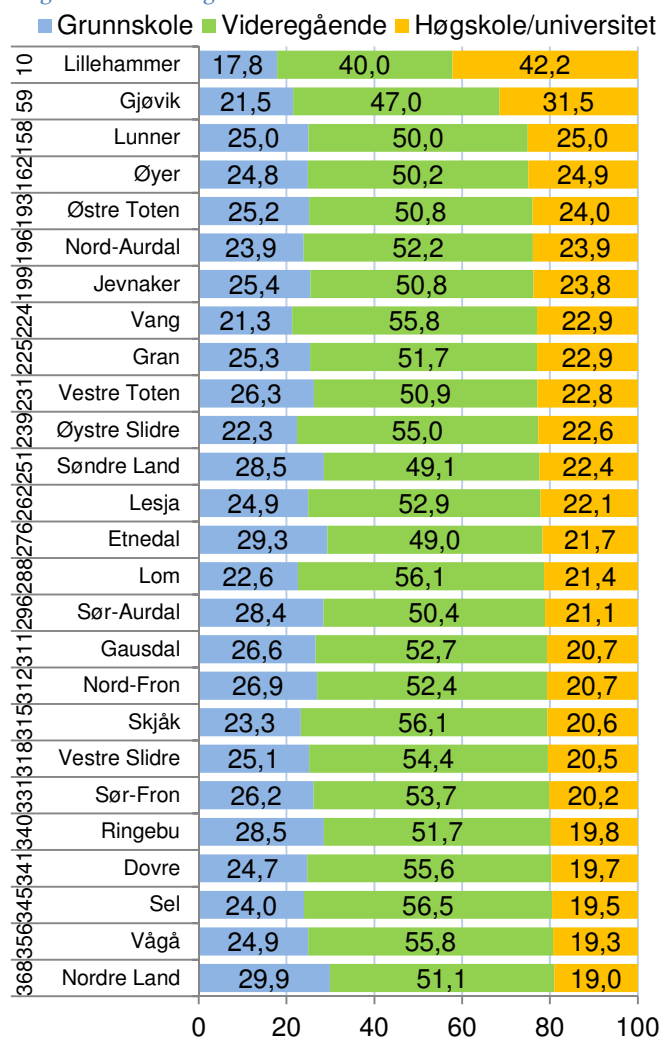
Gjøvik har nest høyest andel høyere utdannede i Oppland, og er rangert som nummer 59 i landet. 31,5 prosent av de sysselsatte hadde høyere utdannelse i 2010.

Ingen andre kommuner i Oppland har mer enn 25 prosent med høyere utdanning blant den sysselsatte befolkningen.

Nordre Land, Vågå, Sel, Dovre og Ringebu har lavest andel høyere utdannede av kommunene i Oppland. Her har under 20 prosent høyere utdanning.

Figur 24: Andel av sysselsatt befolkning med ulik grad av utdanning i regionene i Oppland og Hedmark i 2010. Rangering blant de 83 regionene i landet til venstre.

Figur 25: Andel av sysselsatt befolkning med ulik grad av utdanning i kommunene i Oppland i 2010. Rangering blant de 430 kommunene i landet til venstre.

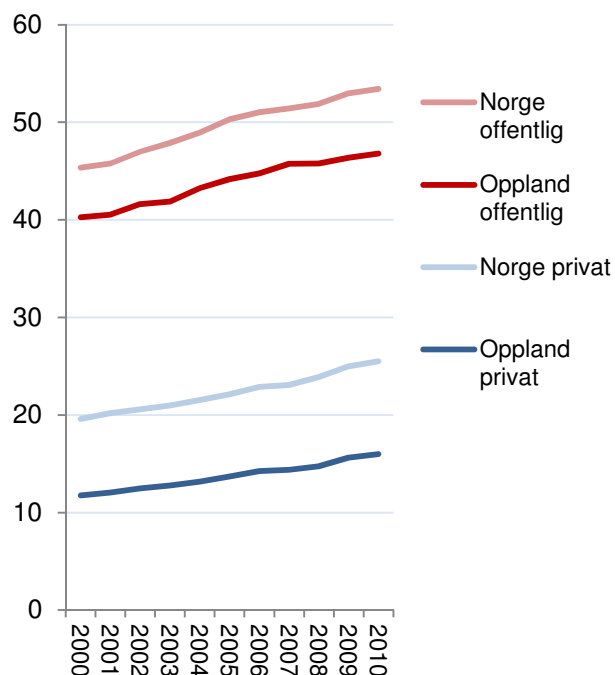
3.1 Utdanningsnivå i næringslivet

Utdanningsnivået i næringslivet er av spesiell interesse, ettersom utdanningsnivået kan ha betydning for innovasjonsevne og vekstkraft i næringslivet.

Utdanningsnivået i næringslivet er generelt lavere enn utdanningsnivået i offentlig sektor. I offentlig sektor i Norge hadde 53,4 prosent av de ansatte høyere utdanning i 2010. Det er spesielt i staten at utdanningsnivået er høyt. I privat sektor i Norge er andelen med høyere utdanning 25,5 prosent.

Andel høyere utdannede har økt jevnt, både i privat og offentlig sektor siden 2000.

I Oppland er utdanningsnivået lavere enn det nasjonale nivået både i privat og offentlig sektor. Som vi kan se av figur 26 har dette vært situasjonen de siste ti årene.

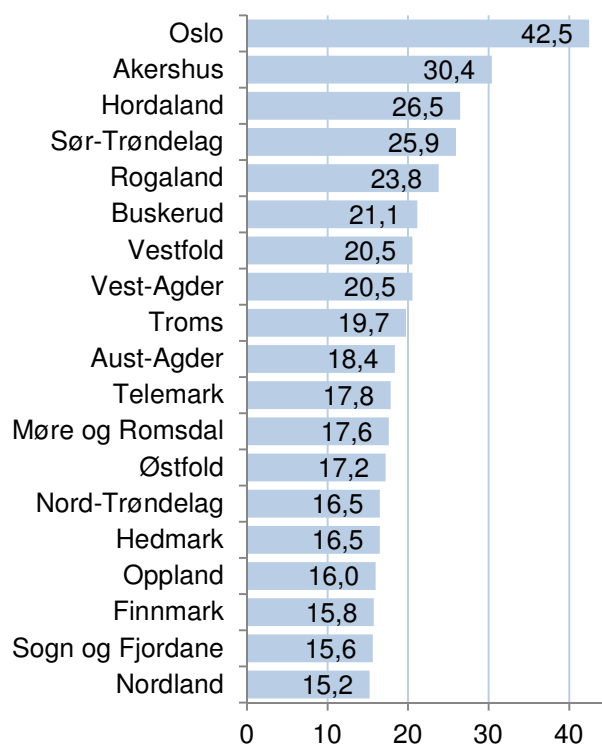

Figur 26: Andel ansatte med høyere utdanning i privat og offentlig sektor i Oppland og Norge i perioden 2000-2010.

Forskjeller mellom fylkene

Oslo har mye høyere andel utdannet personell i næringslivet enn de andre fylkene. Hele 42,5 prosent av de ansatte i næringslivet i Oslo har høyere utdanning. Akershus er nummer to, med en andel med høyere utdanning på 30,4 prosent. Hordaland, Sør-Trøndelag og Rogaland kommer på de neste plassene, før det er et lite hopp ned til Buskerud.

Næringslivet i Oppland har en andel høyere utdannende arbeidstakere på 16 prosent. Det er fjerde lavest av fylkene.

Figur 27: Andel ansatte med høyere utdanning i næringslivet i fylkene i 2010.

Næringslivet i regionene

Andel arbeidstakere med høyere utdanning i næringslivet i regionene i Oppland og Hedmark er vist i figur 28.

Lillehammer skiller seg ut med en svært høy andel arbeidstakere i næringslivet med høyere utdanning. Lillehammerregionen er nummer ni i landet. Hele 22,4 prosent av de som jobbet i næringslivet hadde høyere utdanning i 2010. Dette er likevel under landsgjennomsnittet. Regioner som Oslo og Akershus Vest trekker snittet kraftig opp.

Gjøvikregionen og Hadeland har rundt middels andel ansatte i næringslivet med høyere utdanning. Her hadde mellom 15 og 16 prosent av de ansatte høyere utdanning.

Valdres er litt under middels.

Midt- og Nord-Gudbrandsdal var blant de sju regionene med lavest andel høyere utdannede i næringslivet i landet i 2010. Her hadde rundt elleve prosent av de sysselsatte i næringslivet høyere utdanning.

Kommunene

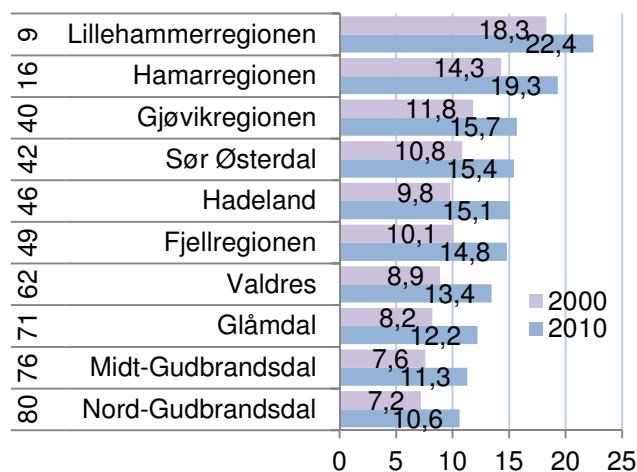
Figur 29 viser andel arbeidstakere med høyere utdanning i næringslivet i kommunene i Oppland.

Lillehammer har den klart høyeste andelen høyere utdannede i næringslivet av kommunene i Oppland. Hele 25,5 prosent av arbeidstakerne i næringslivet i Lillehammer har høyere utdanning. Dette er likt som landsgjennomsnittet, og bare 14 kommuner i landet har høyere andel høyt utdannede i næringslivet.

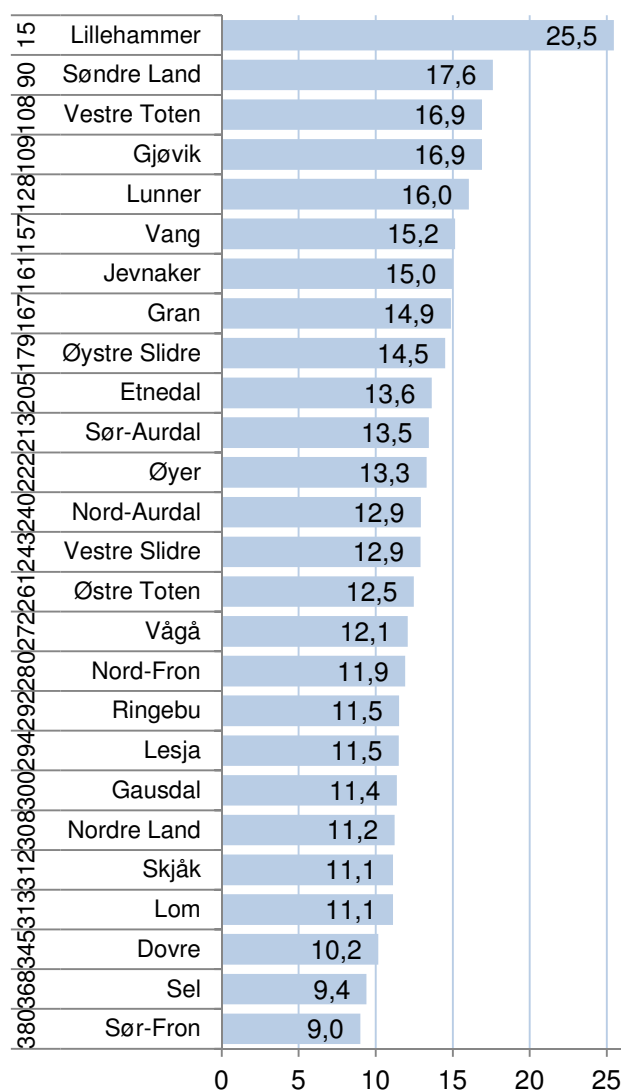
Søndre Land er kanskje overraskende nummer to i Oppland, og har en andel med høyere utdanning i næringslivet på 17,6 prosent.

Vestre Toten, Gjøvik og Lunner har også mellom 16 og 17 prosent med høyere utdanning i næringslivet.

Sør-Fron og Sel har lavest andel høyere utdannede i næringslivet av kommune i fylket. Under ti prosent av arbeidstakerne i næringslivet i disse kommunene har høyere utdanning.

Figur 28: Andel ansatte med høyere utdanning i næringslivet i regionene i Oppland og Hedmark i 2000 og 2010. Rangering blant de 83 regionene i landet for 2010 til venstre.

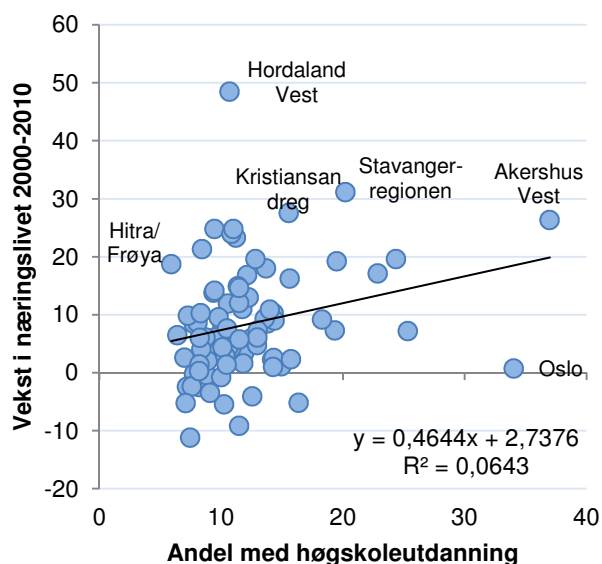

Figur 29: Andel ansatte med høyere utdanning i næringslivet i kommunene i Oppland i 2010. Rangering blant de 430 kommunene i landet til venstre.

3.2 Utdanningsnivå og regional utvikling

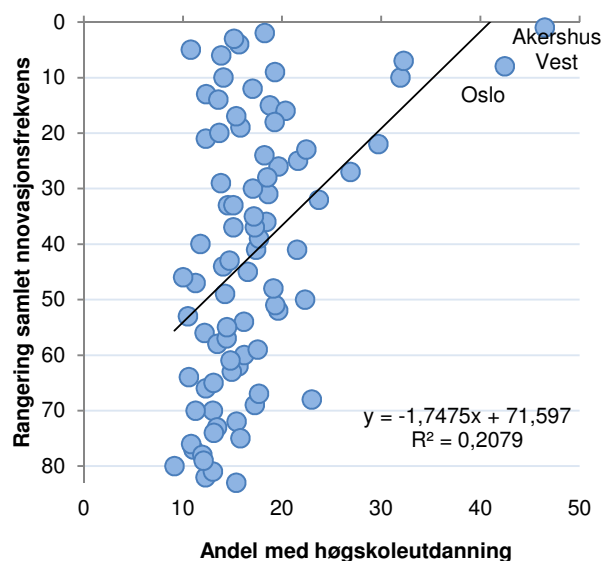
Det er to argumenter for at et høyt utdanningsnivå i næringslivet vil stimulere til regional utvikling gjennom økonomisk vekst. For det første pekes det ofte på at Norge som et høykostland har best vekstbetingelser i kompetanseintensive næringer. Dermed vil regioner med et høyt utdanningsnivå få bedre vekst enn regioner med et lavt utdanningsnivå i næringslivet. Regioner med lavt utdanningsnivå vil stå overfor en stadig sterkere konkurranse fra utlandet. Et annet argument er at næringsliv med et høyt utdanningsnivå er mer innovativt og dermed bedre rustet for vekst.

Vi kan se på den direkte sammenhengen mellom utdanningsnivå og vekst i næringsliv i norske regioner.

Figur 30: Sammenhengen mellom utdanningsnivå i næringslivet i 2000 og vekst i næringslivet fra 2000 til 2010 i de 83 politiske regionene i Norge.

Som vi kan se av figur 30, er det en positiv, men ganske svak sammenheng mellom utdanningsnivå og vekst i næringslivet. En region som Hitra/Frøya var blant regionene med lavest utdanningsnivå, men har likevel hatt sterk vekst, mens Oslo har hatt svært lav vekst, til tross for nest høyest utdanningsnivå. Høyt utdanningsnivå i en region kan tenkes å gi bedre vekstbetingelser, men sammenhengene synes ikke å være sterke.

Figur 31: Sammenhengen mellom utdanningsnivå i næringslivet i 2010 og regionenes rangering mht. samlet innovasjonsfrekvens i de 83 politiske regionene i Norge.

I figur 31 ser vi at utdanningsnivået og næringslivets innovasjon har en positiv sammenheng. Denne sammenhengen synes å være tydeligere enn for vekst.

Utdanningsnivået har en spesielt sterk sammenheng med regionenes størrelse. Urbane og folkerike regioner har klart høyest utdanningsnivå i næringslivet. Disse regionene har også best betingelser for både vekst og innovasjon. Dermed er det ikke lett å avdekke hvordan utdanningsnivå, vekst og innovasjon egentlig henger sammen med slike enkle analyser.

Utdanningsnivået avspeiler de direkte behovene i arbeidsmarkedet. Dermed kan en bare få økt utdanningsnivå gjennom at næringslivet får flere stillinger hvor det kreves utdanning, eller reduserer antall stillinger hvor utdanning ikke er påkrevet. Behovet for utdanning er svært bransjeavhengig. F. eks. er reiseliv en bransje med lite behov for utdannede, mens det er en høy andel utdannede innenfor forretningsmessig tjenesteyting.

Dersom en region ønsker å oppnå høyere kompetansenivå i næringslivet, kan det oppnås gjennom å vri bransjestrukturen i retning av kompetansekravende næringer, eller å stimulere alle bedrifter uansett næring til å heve kompetansekravene.

4. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse¹.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også

her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren ”næringslivets størrelse” er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

4.1 Nyetableringer

For å sammenlikne etableringsaktiviteten mellom ulike områder, bruker vi tre ulike indikatorer. *Etableringsfrekvensen* er antall nyregistrerte foretak i ett år i prosent av eksisterende foretak i begynnelsen av samme år. *Bransjejustert etableringsfrekvens* er et mål for hvor mange nyetableringer det er når vi justerer for effekten av bransjestrukturen. Den siste indikatoren for etableringer er *vekst i antall foretak*, som er etableringsfrekvensen fratrukket andelen som legges ned.

Etableringsfrekvens i Oppland

I figur 32 ser vi hvordan etableringsfrekvensen i Oppland og Norge har beveget seg siden 2001.

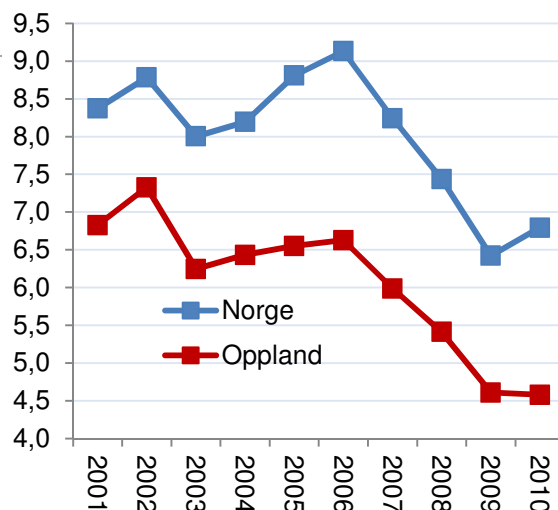
Etableringsfrekvensen i Norge sank mye fra 2006 til 2009. I 2010 har etableringsfrekvensen blitt litt høyere, men er fremdeles på et lavt nivå i forhold til tidligere.

Etableringsfrekvensen i Oppland har alltid ligget klart under etableringsfrekvensen på landsbasis. I 2010 sank etableringsfrekvensen i Oppland, mens etableringsfrekvensen steg ellers i landet.

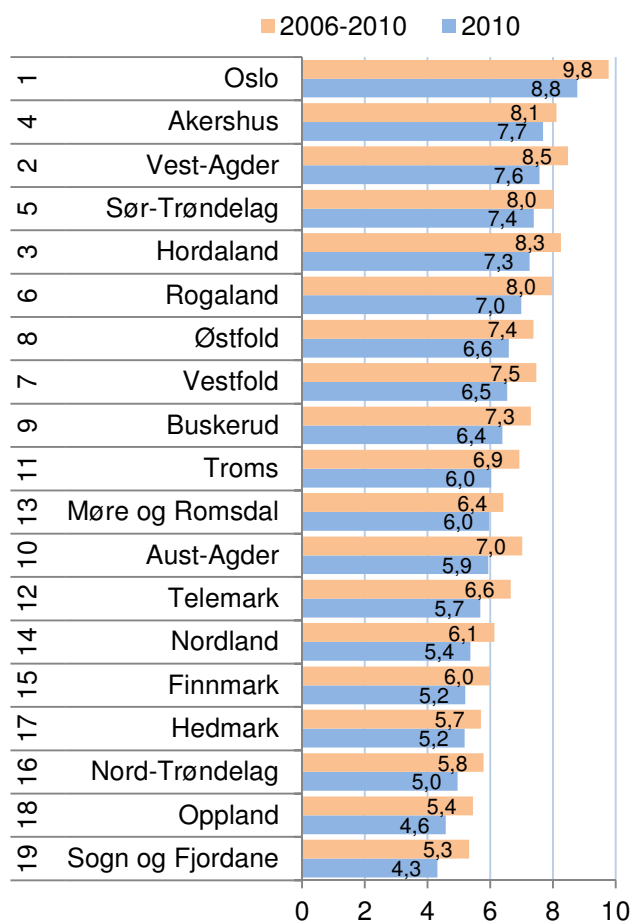
Etableringsfrekvens i fylkene

I figur 33 er etableringsfrekvensen for alle fylkene i 2010 samt gjennomsnitt for siste fem år vist. Det er ganske stor stabilitet i rekkefølgen mellom fylkene når det gjelder etableringsfrekvens. Oslo er alltid på topp. I 2010 er Akershus, Vest-Agder og Sør-Trøndelag på de neste plassene.

Oppland er nummer 18 av 19 fylker for etableringsfrekvens i 2010, kun Sogn og Fjordane hadde lavere etableringsfrekvens. Rangeringen for siste fem år er også lik.

Figur 32: Etableringsfrekvens i Oppland og Norge i perioden 2001-2010.

Figur 33: Etableringsfrekvens i fylkene i 2010 og gjennomsnitt for siste fem år. Tallene til venstre er rangering for etableringsfrekvensen siste fem år.

Vekst i antall foretak

I figur 34 ser vi utviklingen i vekst i antall foretak. Dette er det samme som etableringsfrekvensen fratrukket nedleggingsraten.

Veksten i antall foretak i Norge var på det høyeste nivået i 2005, og har deretter sunket hvert år. Fra 2001 til 2006 var det høyere vekst i antall foretak enn veksten i økonomien skulle tilsi. Kanskje skyldes noe av veksten f. eks. at mange etablerte foretak for å få registrert domene på Internett?

Det tilsynelatende lave nivået på veksten i antall foretak de to siste årene er kanskje en normalisering til et mer naturlig nivå.

Veksten i antall foretak har alltid vært svakere i Oppland enn ellers i landet. I 2010 økte forskjellen, og veksten i antall foretak i Oppland var bare 0,5 prosent, mot 2,0 prosent på landsbasis.

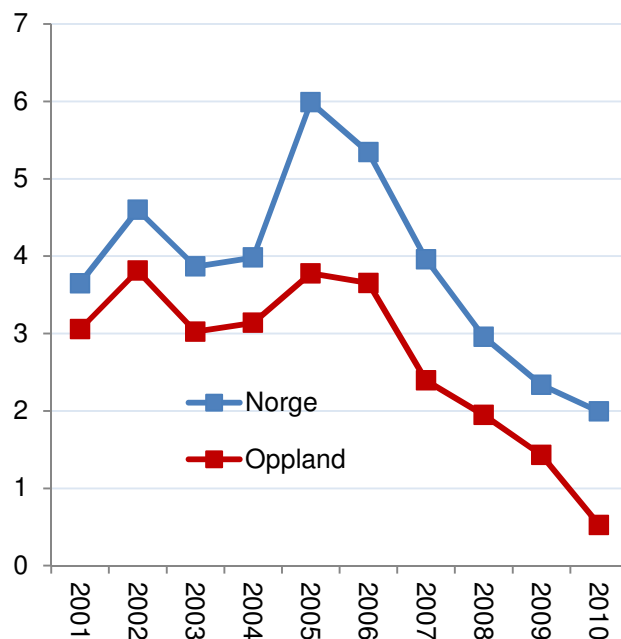
Bransjejustert etableringsfrekvens

Det er store variasjoner i etableringsfrekvens mellom ulike bransjer. Områder som har en stor andel av næringslivet i bransjer med høy etableringsfrekvens, vil automatisk få en høyere etableringsfrekvens enn områder med mange foretak i bransjer med lav etableringsfrekvens.

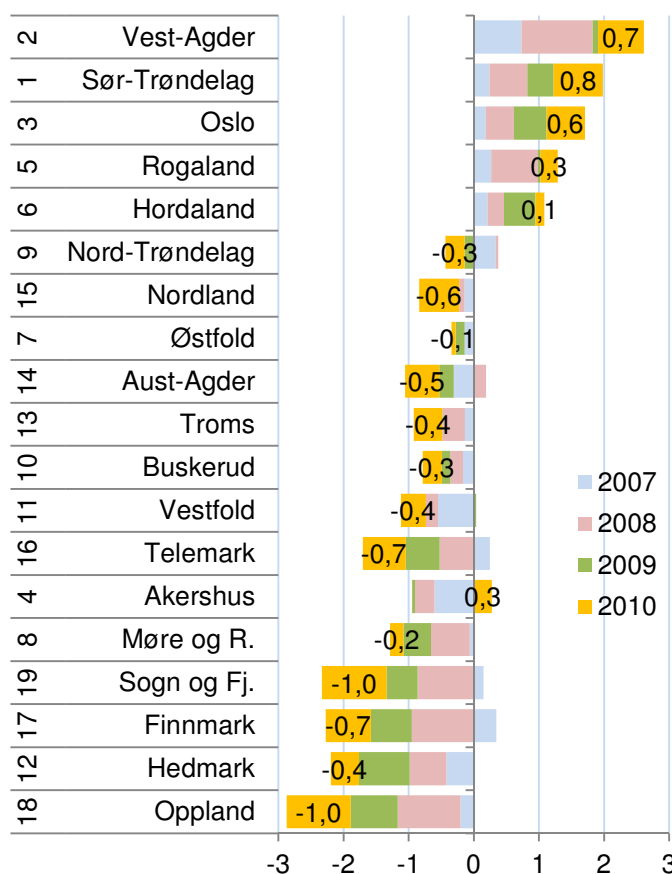
Vi beregner den bransjejusterte etableringsfrekvensen som avstanden mellom faktisk og forventet etableringsfrekvens, gitt bransjestrukturen. Det gir en indikator som ikke favoriserer steder med gunstig næringsstruktur.

Oppland er rangert aller sist i 2010. Etableringsfrekvensen i Oppland var 1,0 prosent lavere enn bransjestrukturen tilsier. Den lave etableringsfrekvensen skyldes dermed ikke en ugunstig bransjestruktur.

Fylker som Vest-Agder, Sør-Trøndelag, Oslo, Rogaland og Hordaland har hatt høyest bransjejustert etableringsfrekvens de siste fire årene. I 2010 hadde også Akershus høy bransjejustert etableringsfrekvens. Dette er fylker med høy befolkningsvekst. Fylker med vekst i befolkningen har bedre bransjejustert etableringsfrekvens enn fylker med nedgang i folketallet.

Figur 34: Årlig vekst i antall foretak i Oppland og Norge i perioden 2001-2010.

Figur 35: Bransjejustert etableringsfrekvens for fylkene i 2007, 2008, 2009 og 2010. Fylkene er rangert etter bransjejustert etableringsfrekvens for 2010.

Etableringer i regionene

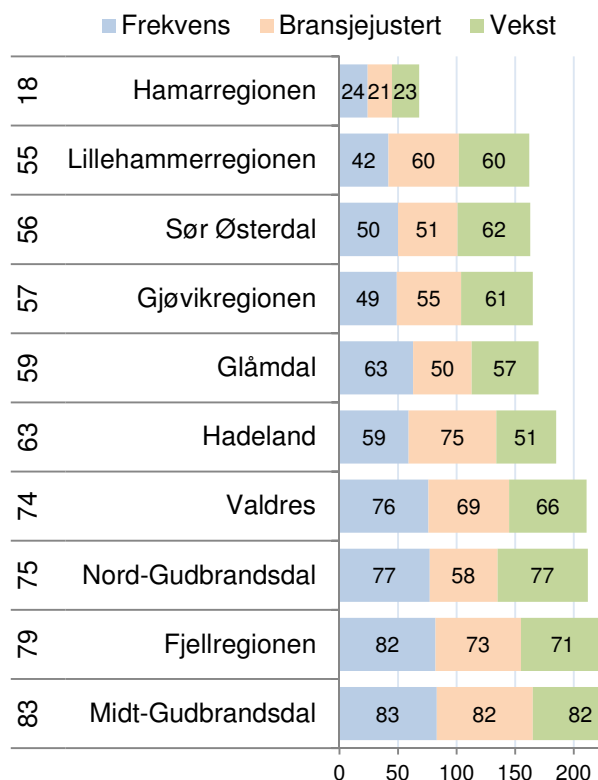
For å oppsummere resultatene har vi laget en etableringsindeks, der vi har brukt de tre delindikatorerne til en samlet etableringsindeks. Vi har summert rangeringsnumrene for å komme fram til de regionene som er best samlet sett når det gjelder etableringsfrekvens, vekst i antall foretak og bransjejustert etableringsfrekvens.

Hamarregionen kommer best ut på etableringsindeksen av regionene på Innlandet, og er nummer 18 av de 83 regionene i landet i 2010.

Alle de andre regionene er godt under middels av norske regioner.

Lillehammerregionen og Gjøvikregionen er henholdsvis nummer 55 og 57 av 83 regioner. Hadeland er nummer 63.

Nord-Gudbrandsdal og Midt-Gudbrandsdal er blant de ti regionene med lavest etableringsaktivitet i 2010. Midt-Gudbrandsdal er faktisk aller sist.

Figur 36: Etableringsindeksen for regionene på Innlandet. Rangeringer blant de 83 regionene i landet med hensyn til de tre ulike etableringsindikatorerne er vist i figuren og rangering for den samlede etableringsindeksen i 2010 er vist til venstre.

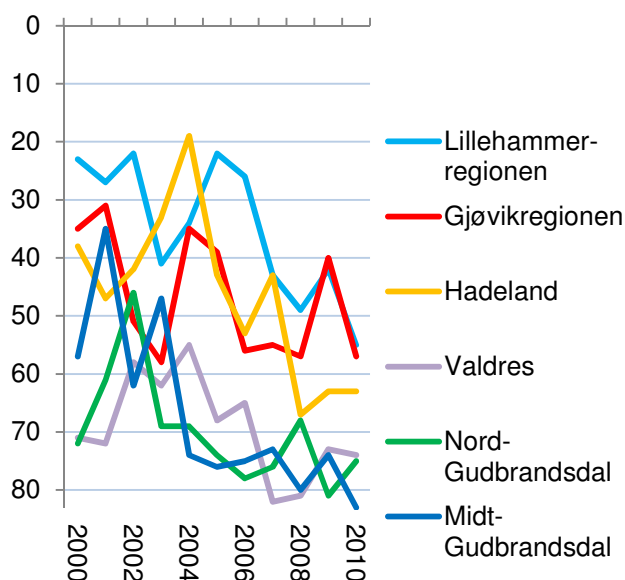
Regionenes utvikling på etableringsindeksen

I figur 37 ser vi regionenes utvikling på etableringsindeksenⁱⁱ.

Alle regionene har en nedadgående tendens, og har lavere rangering på etableringsindeksen i 2010 enn i 2000.

I 2010 hadde samtlige regioner i Oppland en rangering under middels av regionene. Lillehammer har hatt høyest etableringsfrekvens de fleste årene, unntatt i 2004 da Hadeland hadde høyeste frekvens og i 2009, da Gjøvikregionen hadde høyeste etableringsfrekvens.

Valdres og regionene i Gudbrandsdalen har hatt lavest etableringsfrekvens de fleste årene.

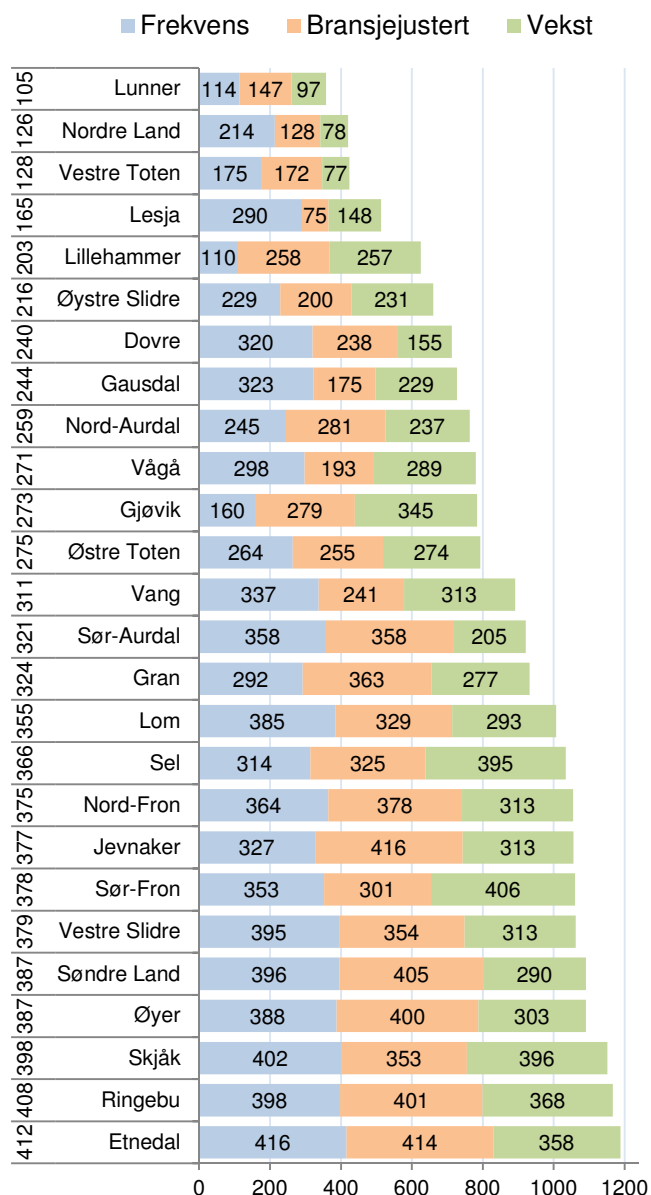

Figur 37: Regionene i Oppland, utvikling på etableringsindeksen i perioden 2000-2010.

Etableringsindeksen for kommunene

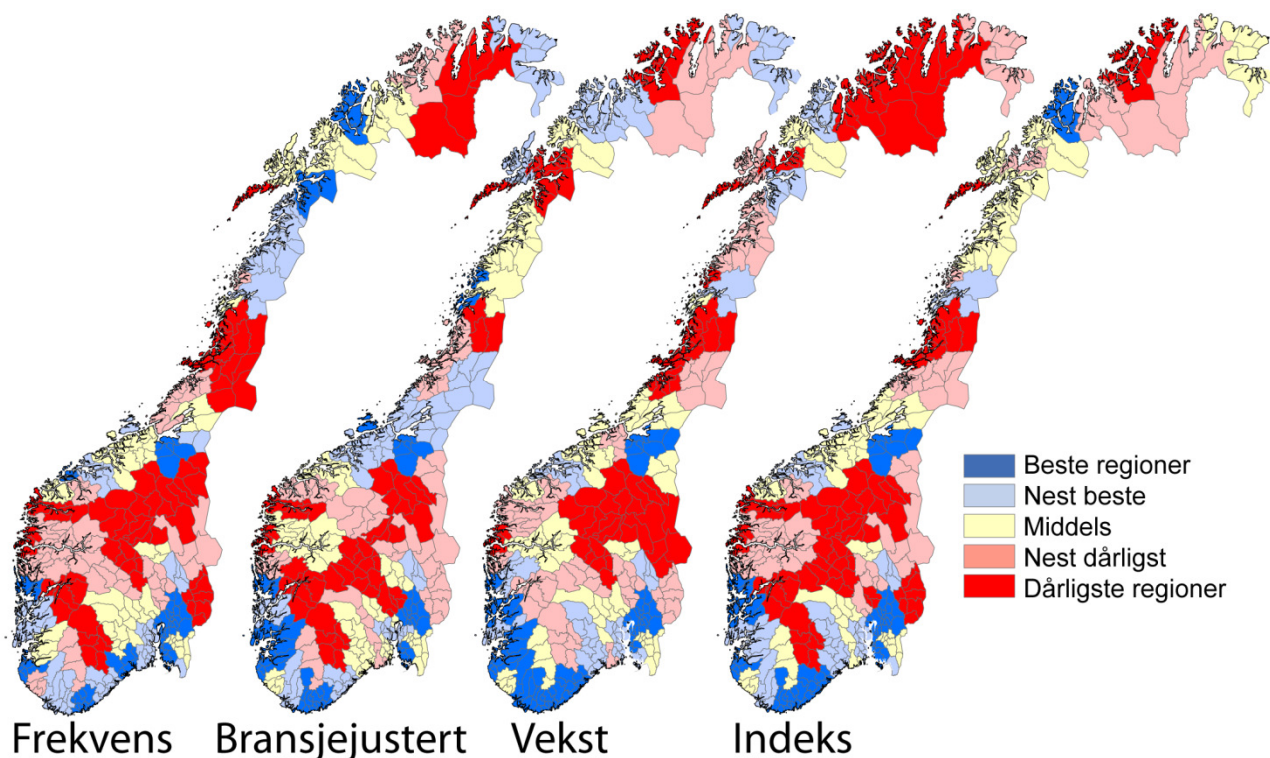
Ingen av kommunene i Oppland er med blant de 100 beste kommunene på etableringsindeksen for 2010. Lunner, Nordre Land og Vestre Toten ble høyest rangert som henholdsvis nummer 105, 126 og 128.

Lillehammer ble nummer 203, mens Gjøvik ble nummer 273. Byene gjør det systematisk bedre på etableringsindeksen enn mindre kommuner. Lillehammer og Gjøvik gjør det ganske dårlig til å være byer. Gjøvik har ikke hatt så svak rangering så langt tilbake vi har tall, dvs siden 2000.

Figur 38: Etableringsindeksen for kommunene i Oppland. Rangering blant de 430 kommunene i landet med hensyn til de tre ulike etableringsindikatorerne er vist i figuren og rangering for den samlede etableringsindeksen i 2010 er vist til venstre.

Regionale mønstre

Figur 39: Etableringsaktiviteten i regionene i årene 2008-2010.

De tre ulike indikatorene for etablering viser i stor grad det samme mønsteret, men med noen nyanser.

Etableringsfrekvensen er høyest i regionene som enten har en større by som kjerne, eller som ligger tett opp til en større by. Oslo, Bergen og Trondheimsregionen har høyest etableringsfrekvens av regionene.

Bransjejustert etableringsfrekvens viser et litt annet mønster. Nå er det Trondheimsregionen, Kristiansandregionen og Hordaland Vest som er de tre beste regionene. Fremdeles er det mange byregioner blant de med høyest frekvens, men nå er det også noen distriktsregioner som blander seg inn i den beste kategorien. Dette er regioner som Hitra/Frøya, Ytre Helgeland, HALD og Ryfylke.

Regioner med høyest vekst i antall foretak består også for det meste av byregioner. Nå er det Kristiansandregionen, Akershus Vest og Trondheimsregionen som er høyest rangert. Ryfylke, Sunnhordland og Lister er litt utypiske regioner som kommer med blant de beste.

Alle de tre etableringsindikatorene har det til felles at de har en sterk positiv sammenheng med regionens befolkningsstørrelse og regionens befolk-

ningsvekst. Det er spesielt etableringsfrekvensen som i stor grad blir bestemt av befolkningsstørrelse og vekst. Befolkningsstette områder har en bransjestruktur med mye tjenesteytende næringer. Dette er næringer med høy etableringsfrekvens. Dette gjør at byer automatisk får en høyere etableringsfrekvens enn distriktene.

Når vi bransjejusterer etableringsfrekvensen, blir effekten av bransjestrukturen nøytralisert. Da er ikke befolkningsstørrelsen lenger signifikant. Befolkningsveksten betyr imidlertid mye for den bransjejusterte etableringsfrekvensen.

For veksten i antall foretak er både befolkningsstørrelse og befolkningsvekst signifikante. Befolkningsveksten betyr imidlertid mer enn størrelsen.

De stabile mønstrene mellom befolkningsstørrelse, befolkningsvekst og etableringsfrekvens tyder på at høy etableringsaktivitet er et resultat av vekst. Vi får høy etableringsaktivitet i vekstregioner. I mindre grad ser det ut til at høy etableringsaktivitet skaper vekst. Det er også vanskelig å påvise at steder som har satset mye på nyetablering faktisk påvirker etableringsaktiviteten målbart.

4.2 Lønnsomhet

Vi måler lønnsomheten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er *andel foretak med positivt resultat før skatt*. Andel lønnsomme foretak varierer mellom bransjer. Den andre indikatoren er derfor *andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med positiv egenkapital*. Den endelige lønnsomhetsindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre lønnsomhetsindikatorer.

Andel lønnsomme foretak

Andel lønnsomme foretak i Norge falt sterkt fra 2007 til 2008. Nivået i 2008 ble likt med det forrige bunnåret 2001.

I de to siste årene har andel lønnsomme foretak økt igjen, men er fremdeles langt under nivået fra de gode årene 2004-2006.

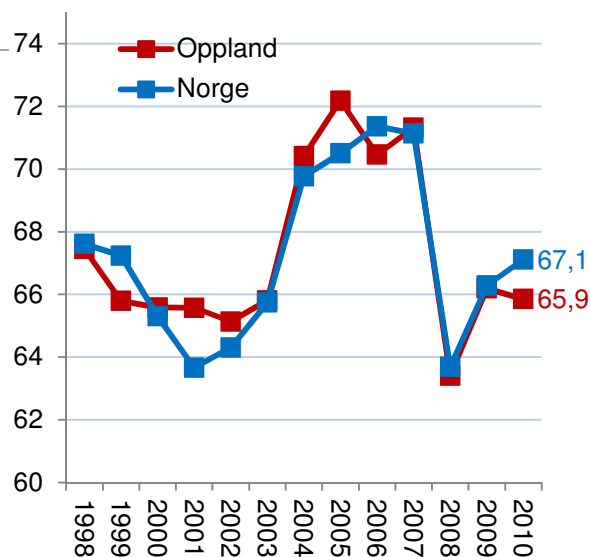
Andel lønnsomme foretak i Oppland har variert mellom å være over og under landsgjennomsnittet i perioden 1998-2010. I perioden 2007-2009 var andel lønnsomme foretak ganske likt landsgjennomsnittet, men i 2010 ble det færre lønnsomme foretak i Oppland samtidig som lønnsomheten økte på landsbasis. 65,9 prosent av foretakene i Oppland hadde overskudd i 2010, mot 67,1 prosent i Norge.

Lønnsomhet i fylkene

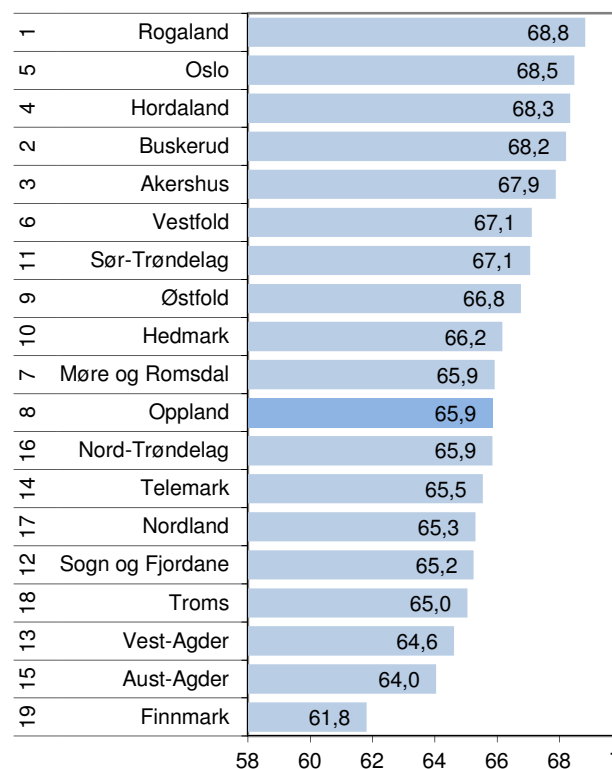
Rogaland hadde den høyeste andelen lønnsomme foretak av alle fylkene i 2010, for åttende år på rad. Deretter kommer Oslo og Hordaland. Oppland er rangert på ellevteplass.

Finnmark hadde vesentlig lavere lønnsomhet enn de andre fylkene.

Ser vi på gjennomsnittlig lønnsomhet de siste fem årene, er Oppland rangert litt over middels, som nummer åtte av 19 fylker.

Figur 40: Andel foretak med positivt resultat før skatt i Oppland og Norge i perioden 1998-2010.

Figur 41: Andel foretak med positivt resultat før skatt i fylkene i 2010. Rangering blant fylkene for siste fem år er vist helt til venstre.

Lønnsomhetsindeksen for regioner

Lønnsomhetsindeksen er satt sammen av tre indikatorer: Andel foretak med positivt resultat før skatt, bransjejustert andel lønnsomme foretak, og andel foretak med positiv egenkapital.

Flere av regionene i Oppland kommer godt ut på lønnsomhetsindeksen. Lillehammerregionen er best i fylket, og nummer seks i landet. Det er spesielt for andel lønnsomme bedrifter og bransjejustert lønnsomhet regionen gjorde det bra. Lillehammerregionen er nummer 22 på lønnsomhetsindeksen for de siste fem årene.

Hadeland gjør det også bra, og er nummer elleve i landet i 2010. Hadeland har imidlertid gjort det enda bedre tidligere, og er rangert på en sterk tredjeplass for siste fem år.

Valdres var nummer 26 i 2010, og nummer 16 for siste fem år.

Gjøvikregionen hadde litt under middels lønnsomhet i 2010, men gjør det bedre for siste fem år. For 2010 ble Gjøvikregionen rangert som nummer 48, mens de ble nummer 28 for siste fem år.

Nord- og Midt-Gudbrandsdal gjør det svakt på lønnsomhetsindeksen, og er blant de 15 svakeste regionene både for 2010 og siste fem år.

Lønnsomhetsindeksen for kommuner

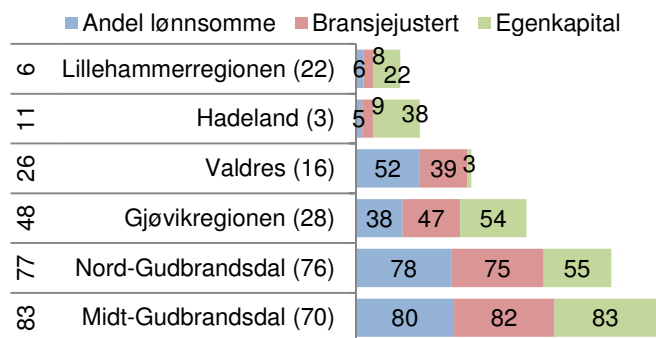
Etnedal hadde best lønnsomhet i næringslivet av kommunene i Oppland i 2010, og var neste best i landet. Etnedal har gjort det bra tre år på rad, men har tidligere vært rangert under middels.

Dovre, Lillehammer, Lunner og Vang har også gode resultater i 2010, og er rangert blant de 60 kommunene med best lønnsomhet i 2010.

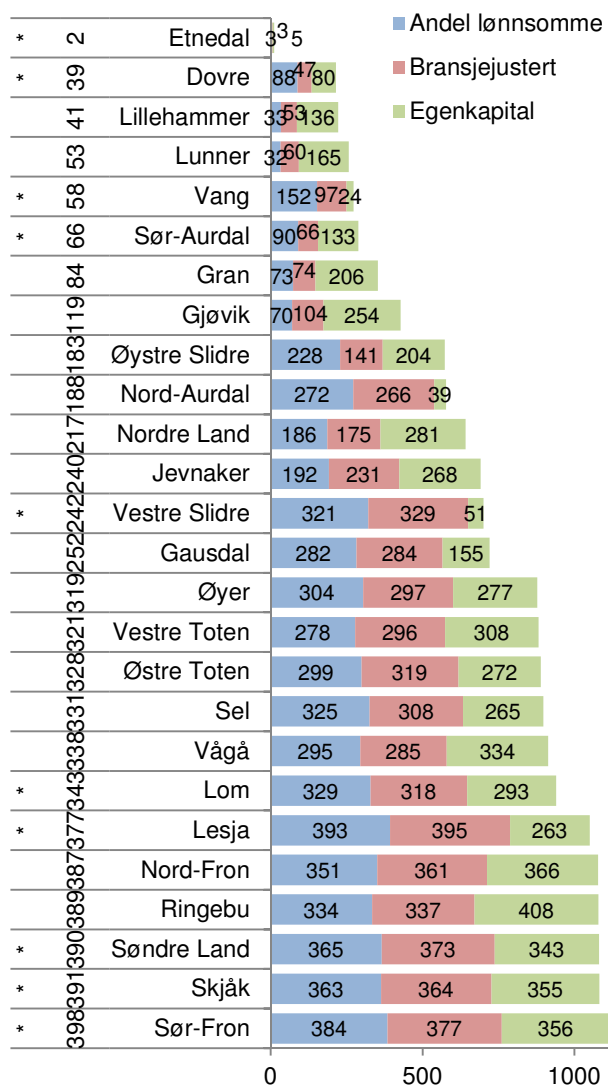
Sør-Aurdal og Gran er også med blant de 100 beste kommunene.

Det er god spredning mellom resultatene på lønnsomhetsindeksen for kommunene i Oppland. En rekke kommuner er også lavt rangert på lønnsomhetsindeksen.

Sør-Fron, Skjåk og Søndre Land kom aller sist av kommunene i Oppland, og ble plassert fra nummer 390 til 399 av 430 kommuner.

Figur 42: Lønnsomhetsindeksen for regionene i Oppland. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant de 83 regionene i landet for de tre lønnsomhetsindikatorerne, helt til venstre rangeringsnummer for lønnsomhetsindeksen 2010 og i parentes rangering for lønnsomhetsindeksen for 2006-2010.

Figur 43: Lønnsomhetsindeksen for kommunene i Oppland. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant de 430 kommunene i landet for de tre lønnsomhetsindikatorerne, helt til venstre rangeringsnummer for lønnsomhetsindeksen 2010. * betyr kommune med under 100 regnskap.

4.3 Vekst

Vi måler veksten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er *andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen*. Den andre indikatoren er *andel vekstforetak, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med vekst i verdiskapingen*. Den endelige vekstindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre vekstindikatorerne.

Andel vekstforetak

Andel vekstforetak i Norge var historisk høyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank bratt i 2008, og sank videre i 2009, da det var 47,5 prosent vekstforetak. Andel vekstforetak i 2009 er det laveste som er målt. I 2010 havnet andel vekstforetak på 50,1. Det er en forbedring fra 2009, men fremdeles et ganske lavt nivå.

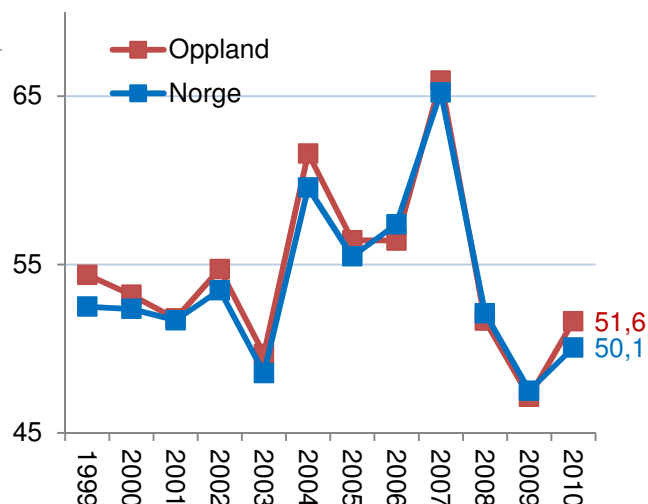
Det er forbausende liten variasjon mellom de ulike regionene i landet når det gjelder andel foretak med omsetningsvekst. De fleste regionene beveger seg svært likt. Oppland hadde en andel vekstforetak nesten som landsgjennomsnittet i perioden 2007-2009. Fra 2009 til 2010 har det imidlertid vært sterkere vekst i andel foretak med omsetningsvekst i Oppland enn i landet ellers. 51,6 prosent av foretakene i Oppland hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i 2010.

Andel vekstforetak i fylkene

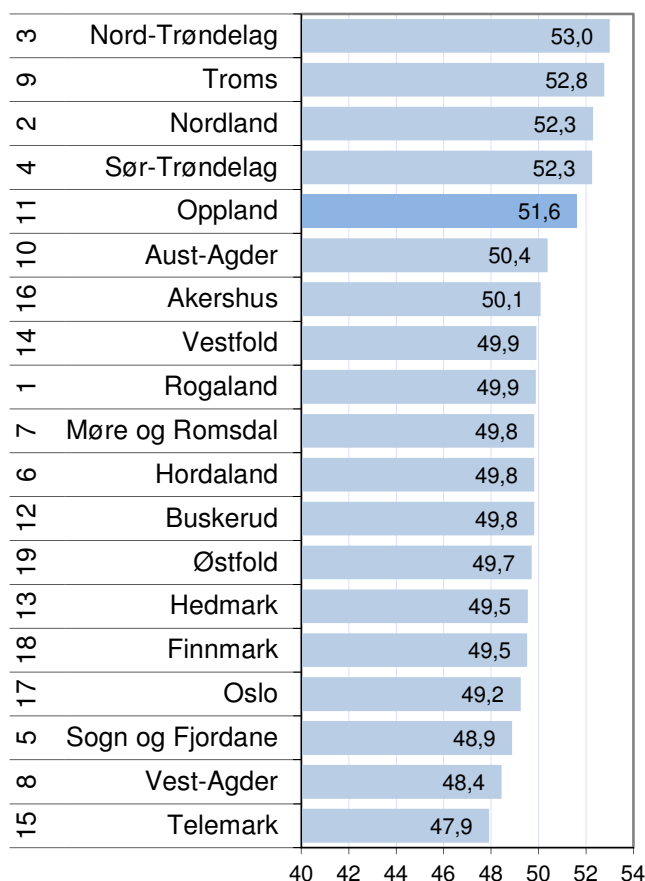
Nord-Trøndelag, Troms og Nordland kom på topp for andel vekstforetak i 2010. Nord-Trøndelag og Nordland har begge hatt høy andel vekstforetak de siste fem årene.

Rogaland har aller høyest andel vekstforetak de siste fem årene, men kom på en forholdsvis beskjeden niendeplass i 2010.

Oppland er nummer fem av fylkene for 2010 og nummer elleve for de fem siste årene samlet.

Figur 44: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Oppland og Norge i perioden 1999-2010.

Figur 45: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i fylkene i 2010. Rangering blant fylkene for siste fem år er vist helt til venstre.

Vekst i regionene

Vekstindeksen har tre indikatorer: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen, bransjejustert andel vekstforetak og andel foretak med vekst i verdiskaping.

Gjøvikregionen kommer best ut på vekstindeksen for 2010, og er nummer 20 av de 83 regionene i landet. Gjøvikregionen gjorde det spesielt bra for andel vekstforetak, både før og etter bransjejustering. Lillehammer kommer bak på en 24. plass, og har lik profil som Gjøvikregionen. Lillehammerregionen gjør det i tillegg like bra på vekstindeksen for siste fem år, der regionen kommer på 22. plass.

Hadeland kommer over middels på vekstindeksen for 2010 og siste fem år. Nord-Gudbrandsdal gjorde det middels i 2010. Begge regionene gjorde det spesielt bra på verdiskaping i 2010.

Midt-Gudbrandsdal og Valdres blir rangert under middels. Midt-Gudbrandsdal gjorde det bedre i 2010 enn siste fem år, mens Valdres gjorde svakere i 2010 enn i siste femårsperiode.

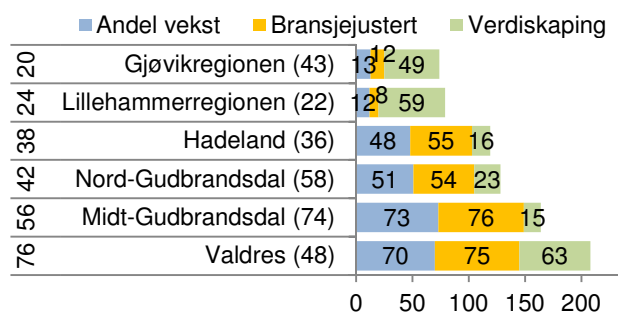
Vekst i kommunene

Dovre kom best ut på vekstindeksen i 2010 av kommunene i Oppland, som nummer 48 av 430 kommuner. Rett bak kommer Vestre Toten, som blir rangert på 54. plass i landet. Begge kommunene har også gjort det bra tidligere.

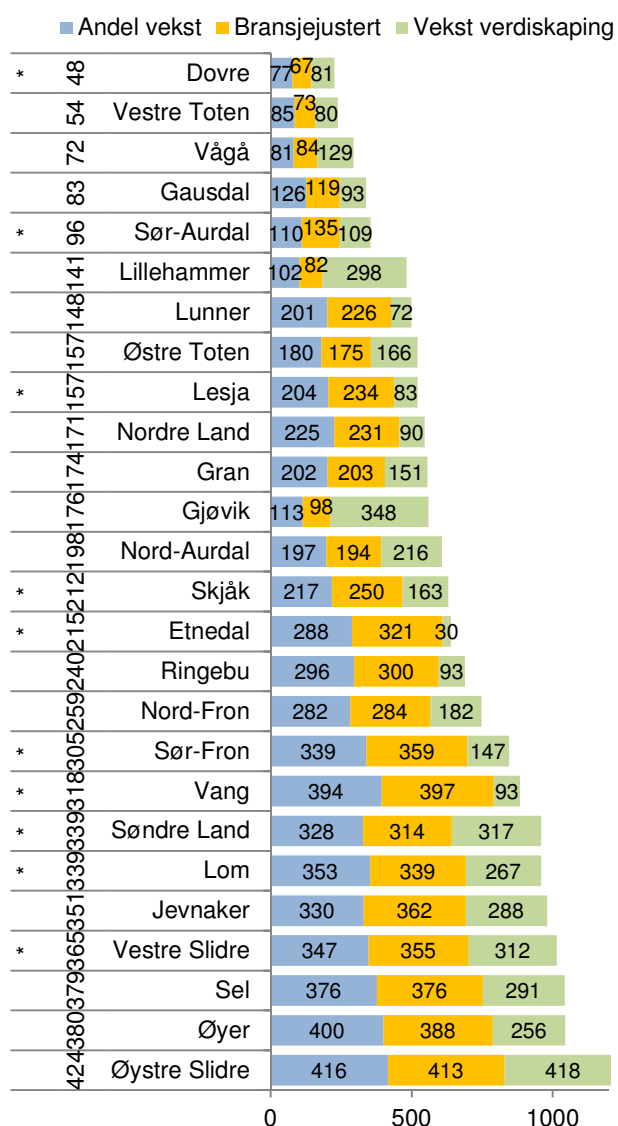
Vågå, Gausdal og Sør-Aurdal kom også blant de 100 beste i 2010.

De to største kommunene, Lillehammer og Gjøvik, kom ut over middels i 2010, på plass nummer 141 og 176. Siden disse har flest foretak, er de viktige for hvordan fylket kommer ut.

Øystre Slidre gjorde det klart svakest av kommunene i Oppland på vekstindeksen i 2010. Kun seks kommuner i landet er svakere rangert. Dette er uvanlig svakt for Øystre Slidre, som blir rangert middels for siste ti år.

Figur 46: Vekstindeksen for regionene i Oppland. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant landets 83 regioner for de tre vekstindikatorerne, helt til venstre rangering for vekstindeksen for 2010 og i parentes rangering for vekstindeksen for 2006-2010.

Figur 47: Vekstindeksen for kommunene i Oppland. Tallene i figuren er rangering blant landets 430 kommuner for de tre vekstindikatorerne, helt til venstre rangering for vekstindeksen 2010. * betyr kommune med under 100 foretak.

4.4 Næringslivets størrelse

I NæringsNM er næringslivets relative størrelse den siste indikatoren vi måler. Dette måles med antall arbeidsplasser i privat næringsliv som prosent av antall innbyggere. Dette kalles også "næringsstetthet".

Det er relativt lite variasjon i næringsstettheten mellom fem av de seks regionene i Oppland, som alle har over middels næringsstetthet. Valdres har høyest næringsstetthet, her tilsvarte antall arbeidsplasser i næringslivet 34,9 prosent av innbyggertallet i 2010. I Lillehammerregionen er det tilsvarende tallet 34,1. De to regionene er rangert som nummer 17 og 20. Deretter kommer Nord-Gudbrandsdal på plass nummer 29.

I Midt-Gudbrandsdal og Gjøvikregionen tilsvarte antall arbeidsplasser i næringslivet 31,6 prosent av folketallet. Disse blir rangert på plass nummer 35 og 36.

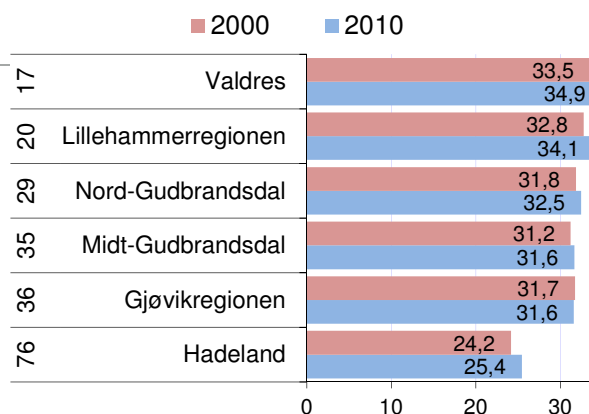
Den eneste regionen som har under middels næringsstetthet er Hadeland. Her tilsvarte antall arbeidsplasser kun 25,4 prosent av folketallet i 2010. Som vi så tidligere, har Hadeland stor netto utpendling.

Næringsstetthet i kommunene

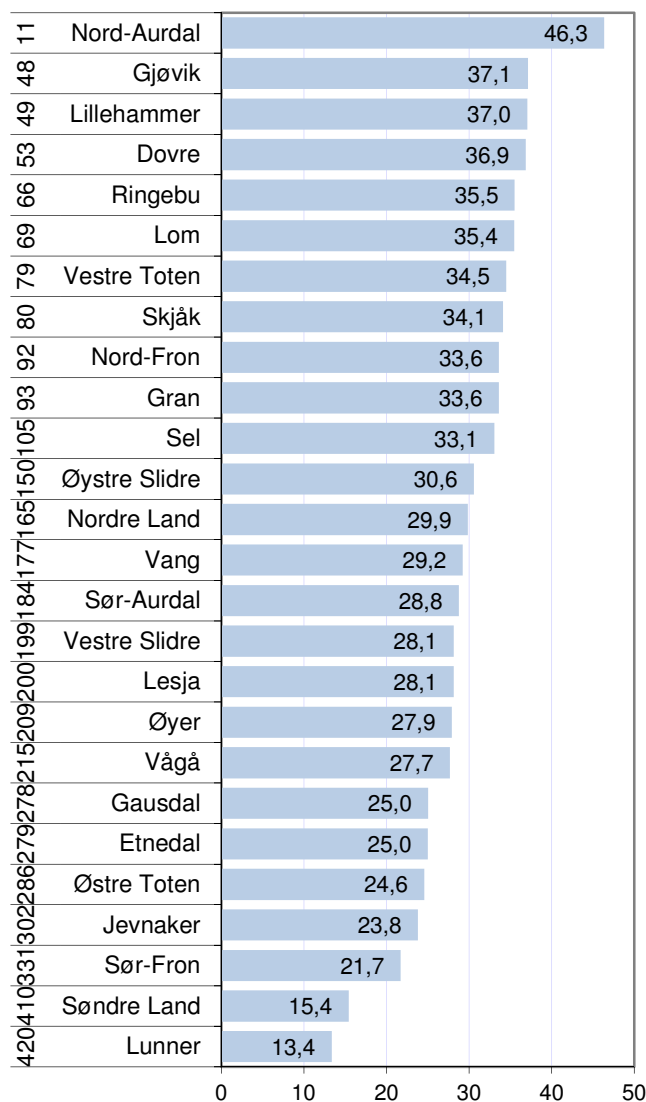
Nord-Aurdal har klart høyest næringsstetthet av kommunene i Oppland. Her tilsvarte antall arbeidsplasser hele 46,3 prosent av folketallet. Dette er 11. høyest i landet.

En rekke andre kommuner i Oppland har også høy næringsstetthet. I Gjøvik og Lillehammer tilsvarte antall arbeidsplasser over 37 prosent av folketallet i 2010, og kommunene var blant de 50 kommunene med høyest næringsstetthet. Dovre, Ringebu, og Lom er rangert fra 53. plass til 69. plass, mens Vestre Toten, Skjåk, Nord-Fron og Gran også er blant de 100 kommunene høyest rangert. I disse kommunene utgjør antall arbeidsplasser i næringslivet over 33 prosent av folketallet.

Noen få kommuner i Oppland har lav næringsstetthet. Av disse utmerker Søndre Land og Lunner seg spesielt. Her tilsvarte antall arbeidsplasser i næringslivet bare 13,4 og 15,4 prosent av folketallet i 2010. Dette gjør dem til blant de 20 kommunene i landet med lavest næringsstetthet.

Figur 48: Antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av antall innbyggere i regionene i Oppland i 2000 og 2010. Til venstre vises rangering blant landets 83 regioner i 2010.

Figur 49: Antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av antall innbyggere i kommunene i Oppland i 2010. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner.

NæringsNM

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på de indikatorene som er presentert i dette kapitlet. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste åtte årene. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en region.

For å rangere fylkene bruker vi en enklere indeks basert på etableringsfrekvens, andel lønnsomme foretak og andel vekstforetak. Disse indikatorene er transformert til et tall mellom 0 og 10, der 0 er dårligste fylke og 10 er beste fylke.

Sør-Trøndelag kom best ut av fylkene i 2010, foran Oslo og Rogaland.

Rogaland har vært beste fylke de siste ti årene under ett.

Oppland kom ut som nummer tretten i 2010. Oppland gjorde det bra for vekst, men svakt for nyetableringer. På lønnsomhetsindeksen gjorde Oppland det middels. For siste tiårsperiode er Oppland nummer elleve.

Opplands utvikling

Oppland hadde sin beste plassering i NæringsNM i 2005, da fylket ble nummer åtte av de 19 fylkene. Dette er det eneste året Oppland har vært rangert over middels blant fylkene. Dårligste plassering var i 2008, da Oppland ble nummer 16. Oppland har forbedret seg de to siste årene.

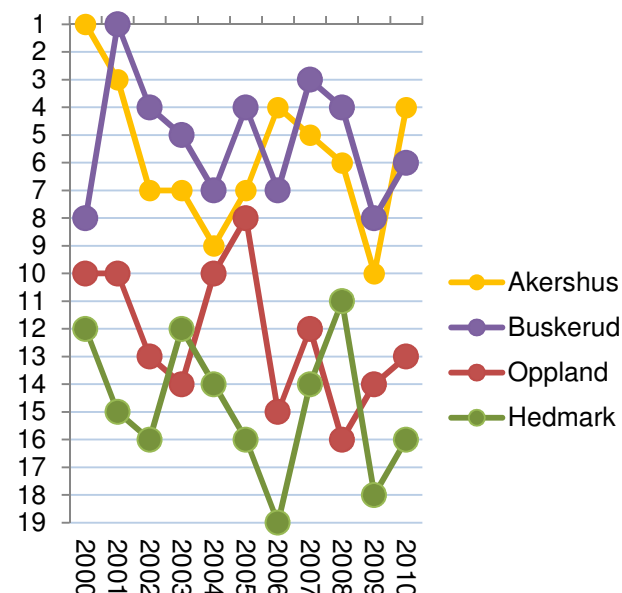
Nabofylket Hedmark har mange svake plasseringer, og har vært dårligere rangert enn Oppland i ni av de elleve årene i perioden 2000-2010.

Akershus og Buskerud har mange gode plasseringer, og har stort sett vært rangert blant den beste halvdel av fylkene.

■ Lønnsomhet ■ Vekst ■ Nyetableringer

Rang	Fylke (Antall)	Lønnsomhet	Vekst	Nyetableringer
1	Sør-Trøndelag (5)	7,0	8,8	7,5
2	Oslo (6)	9,4	3,5	10,0
3	Rogaland (1)	10,0	5,1	6,7
4	Akershus (7)	8,4	5,4	8,0
5	Hordaland (2)	9,2	5,0	7,2
6	Buskerud (4)	8,9	5,0	5,7
7	Troms (14)	3,9	9,6	5,0
8	Vestfold (8)	7,1	5,1	5,9
9	Østfold (10)	6,5	4,7	6,0
10	Nord-Trønd. (16)	4,9	10,0	1,9
11	Nordland (17)	4,3	8,9	3,1
12	Møre og Roms (13)	5,0	5,0	4,8
13	Oppland (11)	4,9	7,8	0,8
14	Aust-Agder (9)	2,7	5,9	4,7
15	Vest-Agder (3)	3,4	1,4	7,8
16	Hedmark (15)	5,4	4,3	2,5
17	Telemark (12)	4,5	0,0	4,0
18	Finnmark (19)	0,0	4,2	2,6
19	Sogn og Fjord. (18)	4,2	2,6	0,0

Figur 50: NæringsNM for fylkene basert på tall fra 2010. Tallene i parentes angir rangering for perioden 2001-2010.

Figur 51: Oppland og nabofylkers rangering i NæringsNM i perioden 2000-2010.

NæringsNM for regioner

Lillehammerregionen ble beste region på en 11. plass i landet. Lillehammerregionen er også beste region i NæringsNM for de siste fem årene, som nummer 16. Lillehammerregionen gjorde det spesielt bra på lønnsomhet.

Gjøvikregionen gjør det også over middels i NæringsNM for 2010. Regionen kom på 33. plass for 2010 og på 32. plass samlet for de fem siste årene.

Hadeland gjør det under middels for både 2010 og siste fem år, med en 52. plass og 53. plass. Hadeland gjorde det som vanlig bra på lønnsomhetsindeksen i 2010.

Valdres rangeres som nummer 56 for 2010. Valdres gjorde det spesielt bra i 2009, da regionen ble rangert som nummer elleve. Valdres rangeres som nummer 30 for siste fem år.

Nord- og Midt-Gudbrandsdal blir rangert lavt både for 2010 for siste fem år. I 2010 var det bare to regioner i landet som var lavere rangert enn Midt-Gudbrandsdal.

Utviklingen i regionene

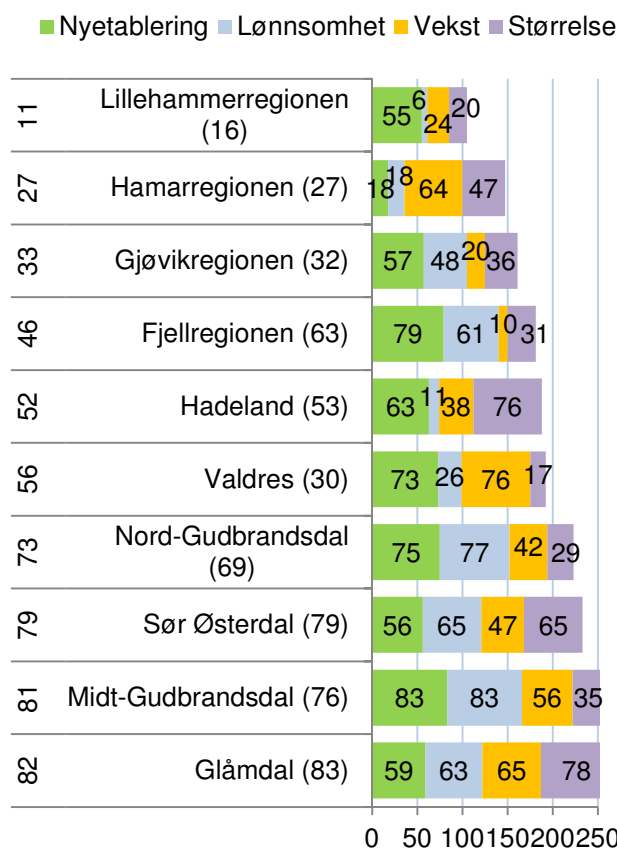
Lillehammerregionen har vært beste region i NæringsNM i Oppland i en rekke av årene i perioden 2000-2010.

Valdres gjorde det svært godt i 2009, men langt svakere både året før og året etter. Valdres har hatt variable resultater, men har vært rangert over middels i flertallet av årene.

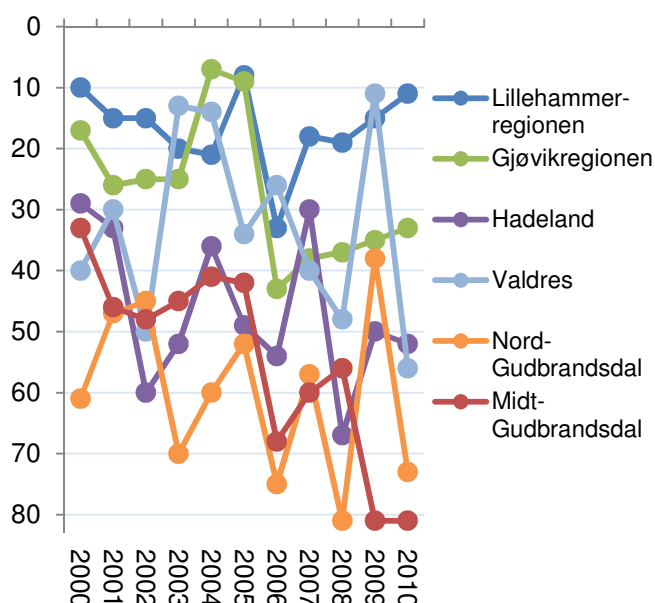
Gjøvikregionen har flere gode resultat, og var rangert blant de ti beste regionene i landet i 2004 og 2005. De fem siste årene har Gjøvikregionen vært rangert litt under middels, men regionen har forbedret seg hvert år.

Hadeland har hatt variable resultat, men har stort sett vært rangert under middels. Det samme gjelder for Nord-Gudbrandsdal, men her har resultatene vært enda svakere. Hadeland har vært rangert over middels i fire av årene, mens Nord-Gudbrandsdal har kun vært rangert over middels i 2009.

Midt-Gudbrandsdal ble rangert som nummer 33 i 2000, og litt under middels i perioden 2001-2005, men falt deretter mye på rangeringen i NæringsNM. De to siste årene har regionen kommet tredje sist i NæringsNM.

Figur 52: NæringsNM for regionene i Oppland og Hedmark. Rangering blant landets 83 regioner i 2010 til venstre, og rangering siste fem år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises i figuren.

Figur 53: Regionene i Opplands rangering i NæringsNM i perioden 2000-2010.

NæringsNM for kommunene

Dovre kom på en sterk 17. plass i årets NæringsNM. Dovre gjorde det bra for både lønnsomhet, vekst og næringstetthet, og middels for nyetableringer. Dovre har gjort det bra også tidligere år, men aldri så bra som nå. Dovre rangeres som nummer 107 av de 430 kommunene i landet sammenlagt for de siste fem årene.

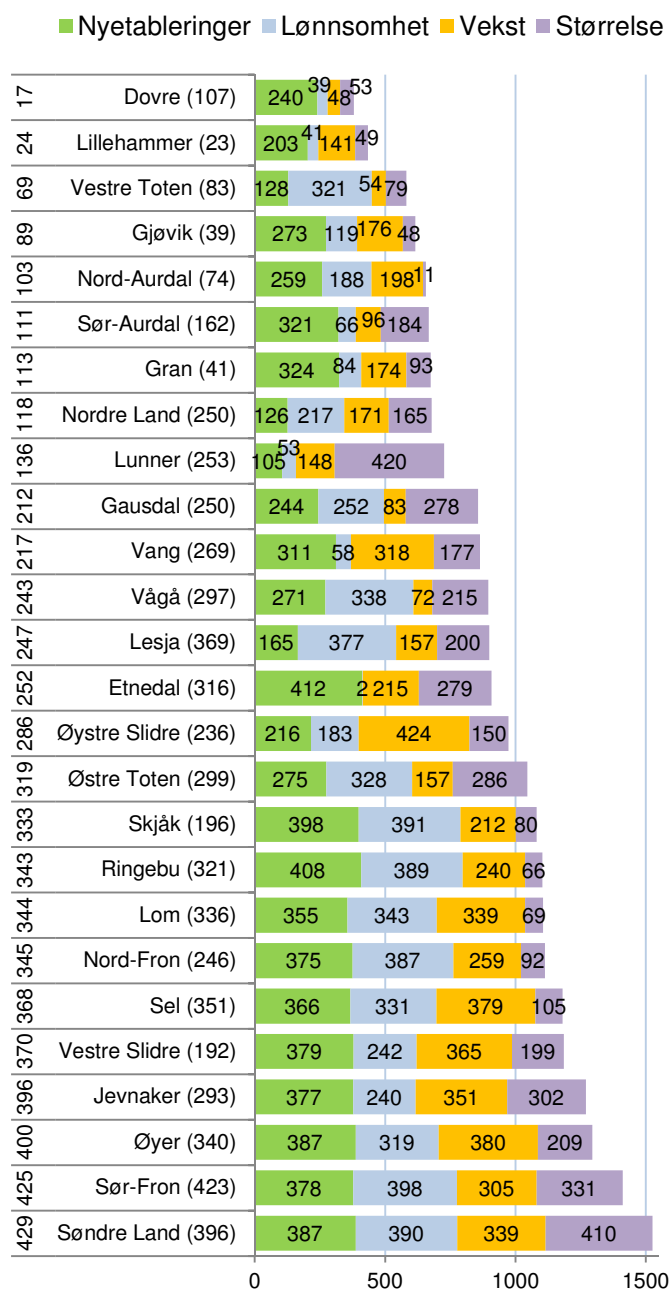
Lillehammer har også en sterk plassering, med en 24. plass for 2010. Lillehammer har vært rangert blant de 100 beste kommunene i alle årene siden 2000. For siste fem år kommer Lillehammer på 23. plass.

Vestre Toten og Gjøvik er også blant de 100 beste kommunene i årets NæringsNM, og kommer på 69. plass og 89. plass. For siste fem år er rangeringen 83 og 39.

Gran og Nord-Aurdal er kommuner som har gjort det bra i siste femårsperiode.

Søndre Land ble sist i fylket, og er rangert nest sist i landet i NæringsNM for 2010. Søndre Land gjør det svakt på alle de fire indeksene. Kommunen har også gjort det svakt tidligere, og er rangert som nummer 396 for siste fem år.

Sør-Fron og Øyer er også blant de 30 kommunene med lavest rangering i årets NæringsNM, mens sju ytterligere kommuner er rangert blant de 100 svakest i landet.

Figur 54: Kommunenes resultat i NæringsNM. Alle tall er rangeringer blant landets 430 kommuner, til venstre rangering for NæringsNM siste år, i parentes siste fem år. I figuren vises rangeringer for hver av de fire indeksene.

5. Innovasjon i næringslivet

Innovasjon står sentralt for å forklare økonomisk vekst på globalt nivå. Dermed vil innovasjon også kunne være en forklaring på regional utvikling. Kan forskjeller i næringslivets innovasjon kunne forklare hvorfor noen regioner har vekst mens andre har nedgang? Og kan vi måle næringslivets innovasjonsevne?

SSB har gjennomført en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet i mange år. Det er over 6000 foretak som svarte på spørreundersøkelsen i 2008, som omfatter nesten 10 000 bedrifter. Spørreundersøkelsen er ganske omfattende, og bedrifte-

ne oppgir blant annet om de har introdusert nye produkter, prosesser og markedsføringsmetoder, og om de nye produktene er nye på markedet eller bare nye for bedriften.

Tabell 1: Spørsmål fra SSBs innovasjonsundersøkelse.

Hovedgruppe	Indikator	Kortnavn	Vekt
Produkt-innovasjon	Foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden	Vare	2
	Foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester	Tjeneste	2
	Foretaket har produktinnovasjoner som også er nye for foretakets marked	Nytt for markedet	4
Prosess-innovasjon	Foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon	Produksjonsmetode	2
	Foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon	Distribusjon	1
	Foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede støttefunksjoner	Støttefunksjon	1
Markeds-innovasjon	Vesentlige endringer i design (utseende/utformig) av en vare eller tjeneste	Design	2
	Nye media eller nye måter for promotering av produkt	Nye media	1
	Nye måter for produkt plassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	Nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de ti spørsmålene i innovasjonsundersøkelsen som danner grunnlaget for de ti innovasjonsindikatorerne vi bruker i denne analysen. De ti indikatorerne kan slås sammen til tre hovedtyper innovasjon: Produktinnovasjon, prosess-innovasjon og markedsinnovasjon. Samtidig har vi gitt de ti indikatorerne ulike vekter som brukes når vi skal slå sammen indikatorerne. Spørsmålet om bedriftens innovasjoner er nye for markedet eller bare nye for bedriften har fått størst vekt, ettersom det er det eneste spørsmålet hvor det skilles mellom hva som er nytt i markedet og hva som bare er nytt for bedriften. Spørsmålene om nye måter for pro-

dukt plassering eller nye metoder for prising har fått lavest vekt. Dette er spørsmål som synes en del mindre viktig enn f. eks. spørsmålet om bedriften har introdusert produktinnovasjon.

Indikatorerne som er valgt forteller om i hvilken grad bedriftene har gjennomført innovasjoner. I andre sammenhenger er innovasjon og forskning og utvikling (FoU) ofte blandet sammen. Vi anser FoU til å være en av mange mulig kilder til innovasjon, og ønsker derfor å måle faktisk innovasjon og ikke FoU-intensitet. Derfor har vi ikke brukt bedriftenes FoU-aktivitet i indikatorsettet.

5.1 Indikatorer for innovasjon

Innovasjonsundersøkelsen er rettet mot foretak av forskjellige typer. Noen har bare én lokalisering, enbedriftsforetak. Disse er enkle å forholde seg til, ettersom de kan plasseres i en region. Foretak som har produksjon på flere steder, såkalte flerbedriftsforetak, skaper noen problemer. Foretakene svarer på foretaksnivå, dvs. det finnes ett svar på hvorvidt foretaket har hatt innovasjon, men vi vet ikke om dette gjelder alle foretakets bedrifter som er spredt på flere regioner. Dette løser vi gjennom å ta med

begge foretakstypene, men vekte enbedriftsforetakene dobbelt så mye som flerbedriftsforetakene.

Vi kan måle innovasjon som andel av foretak med innovasjon. Da vil alle foretak telle likt uansett størrelse. Vi kan også måle innovasjon etter andelen av de sysselsatte som er i innovative foretak. Da vil de store bedriftene telle mer enn de små. For regioner med store hjørnesteinsbedrifter vil resultatene fra disse lett bli dominerende. Dette løser vi gjennom å bruke begge målemetoder, men vekte indikatorene for andel bedrifter dobbelt så mye som indikatoren for andel av sysselsetting.

Tabell 2: Verdier for de ulike innovasjonsindikatorerne for Oppland. Hver indikator går fra 0=dårligste fylke til 100=beste fylke.

		Frekvenser enbedrifts- foretak	Frekvenser flerbedrifts- foretak	Sysselset- tingsandel enbedrifts- foretak	Sysselset- tingsandel flerbedrifts- foretak	Totalt
Produktinnovasjon	Vare	79,9	20,6	100,0	21,5	77,1
	Tjeneste	21,4	33,0	4,0	55,6	17,3
	Nytt for markedet	58,6	60,4	100,0	78,2	83,8
Prosessinnovasjon	Produksjonsmetode	100,0	36,1	100,0	71,5	98,9
	Distribusjon	48,3	13,5	100,0	40,3	66,8
	Støttefunksjon	55,3	42,1	100,0	48,6	82,4
Markedsinnovasjon	Design	49,4	30,8	39,0	42,1	36,4
	Media	48,8	57,5	50,7	70,0	62,9
	Kanal	36,8	66,3	22,6	80,3	39,9
	Prising	57,8	61,4	100,0	41,9	100,0

Ettersom vi har ti innovasjonsindikatorer som er målt på fire ulike måter, får vi til slutt hele 40 indikatorer for innovasjon i en region.

I tabellen over har vi vist resultatene for Oppland.

Oppland gjør det spesielt bra for en rekke indikatorer i enbedriftsforetak, og spesielt når man ser på sysselsettingsandel. I seks av de ti indikatorene er verdien 100, som betyr at Oppland er beste fylke. Dette betyr at de større bedriftene som kun er lokalisert i Oppland er særdeles innovative.

Til høyre i tabellen har vi summert resultatene for de ti innovasjonsindikatorerne. Næringslivet i Oppland skårer spesielt høyt for nye metoder for pri-

sing og produksjonsmetoder, men også for varer og tjenester som er nye for markedet, støttefunksjoner og vareinnovasjon.

Oppland skårer imidlertid lavt for tjenesteinnovasjon, samt under middels for design og markedskanaler.

Videre skal vi slå sammen indikatorene for vare, tjeneste og nytt for markedet til en indikator for produktinnovasjon. Indikatorene for produksjonsmetode, distribusjon og støttefunksjoner slås sammen til en samleindikator som vi kaller for prosessinnovasjon. De siste fire indikatorene vil danne indikatoren markedsinnovasjon.

5.2 Innovasjon i fylkene

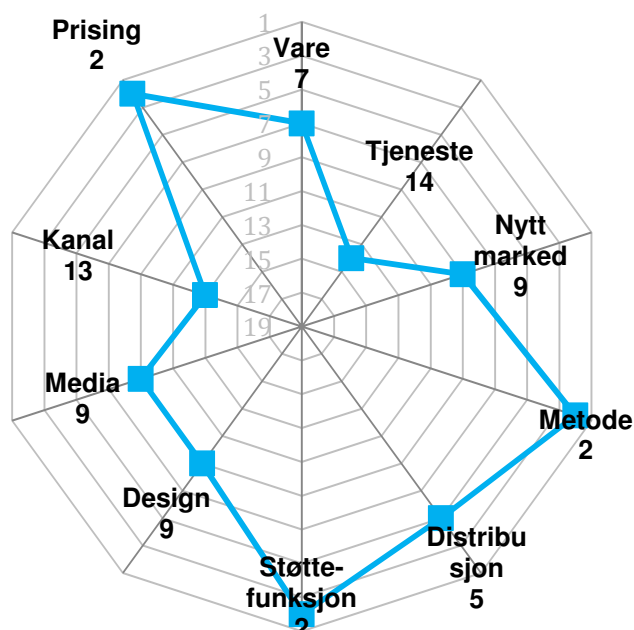
I figur 55 ser vi hvordan Oppland kommer ut på de ulike innovasjonsindikatorerne sammenliknet med de andre fylkene.

Oppland er nummer to av 19 fylker for tre indikatorer; metoder for prising, metoder for produksjon og støttefunksjoner.

I tabell 2 så det ut som Oppland var beste fylke for prising, men i virkeligheten hadde Oppland og Oslo tilnærmet lik skår, men der Oslo snek seg inn på førsteplass.

Oppland skårer også over middels for introduksjon av nye eller vesentlig forbedrede varer og metoder for lagring, levering eller distribusjon.

Næringslivet i Oppland skårer lavest for tjenesteinnovasjon og markedskanaler, der fylket blir rangert som nummer 14 og 13.

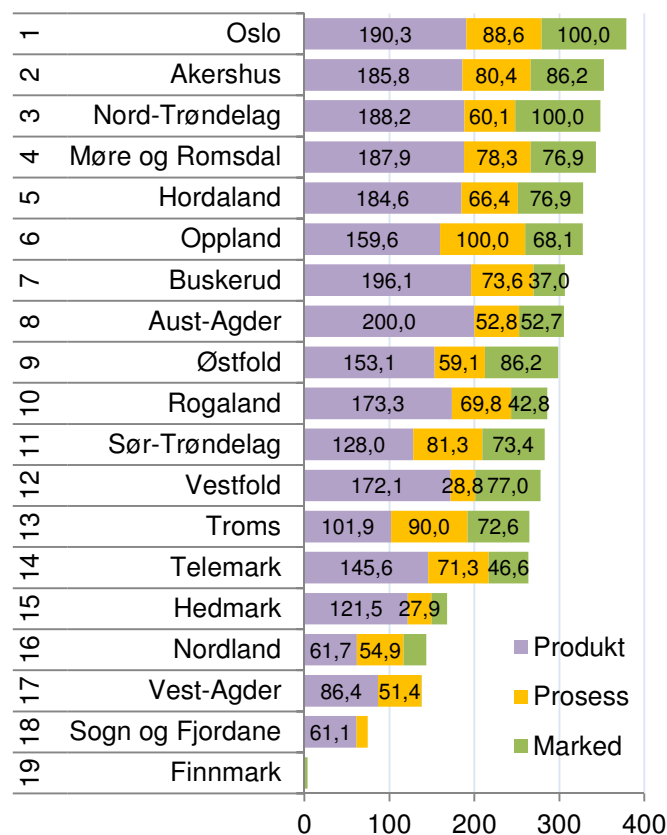
Figur 55: Oppland sin rangering blant de 19 fylkene med hensyn til ulike innovasjonsindikatorer.

Rangering av fylkene

I figur 56 ser vi hvordan fylkene kommer ut samlet sett når vi legger sammen de ti indikatorerne i tre grupper, hvor fylkene har fått en skår på mellom 0 og 100. Produktinnovasjon er vektet dobbelt i forhold til prosess- og markedsinnovasjon, og har dermed skår mellom 0 og 200.

Oppland kommer på en sjetteplass. Næringslivet i Oppland skårer over middels på alle typene innovasjon, og best av alle fylkene på prosessinnovasjon.

På denne samleindeksen er det imidlertid ganske små forskjeller mellom fylkene fra første til 14. plass. Små endringer i konstruksjonen av indikatorerne vil dermed kunne påvirke rekkefølgen vesentlig.

Figur 56: Samlet innovasjonsfrekvens for fylkene.

5.3 Innovasjon i regioner

Vi kan rangere innovasjon i næringslivet i regionene på samme måte som vi gjør for fylker. I figur 57 ser vi hvordan regionene i Oppland kommer ut på de ulike innovasjonsindikatorne.

For regioner har vi i tillegg tatt med en indikator for den relative størrelsen til næringslivet som er omfattet av målingene. Regioner som har relativt mange bedrifter i de bransjene som er undersøkt, blir dermed ”premiert” i forhold til næringssvake regioner. Denne faktoren er med for regioner, men ikke for fylkene, fordi det er liten forskjell på næringsstetthet mellom fylker.

Vi kan se at Gjøvikregionen skårer høyt på flere av indikatorene, blant annet for alle indikatorene for prosessinnovasjon. Lillehammerregionen skårer blant annet bra for tjenesteinnovasjon, støttefunksjoner og prising. Hadeland skårer bra for enkelte av indikatorene for produktinnovasjon og markedsinnovasjon. Valdres skårer også bra for markedsinnovasjon, men lavt for produktinnovasjon.

Nord-Gudbrandsdal gjorde det relativt bra for produksjonsmetoder og distribusjon, men svakt for blant annet produktinnovasjonsindikatorne.

Midt-Gudbrandsdal gjorde det bra for innovasjon i tjenester, produksjonsmetoder og støttefunksjoner, men under middels for de andre indikatorene.

Regionene i Oppland og Hedmark

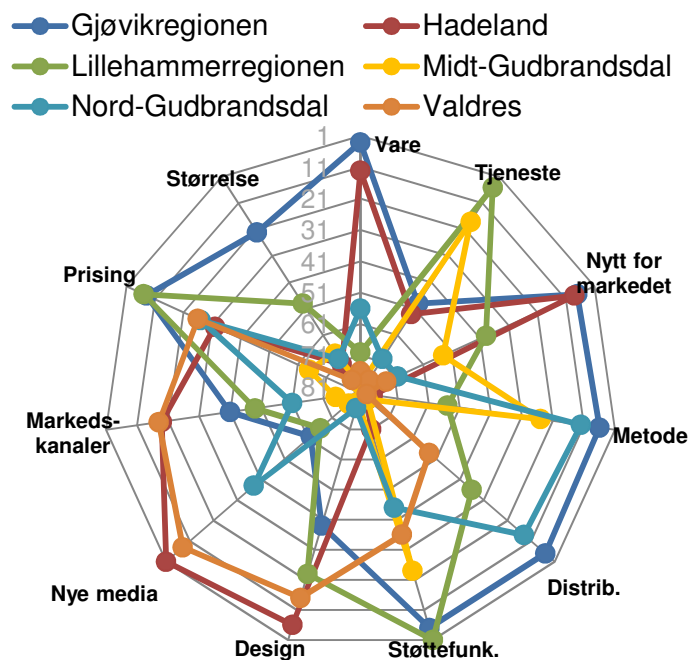
I figur 58 er indikatorene samlet i de tre hovedtypene, som igjen danner grunnlaget for en samlet innovasjonsgrad.

Gjøvikregionen er nummer fire av alle regionene i landet. Regionen gjør det spesielt bra for produkt- og prosessinnovasjon, men gjør det også over middels for markedsinnovasjon.

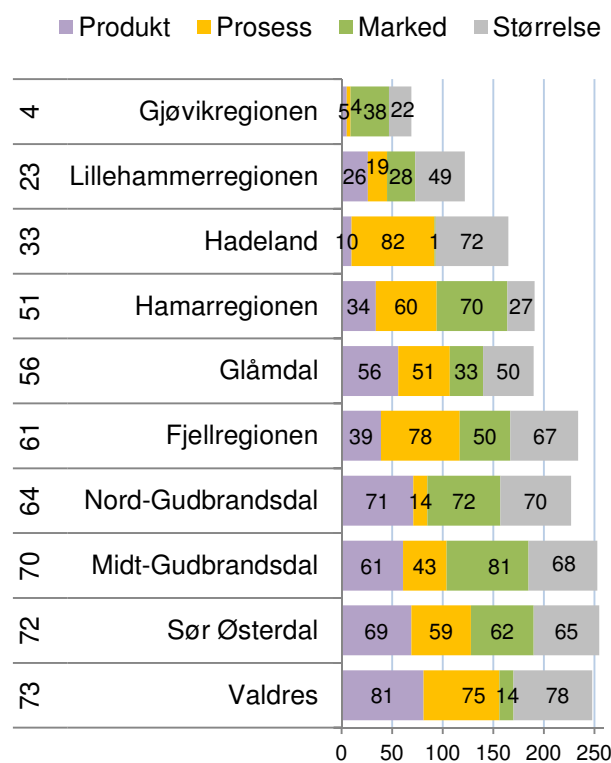
Lillehammerregionen gjør det også godt over middels på alle hovedtypene innovasjon og samlet.

Hadeland gjør det best i landet på markedsinnovasjon, og er nummer 10 for produktinnovasjon. Samtidig ble de nest dårligst for prosessinnovasjon, og har er lav næringsstetthet som trekker ned.

Nord-Gudbrandsdal, Midt-Gudbrandsdal og Valdres gjør det alle under middels. Nord-Gudbrandsdal gjorde det bra for prosessinnovasjon og Valdres gjorde det bra for markedsinnovasjon.

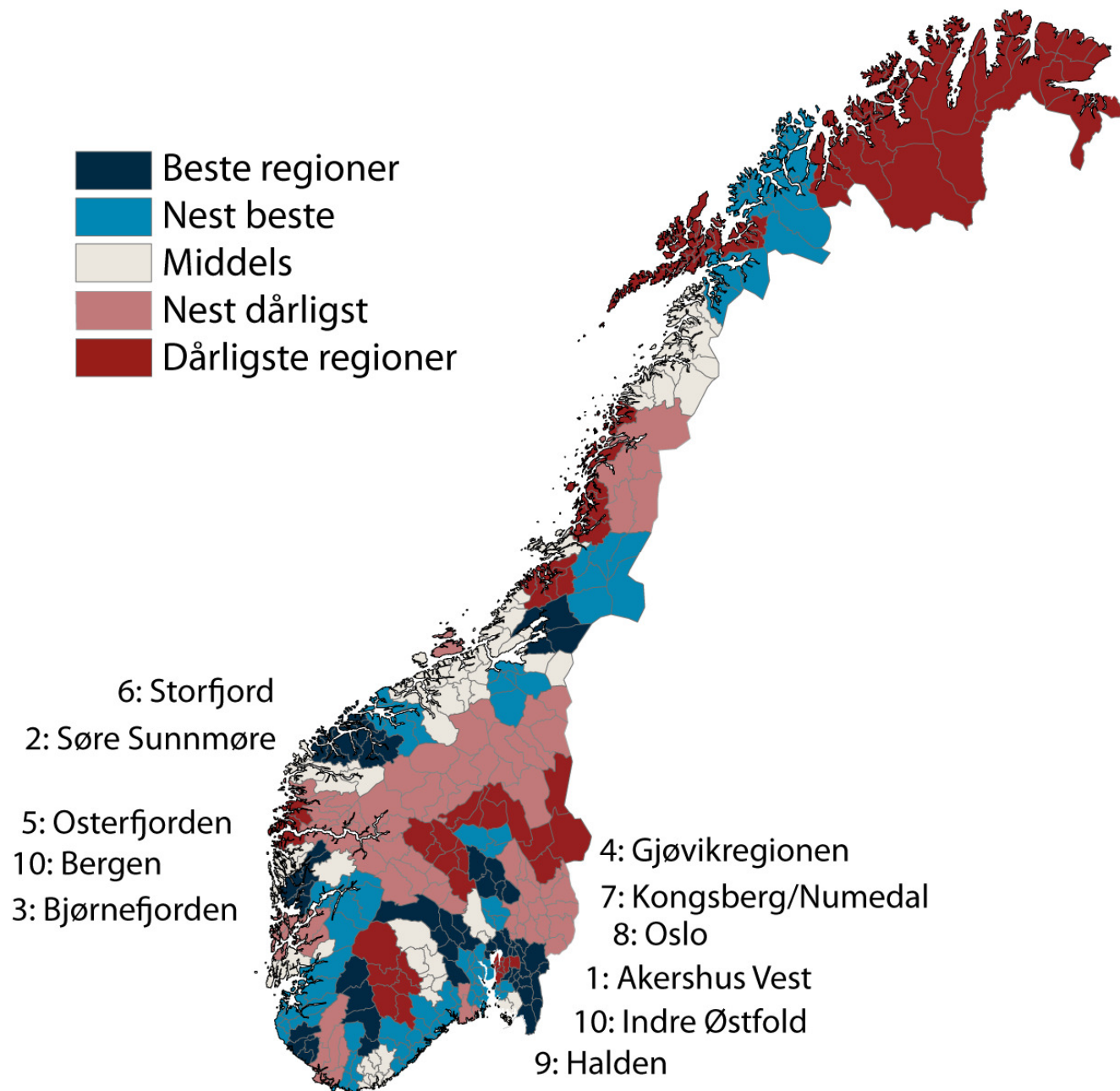
Figur 57: Regionenes rangering med hensyn til de ti indikatorene for innovasjon.

Figur 58: Rangering for hver av de tre hovedtypene innovasjon samt næringslivets størrelse for regionene i Oppland og Hedmark. Til venstre vises rangering blant de 83 regionene i landet for samlet innovasjonsgrad.

Innovasjonsfrekvens i regionene

Figur 59: Variasjoner i innovasjonsfrekvens for regionene.

Kartet over viser variasjonene i innovasjonsfrekvens i regionene i Norge. De ti beste regionene, eller elleve ettersom det er delt tiendeplass, fordeler seg med seks på Østlandet og fem på Vestlandet.

Det er tre klynger med innovative regioner. En klynge går fra Halden, via Indre Østfold til Oslo og Akershus Vest. Nedre Romerike på 15. plass er med i denne klyngen.

Bergen og naboregionene Bjørnefjorden og Osterfjorden er den andre klyngen, og Søre Sunnmøre og Storfjord er den tredje. Ålesundregionen er rangert på 17. plass og er med i denne klyngen.

Kongsbergregionen, Gjøvikregionen, Setesdal, Dalane og Innherred er regioner som er med blant de 17 beste regionene utenfor disse tre områdene.

5.4 Innovative bransjer

Det er store forskjeller mellom de ulike bransjene med hensyn til andel innovative bedrifter.

Bransjene tilknyttet informasjonsteknologi, som produksjon av datamaskiner, tjenester tilknyttet informasjonsteknologi og informasjonstjenester, har en høy andel innovative foretak, både når det gjelder produkt- og prosessutvikling og markeds-innovasjon. 61,1 prosent av alle foretak som er i bransjen produksjon av datamaskiner har produktutvikling, og 31,6 prosent har introdusert produkter som er nye i markedet.

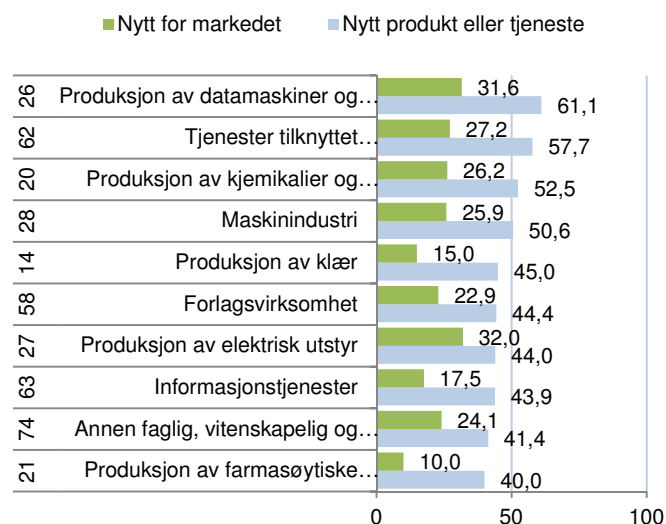
Produktutvikling trenger ikke nødvendigvis å være knyttet til teknologi. Produksjon av klær er en av bransjene med høyeste andel produktutvikling. Dette er sannsynligvis produktutvikling som ikke er teknologisk, men mer knyttet til design.

Bransjer med høy andel foretak med prosessutvikling er i stor grad de samme som har høy andel produktutvikling. I bransjene tjenester knyttet til informasjonsteknologi og telekommunikasjoner er det en høy andel av bedriftene som har introdusert nye støttefunksjoner. Det er mest sannsynlig nye støttefunksjoner basert på informasjonsteknologi. For bransjer som produksjon av kjemikalier og metaller er det mer tradisjonell utvikling av produksjonsmetoder som dominerer.

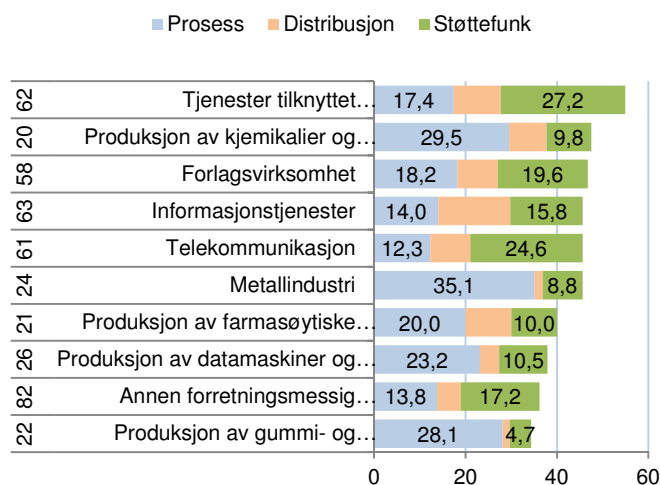
Når det gjelder markedsinnovasjoner, er det bransjen produksjon av drikkevarer som har høyest andel innovative foretak. Her er også produksjon av klær og produksjon av lær og lærvarer høyt rangert.

Noen bransjer har nesten ikke foretak med innovasjon. Det gjelder for eksempel transport og bygg og anlegg.

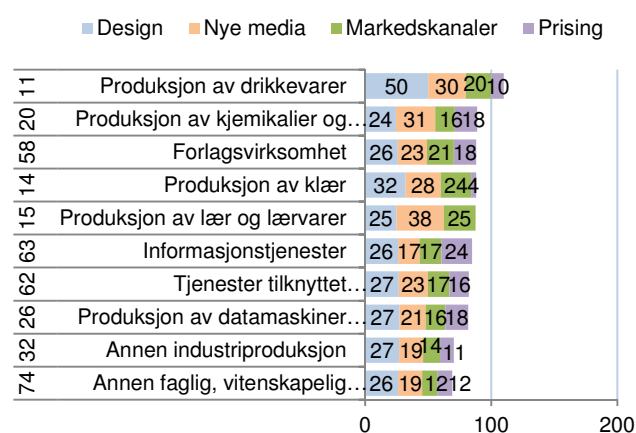
De store forskjellene i andel innovative foretak mellom bransjene, gjør at ulik bransjestruktur kan få stor betydning for andel innovative foretak i regioner. Regioner med ulik bransjestruktur vil kunne få ulik andel innovative foretak på grunn av bransjestrukturen.

Figur 60: Bransjene med høyest andel innovative foretak, produktutvikling. Til venstre vises bransjekode.

Figur 61: Bransjene med høyest andel innovative foretak, prosessutvikling. Til venstre vises bransjekode.

Figur 62: Bransjene med høyest andel innovative foretak, markedsinnovasjon. Til venstre vises bransjekode.

5.5 Internasjonalisering

Innovasjonsundersøkelsen inneholder også opplysninger om bedriftenes markedsorientering. Det spørres om bedriften har hovedmarkedet lokalt, nasjonalt eller internasjonalt. Dette kan vi bruke til å se hvilke områder som har det mest internasjonale næringslivet.

I figur 63 ser vi hvordan fylkene kommer ut når det gjelder internasjonalisering. Her er det brukt to forskjellige indikatorer. Den ene er andelen av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen som oppgir at hovedmarkedet er utenfor Norge. Den andre indikatoren er andelen av privat sysselsetting i bedrifter med hovedmarkedet utenfor Norge.

Agderfylkene, Møre og Romsdal, Nordland og Finnmark har det mest internasjonale næringslivet av fylkene.

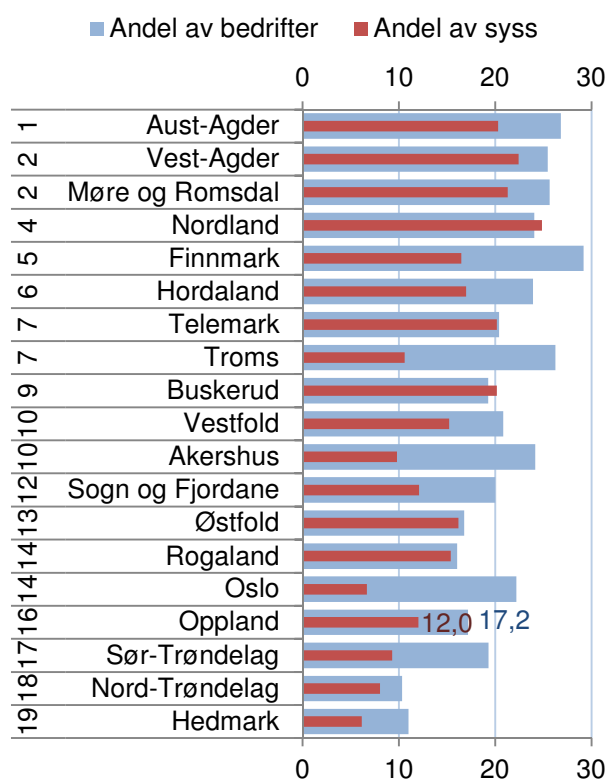
I Oppland hadde 17,2 prosent av foretakene som ble spurt i innovasjonsundersøkelsen, hovedmarkedet utenfor Norge. Andelen av sysselsettingen i internasjonalt orienterte selskap var 20,2 prosent. Det betyr at det flere små internasjonalt orienterte selskap, men færre store internasjonalt orienterte selskap med mange ansatte. Dette plasserer Oppland på en 16. plass blant de 19 fylkene i Norge. Oppland er således av fylkene med minst internasjonalisering i næringslivet.

Internasjonalisering i regionene

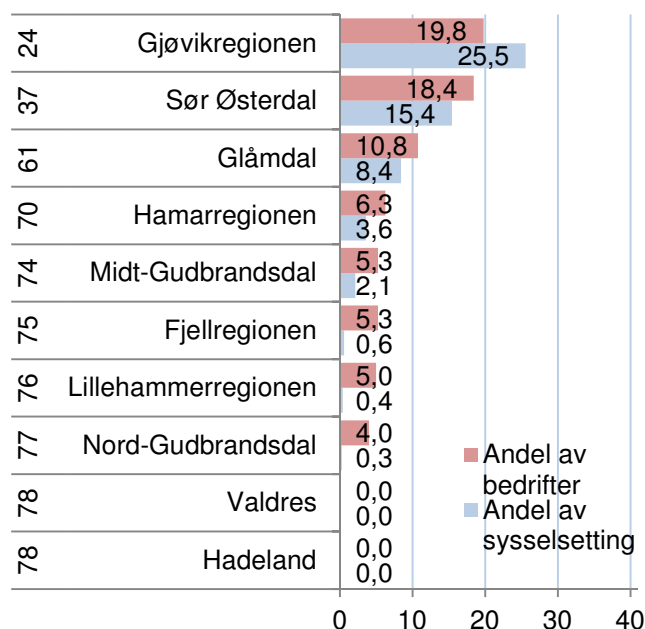
Regionene kan også måles med hensyn til internasjonalisering i næringslivet. I figur 64 ser vi hvordan regionene i Innlandet kommer ut.

Gjøvikregionen er den klart mest internasjonale regionen på Innlandet, men er likevel ikke rangert høyere enn som nummer 24 av 83 regioner.

De andre regionene i Oppland er alle blant de ti regionene med minst internasjonalt orientering.

Figur 63: Rangering av fylkene etter andel av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen som har hovedmarkedet utenfor Norge, samt andel av privat sysselsetting i bedrifter med hovedmarked utenfor Norge.

Figur 64: Andel av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen i regionene i Oppland og Hedemark som har hovedmarkedet utenfor Norge, samt andel av privat sysselsetting i bedrifter med hovedmarked utenfor Norge. Til venstre er regionens rangering blant de 83 regionene i landet.

Innovasjon og bedriftenes størrelse

Er det en sammenheng mellom bedriftenes størrelse og sannsynligheten for at de er innovative?

I figur 65 ser vi hvordan andel bedrifter med produktutvikling varierer med størrelsen på bedriftene, målt med antall sysselsatte. Blant bedrifter med over 50 sysselsatte oppga 22,5 prosent at de hadde introdusert nye produkter. Blant bedrifter med mindre enn 10 ansatte oppga 16,3 prosent at de hadde hatt produktutvikling.

Det er tilsynelatende en sammenheng mellom bedriftenes størrelse og innovasjon. Store bedrifter har høyere sannsynlighet for å være innovative enn små bedrifter.

Store bedrifter har større ressurser og har dermed lettere for å kunne sette av midler til utvikling. Store bedrifter har også ofte et større produktspekter og dermed også flere produkter som vil kunne trenge fornying.

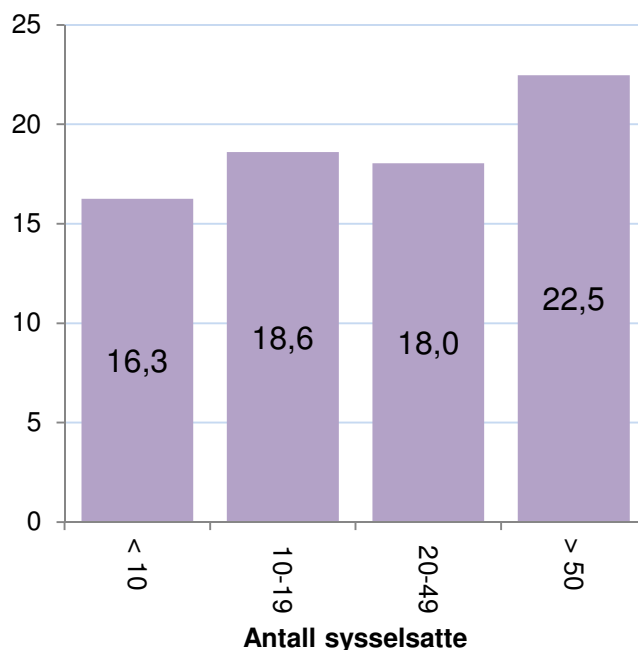
Innovasjon, størrelse og internasjonalisering

I figur 66 ser vi hvordan andel bedrifter med produktutvikling varierer mellom bedrifter med ulik størrelse og ulik markedsorientering. Vi kan se at det er en sterk sammenheng mellom markedsorientering og innovasjon. Bedrifter med hovedmarkedet utenfor Norge har langt høyere sannsynlighet for produktinnovasjon enn de andre. Bedrifter med et nasjonalt marked har også langt høyere andel innovative bedrifter enn bedrifter med et lokalt marked.

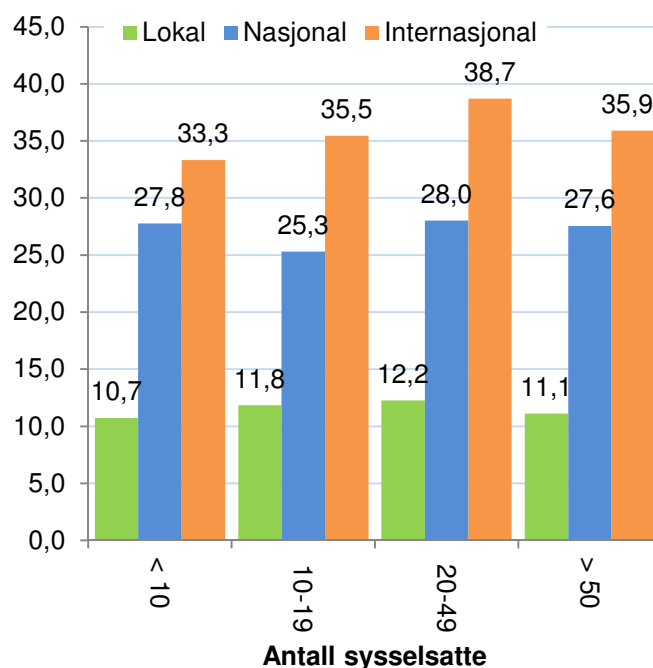
Det er imidlertid liten forskjell i andelen innovative bedrifter i ulik størrelse.

Markedsorienteringen til bedriften synes dermed å være langt viktigere enn størrelsen for om bedriften er innovativ.

De store bedriftene er oftere internasjonalt orientert, mens de minste ofte er lokalt orientert. Det er årsaken til at vi fikk den tilsynelatende positive sammenhengen mellom størrelse og innovasjon i figur 65.

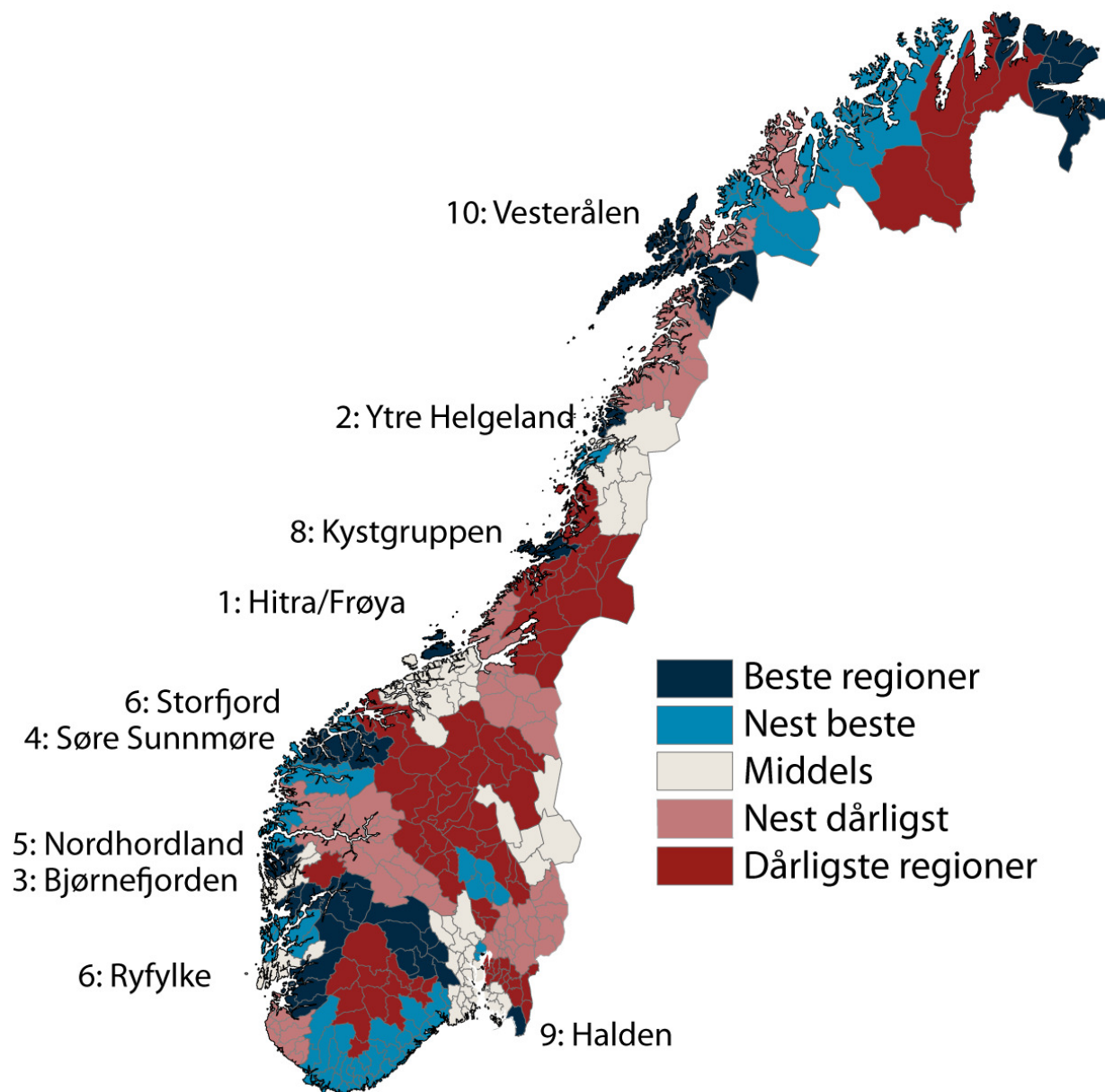

Figur 65: Prosentvis andel bedrifter med produktutvikling, gruppert etter bedriftenes størrelse.

Figur 66: Prosentvis andel bedrifter med produktutvikling, gruppert etter størrelse og markedsinnretning.

Regionale mønstre for internasjonalisering

Figur 67: Variasjoner i internasjonalisering i næringslivet mellom de 83 regionene.

Ni av de ti regionene med det mest internasjonale næringslivet finner vi langs kysten, fra Ryfylke til Vesterålen. Bare Halden fra Østlandet sniker seg inn blant de ti mest internasjonale regionene.

Kongsberg/Numedal er nesten med blant de ti mest internasjonale regionene som nummer 11, mens Øst-Telemark er nummer 13.

5.6 Innovasjonsklima

Hvis et fylke har høy innovasjonsfrekvens på grunn av at de har et næringsliv med mange bedrifter og foretak i bransjer med høy innovasjon, kan dette gi et litt feilaktig bilde av hvor sterk fylket er på innovasjon. Vi ønsker derfor å se på hvordan fylkene gjør det når vi tar hensyn til bedriftenes bransje og størrelse målt i antall ansatte. Dette har vi gjort gjennom logistiske regresjoner der de enkelte innovasjonsindikatorne er brukt som avhengig variabel. Resultatet kan brukes til å se hvor høy andel innovasjonsforetak de enkelte fylkene har, gitt bransjestruktur og størrelse. Dette kaller vi innovasjonsklima. Hvis et fylke har høy innovasjonsandel gitt bransje og størrelse, betyr det at regionen har et sterkt innovasjonsklima.

I figur 68 ser vi rangeringen til Oppland for de ulike indikatorene når vi tar hensyn til bransje og størrelse. Oppland gjør det spesielt bra for produktionsmetoder og prising, men skårer også bra for bruk av mye media og markedskanaler.

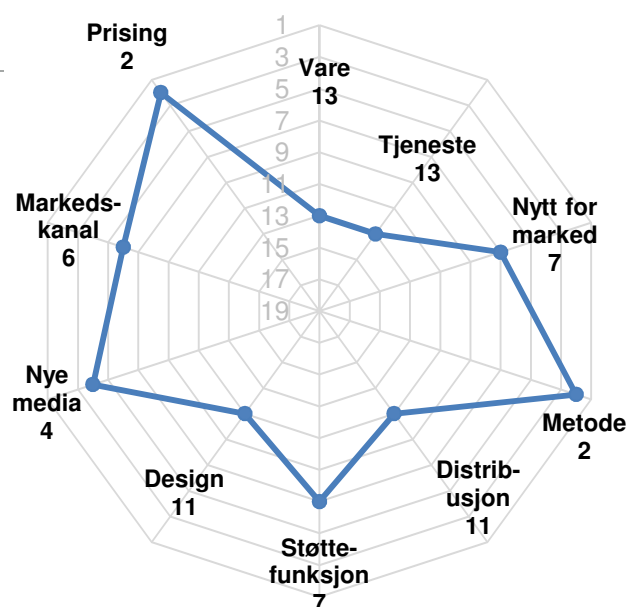
Innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima er ikke direkte sammenliknbart, siden datagrunnlaget er litt uliktⁱⁱⁱ.

Figur 69 viser de standardiserte koeffisientene fra regresjonen for samlegruppene. Verdiene er vektet på samme måte som tidligere, som blant annet betyr at produktinnovasjon får høyest betydning. Oslo er brukt som referansefylke. Verdiene til Oslo er derfor null og betyr at Oslo er "utgangspunktet". Fylker som har positive verdier har bedre innovasjonsklima enn Oslo. Verdiene gir en indikasjon på hvor viktig de ulike innovasjonstypene er for den samlede rangeringen.

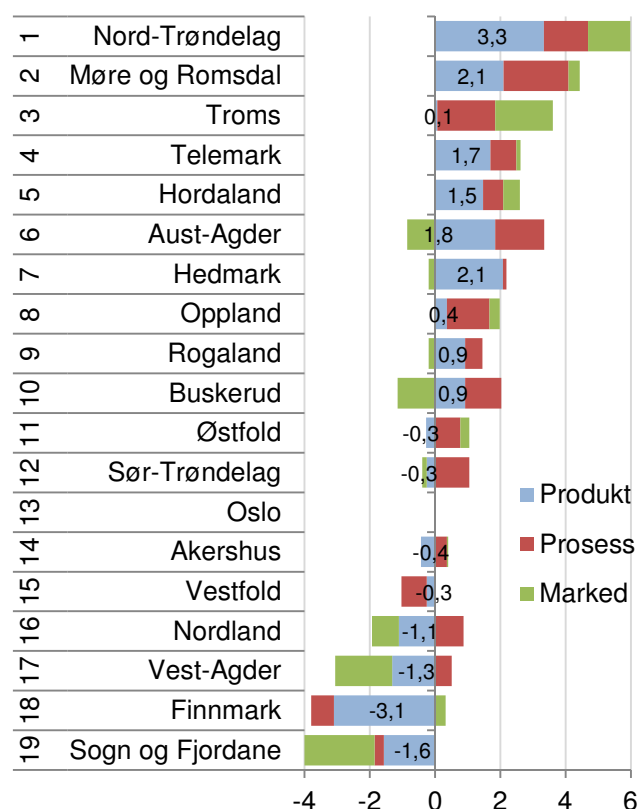
Nord-Trøndelag har sterkest innovasjonsklima, og det er spesielt innenfor produktinnovasjon Nord-Trøndelag gjør det bra. Møre og Romsdal kommer på andreplass. Begge disse fylkene hadde også høy innovasjonsfrekvens. Troms og Telemark på de to neste plassene gjør det derimot bra for innovasjonsklima, men hadde ikke høy innovasjonsfrekvens.

Oslo og Akershus var på topp for innovasjonsfrekvens, men har svakt innovasjonsklima.

Oppland er rangert litt over middels, som nummer åtte.

Figur 68: Oppland sin rangering for innovasjonsklima på de ulike innovasjonsindikatorne.

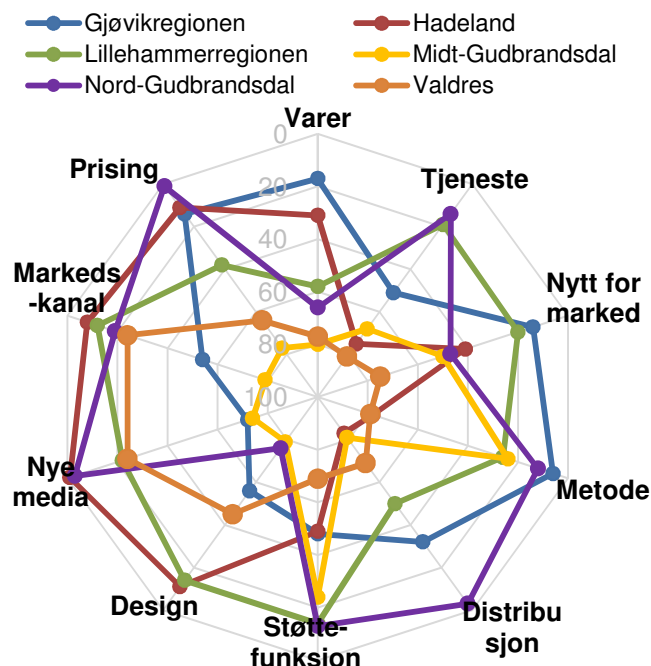
Figur 69: Innovasjonsklima for fylkene. Vektete standardiserte koeffisienter for de tre hovedgruppene innovasjonsindikatorer.

Innovasjonsklima i regionene

Figur 70 viser hvordan regionene i Oppland kommer ut på rangeringen for innovasjonsklima for de ulike indikatorene.

Hadeland gjør det særdeles sterkt for markedsindikatorerne. Lillehammerregionen gjør det jevnt over bra, og gjør det blant annet sterkt for flere av markedsindikatorerne. Gjøvikregionen gjør det bra for prising, varer, produksjonsmetoder og innovasjoner som er nye for markedet. Nord-Gudbrandsdal gjør det bra for en rekke indikatorer, og spesielt for prosessinnovasjon.

Valdres gjør det relativt best for enkelte av markedsindikatorerne, men svakt for indikatorene for produkt- og prosessinnovasjon. Midt-Gudbrandsdal gjør det svakt for markedsinnovasjon, men relativt best for produksjonsmetoder og støttefunksjoner.

Figur 70: Regionenes rangering for innovasjonsklima med hensyn til de ti indikatorene for innovasjon.

Rangering av regionene samlet

I figur 71 ser vi rangeringen for innovasjonsklima til regionene for de tre hovedtypene innovasjon og samlet.

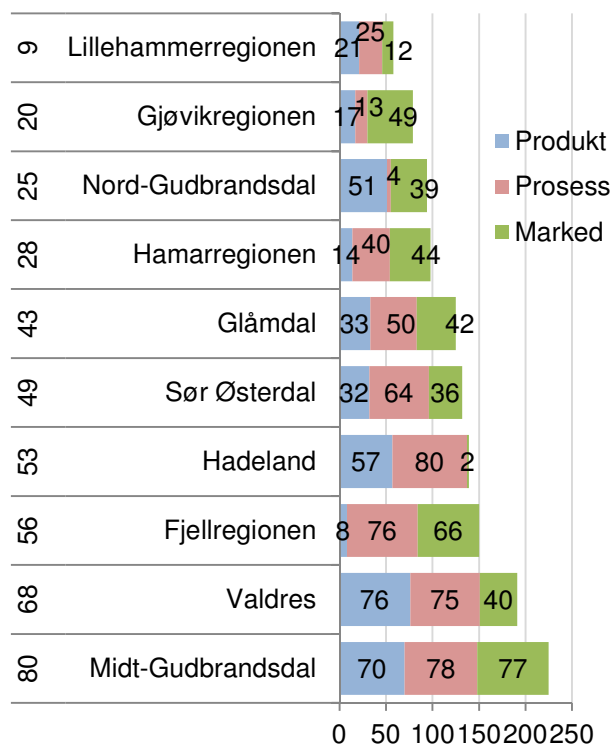
Lillehammerregionen nummer ni av regionene i landet. Regionen gjør det over middels for alle de tre hovedgruppene, men gjør det spesielt bra for markedsinnovasjon.

Gjøvikregionen er nummer 20 i landet. Regionen gjør det bra for produkt- og prosessinnovasjon, men litt under middels for markedsinnovasjon.

Nord-Gudbrandsdalen gjør det overreaskende bra, da regionen skårer veldig høyt for prosessinnovasjonen og blir rangert som nummer 25 i landet.

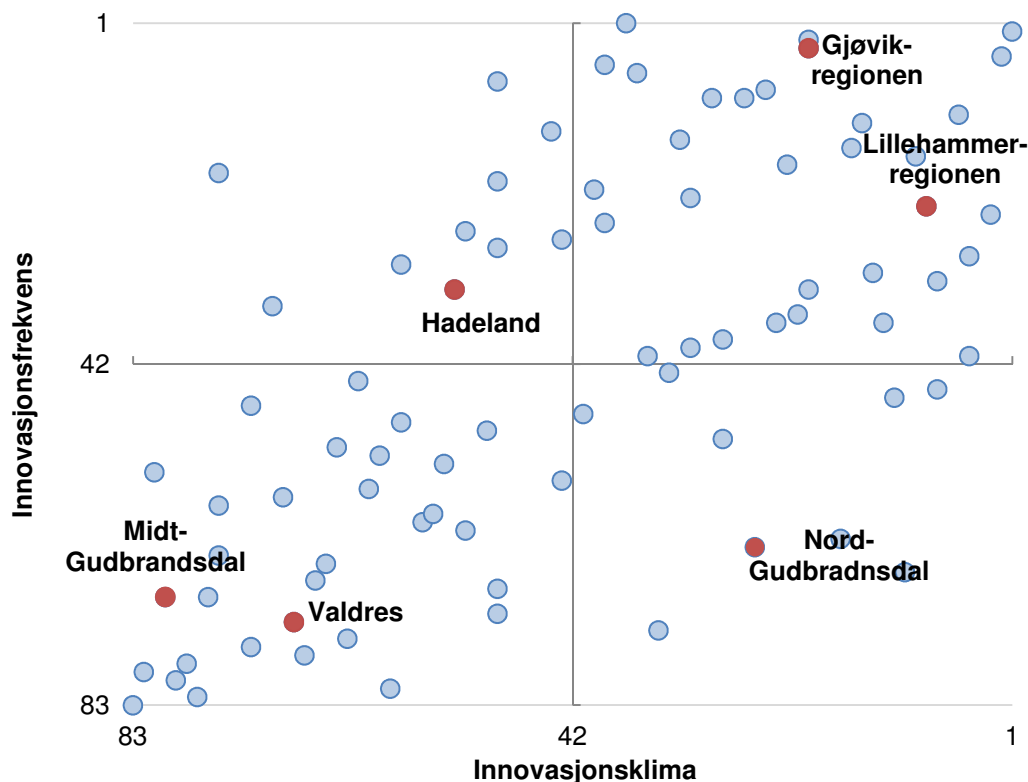
Hadeland gjør det nest best i landet for markedsinnovasjon, men tredje svakest for prosessinnovasjon, og blir rangert litt under middels. Valdres gjør det også litt under middels.

Midt-Gudbrandsdal er tredje svakeste region, etter å ha blitt lavt rangert på alle hovedtyper innovasjon.

Figur 71: Rangering for innovasjonsklima for regionene i Oppland og Hedmark for de tre hovedtypene innovasjon. Samlet rangering blant landets 83 regioner er vist til venstre.

Innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima

Figur 72: Regionenes rangering for samlet innovasjonsklima og innovasjonsfrekvens.

I figur 72 har vi vist rangeringen for innovasjonsklima og innovasjonsfrekvens i samme diagram. Det er interessant å se dette i sammenheng, til tross for at de to ikke er direkte sammenliknbare.

Innovasjonsfrekvensen vises på den lodrette akse. Øverst i diagrammet vises regionene med høyest innovasjonsfrekvens, mens de med lavest innovasjonsfrekvens er vist nederst i diagrammet. Aksen krysser i midten av diagrammet, slik at regionene over aksene har over middels innovasjonsfrekvens. På den vannrette aksene vises innovasjonsklima. Regionene med svakest innovasjonsklima vises til venstre i diagrammet, mens regionene med sterkest innovasjonsklima vises til høyre. Denne aksene krysser også i midten, slik at regionene til høyre for aksene har over middels innovasjonsklima.

De mest vellykkede regionene befinner seg i øvre høyre kvadrant. Disse har både over middels innovasjonsklima og innovasjonsfrekvens. Gjøvikregionen og Lillehammerregionen befinner seg ganske langt oppe i hjørnet, blant de som gjør det best på både innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima.

Søre Sunnmøre og Osterfjorden er de to regionene helt oppe i øvre høyre hjørne.

I øvre venstre kvadrant er de regionene som har høy innovasjonsfrekvens, men svakt innovasjonsklima. Disse har en bransjestruktur med høy innovasjonsfrekvens, men er ikke sterke innovasjonsregioner når man tar hensyn til bransje og størrelse. Hadeland havner i denne gruppen.

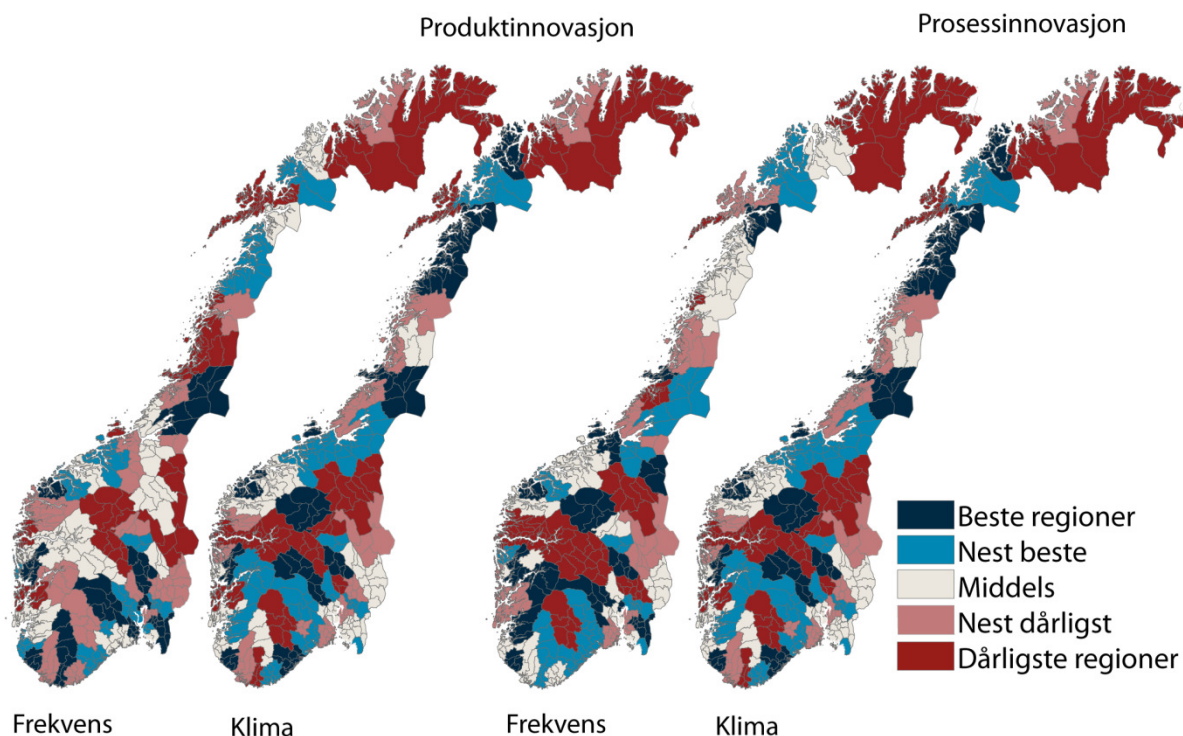
I nedre høyre kvadrant er regionene som har under middels innovasjonsfrekvens, men over middels innovasjonsklima. Disse regionene har en mindre gunstig bransjestruktur, men har høy innovasjon. Her havner Nord-Gudbrandsdal.

I nedre venstre kvadrant er de regionene med både lav innovasjonsfrekvens og svakt innovasjonsklima. Midt-Gudbrandsdal og Valdres er blant regionene som gjør det aller svakest langs begge aksene. Gruppen av regioner som klumper seg i nedre venstre hjørne er regioner i Finnmark, Nordland og Sogn og Fjordane.

Oppland har dermed store interne variasjoner mellom regionene når det gjelder innovasjon.

Regionale trender

Figur 73: Innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima for produkt og prosessinnovasjon i regionene.

I figur 73 har vi sammenliknet innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima for gruppene produktinnovasjon og prosessinnovasjon i regionene.

Flere regioner på Vestlandet har et sterkt innovasjonsklima. De regionene som har sterkest innovasjonsklima for produktinnovasjon er Bjørnefjorden, Søre Sunnmøre og Osterfjorden.

Sentrale regioner på Østlandet, som har høy innovasjonsfrekvens, har et langt svakere innovasjonsklima. En gunstig bransjestruktur gir en høy innovasjonsfrekvensen.

Det er mange distriktsregioner som har et sterkt innovasjonsklima for produktinnovasjon. Deler av Telemark, Buskerud og Hedmark kommer godt ut for innovasjonsklima.

For prosessinnovasjon kommer også mange Vestlandsregioner godt ut for innovasjonsklima. Regionene som har sterkest innovasjonsklima er Søre Sunnmøre og Bjørnefjorden, som også har sterkt innovasjonsklima for produktinnovasjon. Tredje sterkeste region for prosessinnovasjon gitt bransje

og størrelse er Hitra/Frøya. Denne regionen har ikke sterkt innovasjonsklima for produktinnovasjon. Hitra/Frøya har en vellykket fiskeriindustri, der det først og fremst er på prosessiden man har mulighet til å innovere.

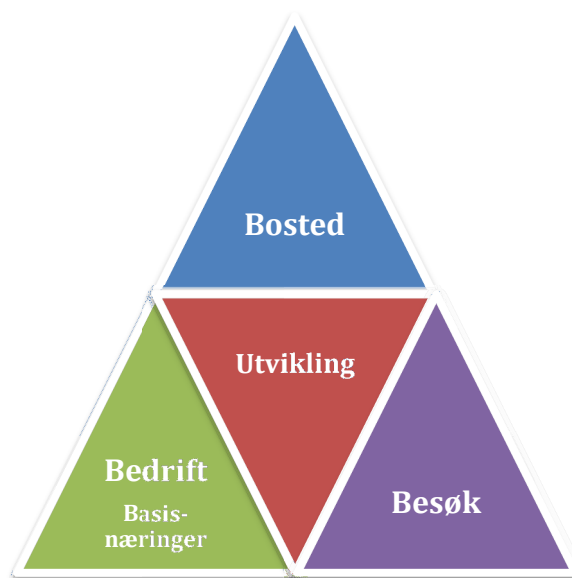
En rekke distriktsregioner i Sør-Norge viser seg å ha et betydelig sterkere innovasjonsklima enn innovasjonsfrekvens for prosessinnovasjon. Flere distriktsregioner på Østlandet kommer høyt ut på klima for prosessinnovasjon, som Nord-Gudbrandsdal, Hallingdal og Midt-Buskerud.

Finnmark gjør det dårlig både for innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima. Enkelte regioner i Troms og Nordland kommer imidlertid bedre ut for innovasjonsklima.

Generelt er det ikke lett å finne mønstre i innovasjonsgraden mellom regionene i Norge. Det betyr at innovasjonen i næringslivet ikke følger landsdelene, men er spredt rundt i landet.

6. Attraktivitetspyramiden

Attraktivitetspyramiden er en modell for å forstå steders utvikling, vekst eller nedgang. Samtidig er Attraktivitetspyramiden et verktøy for å utvikle strategier for stedsutvikling. Ideen bak Attraktivitetspyramiden er at steder utvikler seg i henhold til deres attraktivitet langs tre dimensjoner: Besøk, bosted og bedrifter. Den første versjonen av Attraktivitetspyramiden ble utviklet i 2010. I denne rapporten presenterer vi den nye versjonen – som beholder de samme prinsippene, men med noen metodiske forbedringer^{iv}.

Attraktivitetspyramiden forklarer steders vekst som et resultat av tre typer attraktivitet: Bedrifts-, besøks- og bostedsattraktivitet.

Bedriftsdimensjonen fokuserer på steders attraksjonskraft som produksjonssted for varer og tjenester som kan eksporteres til andre steder. Dette er produksjon knyttet til naturressurser, som landbruk, fiske og utvinning, vareproduserende industri og teknologiske tjenester. Vi kaller dette basisnæringer. Mange steder er basert på denne typen attraktivitet, ved at de har hatt gunstige betingelser for primærnæringer, eller for industriproduksjon gjennom nærhet til råvarer eller kraft. I dag er teknologiske tjenester en type produksjon som kan selges over lange avstander, hvor råstoffet er kompetent arbeidskraft. Teknologiske tjenester er en raskt voksende næring som har helt andre lokaliseringsbetingelser enn naturbasert næring og industri.

Mange steder har også vokst fram gjennom å være attraktive for besøk. Ofte har denne attraktiviteten

oppstått gjennom at steder har vært knutepunkter for kommunikasjoner. Attraktivitet for besøk skaper mange arbeidsplasser i næringer som er avhengige av direkte salg til kunder. Dette er næringer som tradisjonelt reiseliv, butikkhandel, aktiviteter, underholdning og kultur.

Attraktivitet som bosted er historisk sett en ny type attraktivitet, som etter hvert har blitt den tredje viktige drivkraften. Etter hvert som stadig flere pendler mellom bosted og arbeidssted har noen steder kunnet vokse utelukkende gjennom å være attraktive som bosteder. Slike steder har gjerne stor utpendling til naboregioner. For å måle attraktivitet som bosted bruker vi Attraktivitetsbarometeret. Attraktivitetsbarometeret måler steders tiltrekningskraft for innflytting når effekten av arbeidsplassveksten er trukket fra.

I dette kapitlet vil vi presentere de tre attraktivitetstypene hver for seg, og til slutt se på noen vekstfaktorer som ikke fanges opp av modellen.

6.1 Viktige trender

De siste ti årene har antall arbeidsplasser i basisnæringene sunket i Norge. Basisnæringer er industri, primærnæringer og teknologiske tjenester. Basisnæringene er følsomme for konjunkturer og svinger mer enn andre.

Antall arbeidsplasser i besøksnæringene, som er næringer innenfor reiseliv, aktiviteter og handel, har økt med 14 prosent fra 2000 til 2010.

Arbeidsplasser knyttet til lokal bosetting øker mest. Dette er arbeidsplasser i kommunene og private arbeidsplasser i undervisning og helse og omsorg.

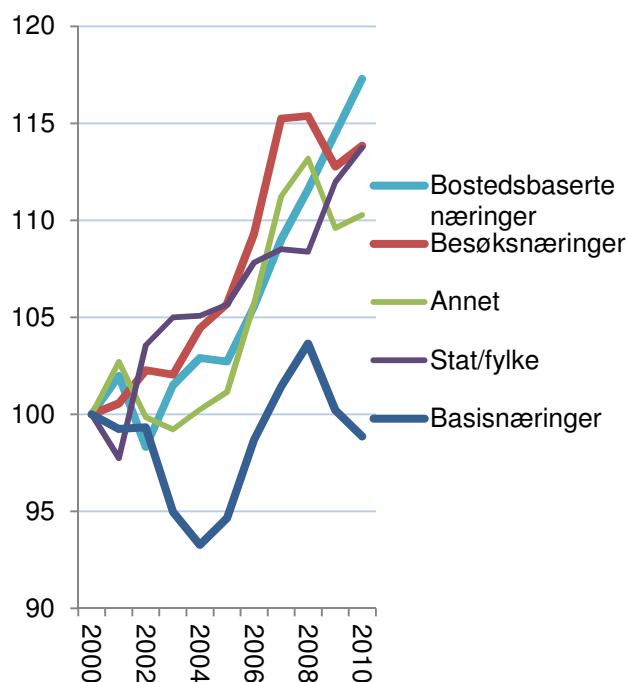
Disse tre typene av arbeidsplasser er knyttet til hver sin akse i attraktivitetspyramiden. Etter hvert som bostedsbaserte næringer og besøksnæringer vokser, blir attraktivitet for besøk og bosetting gradvis mer viktig, mens attraktivitet for bedrifter i basisnæringene gradvis blir mindre enerådende. Tidligere var regional utvikling sterkt fokusert på konkurranseutsatte næringer i basisnæringene. I dag må en også ta hensyn til de andre attraktivitetsdimensjonene.

Sammensetningen av arbeidsplassene

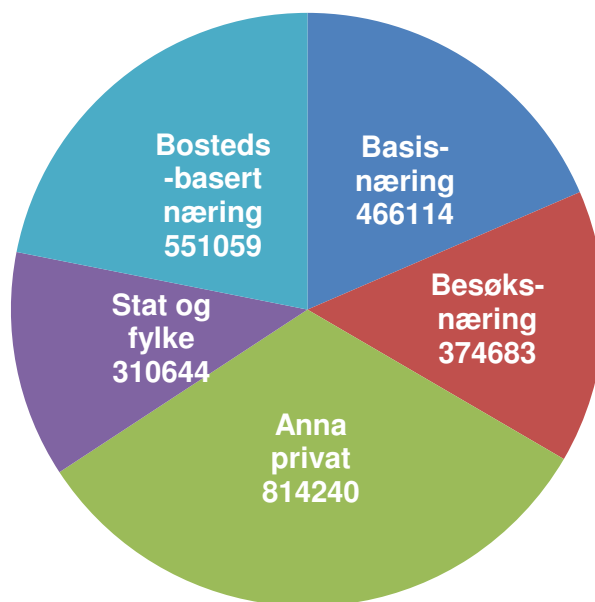
I figur 75 viser vi hvordan de ulike kategoriene av arbeidsplasser er fordelt i Norge i 2010.

Basisnæringene teller 466 000 arbeidsplasser, og er fremdeles større enn besøksnæringene, som har 375 000 arbeidsplasser. De bostedsbaserte næringene har i dag flere arbeidsplasser enn basisnæringene, men i 2000 var basisnæringene større enn de bostedsbaserte næringene.

Andre private næringer er hovedsaklig tjenester som ikke er direkte konkurranseutsatte. Både arbeidsplasser i stat/fylke og de andre næringene er ofte senterfunksjoner som er konsentrert til de største byene og regionale sentra. I våre analyser blir veksten i disse arbeidsplassene på et sted betraktet som en funksjon av stedets attraktivitet i sum langs de tre aksene. Men her vil også veksten kunne variere en del. Dette vil vi se nærmere på i kapittel 7.1.

Figur 74: Utvikling i antall arbeidsplasser i Norge i basisnæringer, besøksnæringer og bostedsbaserte næringer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 75: Fordeling mellom ulike kategorier av arbeidsplasser i Norge i 2010.

6.2 Bedriftsattraktivitet

Begrepet bedriftsattraktivitet forsøker å fange opp at mange steder har grodd opp på grunn av at det har vært gunstig å produsere varer og tjenester for salg til andre regioner. Mange steder i Norge har en slik historisk bakgrunn, enten i naturressurser som fisk og landbruksarealer eller tilgang på kraft eller havner. Etter hvert har teknologibaserte tjenester vokst opp til en betydelig næring. Dette er tjenester som ikke er lokale, men som også selges i et nasjonalt eller internasjonalt marked.

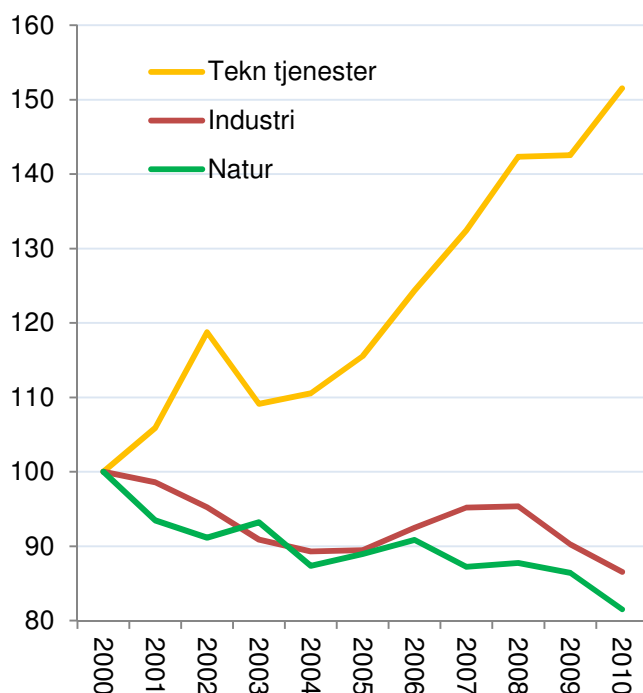
Vi kaller disse næringene basisnæringer. Vi kunne ha brukt begrepet konkurranseutsatte næringer, men mange vil hevde at landbruket ikke er konkurranseutsatt. Landbruksproduksjonen i Norge er imidlertid ikke lokalt basert, fordi produktene stort sett omsettes utenfor de stedene hvor produksjonen foregår.

Mens naturbaserte næringer, i hovedsak primærnæringene, og industrien har synkende sysselsetting, øker sysselsettingen i de teknologiske tjenestene sterkt. Distriktene har et fortrinn når det gjelder industri og naturbasert næring, ettersom de har tilgang til arealer og naturressurser. For teknologiske tjenester er det kompetente hoder som er råvarene. Disse finnes det flest av i byene. Denne utviklingen er en av drivkreftene til sentraliseringen.

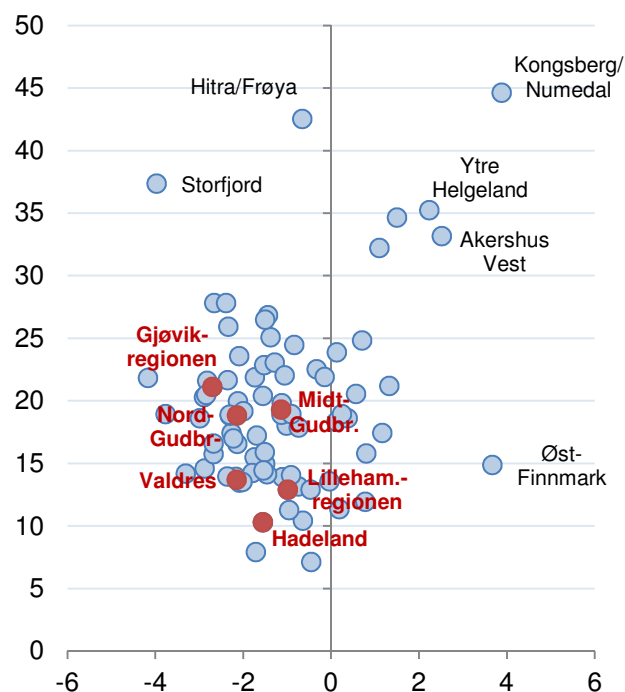
I figur 77 har vi vist nivå og vekst for basisnæringene i regionene i Norge. Kongsberg/Numedal har både høyest konsentrasjon av basisnæringer, og har samtidig hatt sterkest vekst. Når vi beregner veksten har vi målt veksten i antall prosentpoeng av samlet sysselsetting i regionen. Veksten i Kongsberg/Numedal tilsvarer dermed nesten fire prosent av samlet sysselsetting i regionen.

Ingen av regionene i Oppland har hatt vekst i basisnæringer de siste tre årene. Gjøvikregionen er den regionen som har høyest konsentrasjon av basisnæringer, men er også den som har hatt høyest nedgang av regionen i Oppland.

Hadeland, Lillehammer og Hadeland har et lavt nivå av basisarbeidsplasser.

Figur 76: Utvikling i antall arbeidsplasser i perioden 2000-2010 i Norge i forskjellige kategorier av basisnæringer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 77: Andel samlet sysselsetting og vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringer i prosentpoeng av samlet sysselsetting siste tre år for de 83 regionene i landet.

Nivå av basisnæringene

I figur 78 ser vi hvordan basisnæringene er fordelt på de tre kategoriene. Industrien er den største næringen av disse på landsbasis, og er også den største næringen i de fleste regionene i Oppland og Hedmark. Gjøvikregionen har spesielt høy konsentrasjon av industri, tilsvarende 14,7 prosent av samlet sysselsetting i regionen. Gjøvikregionen er rangert som nummer 28 for konsentrasjon av basisnæring i landet.

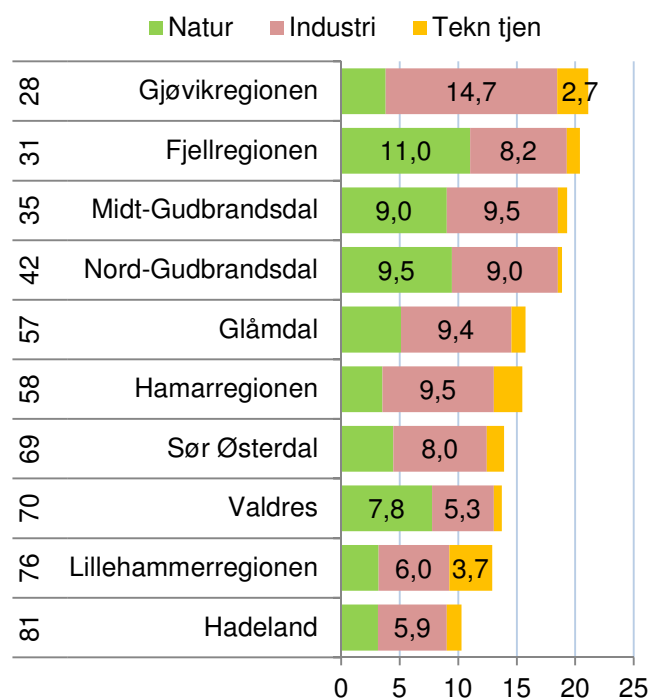
Midt-Gudbrandsdal har litt over middels nivå av basisnæring, mens Nord-Gudbrandsdal har middels konsentrasjon av basisnæring. I begge regionene er industri og naturbaserte næringer nesten like store, men i Nord-Gudbrandsdal er naturbaserte næringer den største av de tre typene basisnæring.

Teknologiske tjenester utgjør end mindre andel av arbeidsplassene, men er interessante fordi dette er en vekstnæring. Lillehammerregionen har størst andel teknologiske tjenester, etterfulgt av Gjøvikregionen. Lillehammerregionen har ellers lite basisnæring, i likhet med Valdres og Hadeland. Kun to regioner i landet har lavere andel basisnæring enn Hadeland.

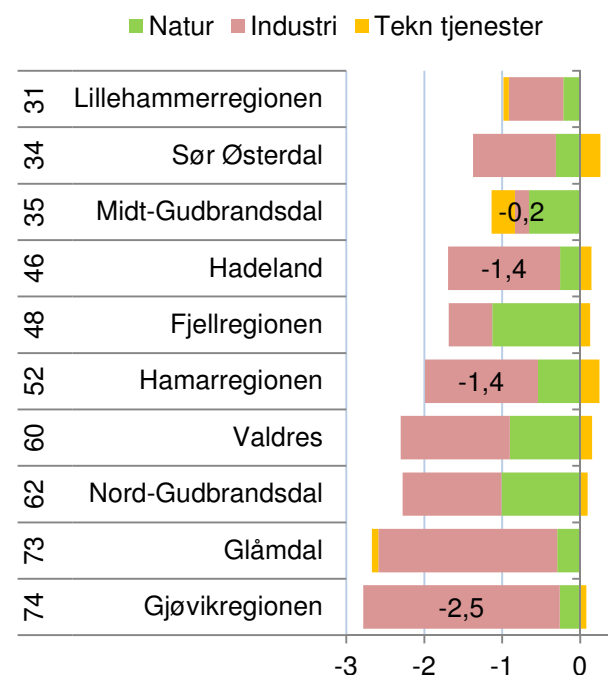
Vekst i basisnæringene

I figur 79 ser vi veksten i de ulike kategoriene av basisnæring de tre siste årene for regionene i Oppland og Hedmark. Som vi så tidligere, har alle regionene hatt nedgang i basisnæring. Lillehammerregionen har hatt lavest nedgang, men er likevel rangert som nummer 31 i landet for vekst i basisnæring. Dette er fordi flertallet av regionene i Norge har hatt nedgang i basisnæring. Midt-Gudbrandsdal og Hadeland har også hatt over middels utvikling i basisnæring.

Høyest nedgang har Gjøvikregionen hatt, og det er spesielt i industrien at regionen har mistet arbeidsplasser. Industrinedgangen har tilsvart 2,5 prosent av sysselsettingen i regionen de siste tre årene. Merk at vi her ikke måler veksten i prosent av utgangspunktet, men i prosentpoeng av samlet sysselsetting. Det er for å måle hvilken vekstimpuls regionen har av arbeidsplassveksten.

Figur 78: Antall arbeidsplasser i prosent av samlet sysselsetting i de tre kategoriene av basisnæring i 2010. Rangering blant de 83 regionene er vist til venstre.

Figur 79: Vekst i antall arbeidsplasser i prosentpoeng av samlet sysselsetting i de tre kategoriene av basisnæring i perioden 2008-2010. Rangering blant de 83 regionene i landet til venstre.

Nivå kommuner

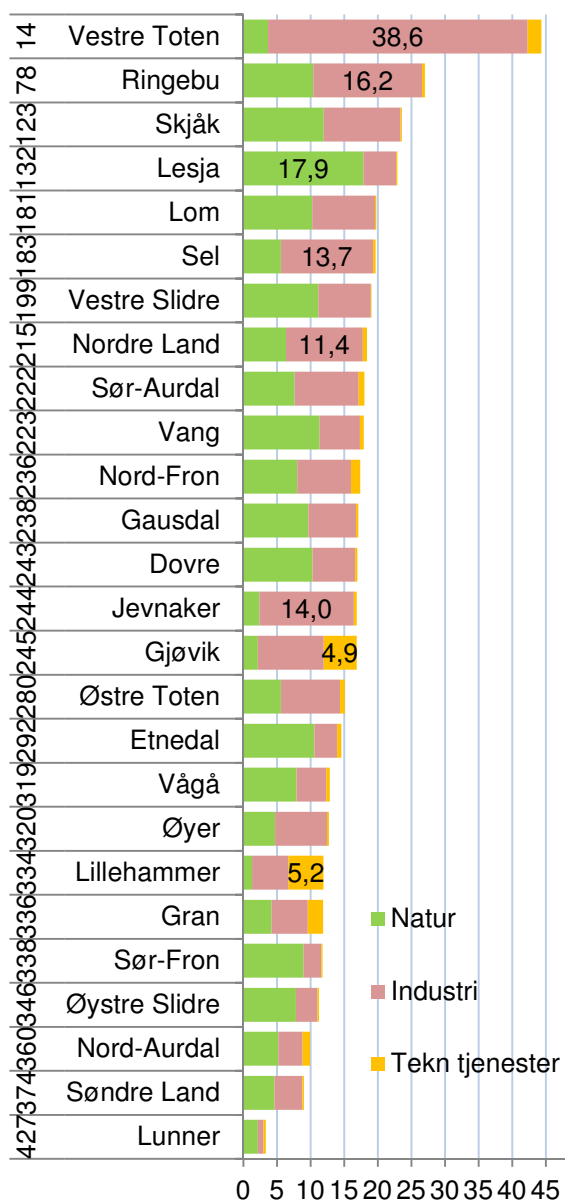
Vestre Toten har en langt høyere konsentrasjon av basisnæringer enn noen annen kommune i Oppland, og er rangert som nummer 14 i landet. Det er en stor andel industriarbeidsplasser som trekker opp. Antall industriarbeidsplasser tilsvarte 38,6 prosent av antall sysselsatte i kommunen i 2010. Kun sju kommuner i landet har en større andel industriarbeidsplasser.

Enkelte kommuner i Oppland har en stor andel arbeidsplasser i naturbaserte næringer. I Lesja utgjør antall arbeidsplasser i naturbaserte næringer 17,9 prosent av samlet sysselsetting. Dette rangerer kommunen som nummer 26 for andel arbeidsplasser i naturbaserte næringer.

Lillehammer og Gjøvik har en stor andel arbeidsplasser i teknologiske tjenester, og blir ranget som nummer 30 og 33 i landet.

Ringebu har nest høyest andel basisarbeidsplasser i Oppland. Her tilsvarte antall arbeidsplasser i basisnæringene til sammen 27 prosent av sysselsettingen. Dette rangerer Ringebu som nummer 78 i landet for andel basisnæringer.

I andre enden finner vi Lunner, som har tredje lavest konsentrasjon av basisnæringer i landet. Her tilsvarer antall arbeidsplasser i basisnæringer kun 3,3 prosent av samlet sysselsetting i kommunen.

Figur 80: Antall arbeidsplasser i basisnæringene i prosent av samlet sysselsetting i 2010. Rangering blant de 430 kommunene i landet er vist til venstre.

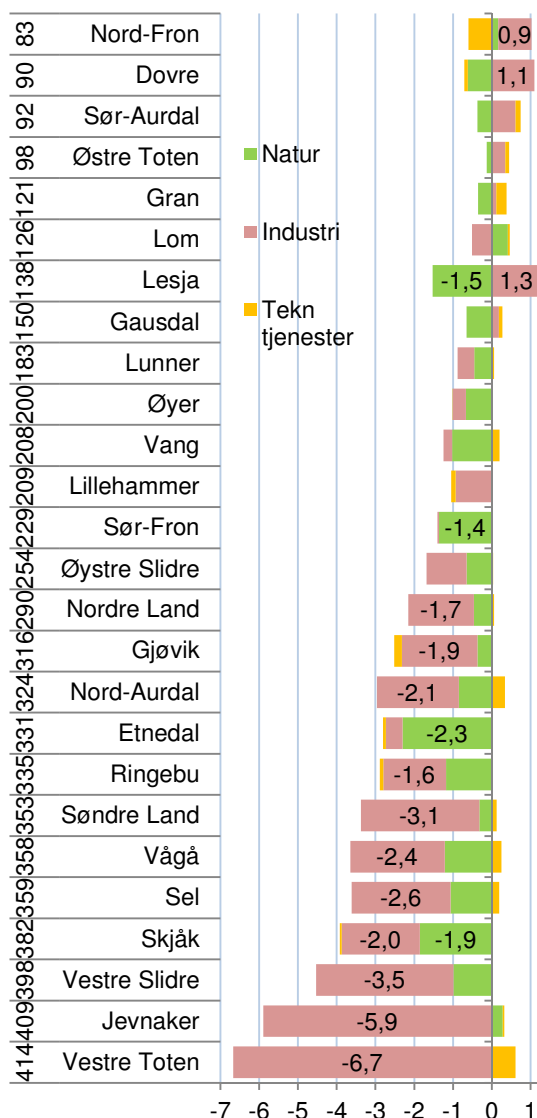
Vekst kommuner

Seks kommuner i Oppland har hatt et stabilt nivå av basisarbeidsplasser, eller en liten vekst. Nord-Fron, Dovre, Sør-Aurdal og Østre Toten har hatt en liten vekst, og er blant de 100 kommunene i landet med best utvikling i basisnæringer. Kommunene har hatt en vekst som tilsvarer mellom 0,3 og 0,4 prosent av samlet sysselsetting. Alle kommunene har hatt vekst i industri.

Flere kommuner har hatt sterk nedgang i basisarbeidsplasser. Vestre Toten har hatt en nedgang i industriarbeidsplasser tilsvarende 6,7 prosent av sysselsettingen i kommunen, mens Jevnaker har hatt en nedgang på 5,9 prosent. Disse to kommunene er blant de 21 kommunene med høyest nedgang i landet.

Det er spesielt innen industrien at mange kommuner har mistet arbeidsplasser. Dette er en trend som ikke er unik for Oppland, men som man ser mange steder i landet.

Naturbaserte næringer er også en næring der mange arbeidsplasser forsvinner, og i Oppland har Etnedal, Skåk og Lesja hatt høyest naturbaserte næringer.

Figur 81: Vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringene i prosentpoeng av samlet sysselsetting i perioden 2008-2010. Rangering blant de 430 kommunene i landet er vist til venstre.

6.3 Besøksattraktivitet

Noen steder har stor trafikk av personer som kommer på besøk av ulike årsaker. Slike steder får mange ekstra arbeidsplasser i besøksnæringene. Som besøksnæringer regner vi virksomheter hvor kunden må møte opp personlig. Turisme er en typisk besøksnæring, og er knyttet opp til bransjene overnatting og servering, og i økende grad til underholdning, kultur og aktiviteter. All butikkhandel er også besøksnæringer. I Norge er butikkhandelen den største av besøksnæringene.

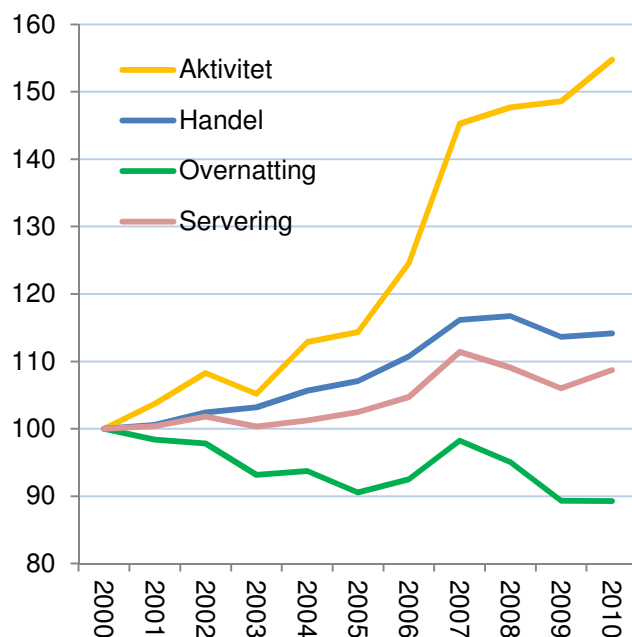
Antall arbeidsplasser innen overnatting har sunket ganske sterkt de siste ti årene. Handel og servering er næringer som vokser, mens aktivitetsnæringene vokser svært raskt. Dette avspeiler en dreining fra tradisjonell overnatting til aktiviteter, kultur og underholdning.

Noen steder har en ”negativ besøksbalanse”, som fører til handelslekkasje. Når vi beregner nivået på steders besøksnæringer, trekker vi fra de arbeidsplassene som er antatt å betjene de som bor på stedet. Dermed vil noen steder få et nivå som er under null.

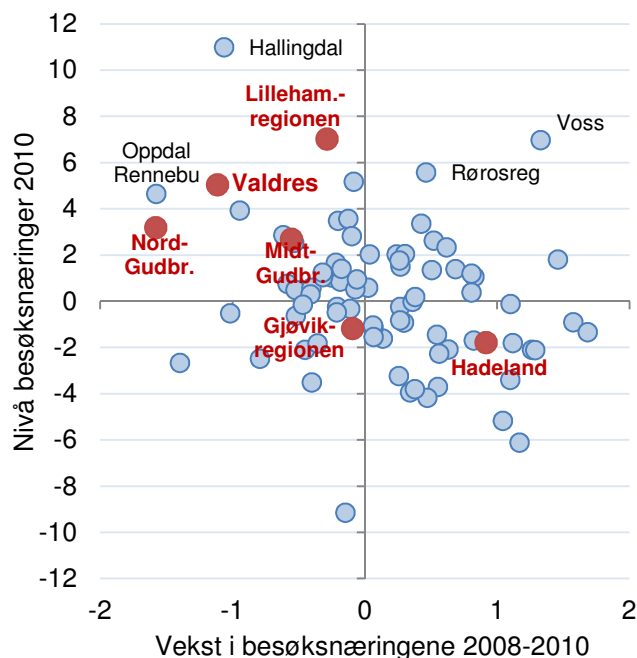
I figur 83 ser vi hvordan regionene i Norge fordeler seg med hensyn til nivået på besøksnæringene og veksten de siste tre årene.

Hallingdal har det høyeste nivået, og 11 prosent av sysselsettingen i regionen er beregnet å komme av besøk utenfra. Besøksnæringene i Hallingdal har krympet de siste tre årene tilsvarende én prosent av sysselsettingen i regionen, mens Voss har hatt sterkest vekst av de store besøksregionene.

Flere av regionene i Oppland utmerker seg på helt ulike måter. Lillehammerregionen er av regionene med høyest nivå av besøksnæringer, mens Nord-Gudbrandsdal er av regionene med høyest nedgang. Hadeland har et lavt nivå av basisnæringer, men har hatt høy vekst de siste tre årene.

Figur 82: Utvikling i antall arbeidsplasser i perioden 2000-2010 i Norge i forskjellige kategorier av besøksnæringer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 83: Andel samlet sysselsetting og vekst i antall arbeidsplasser i besøksnæringer i prosentpoeng av samlet sysselsetting siste tre år for de 83 regionene i landet.

Besøksnæringene i regionene

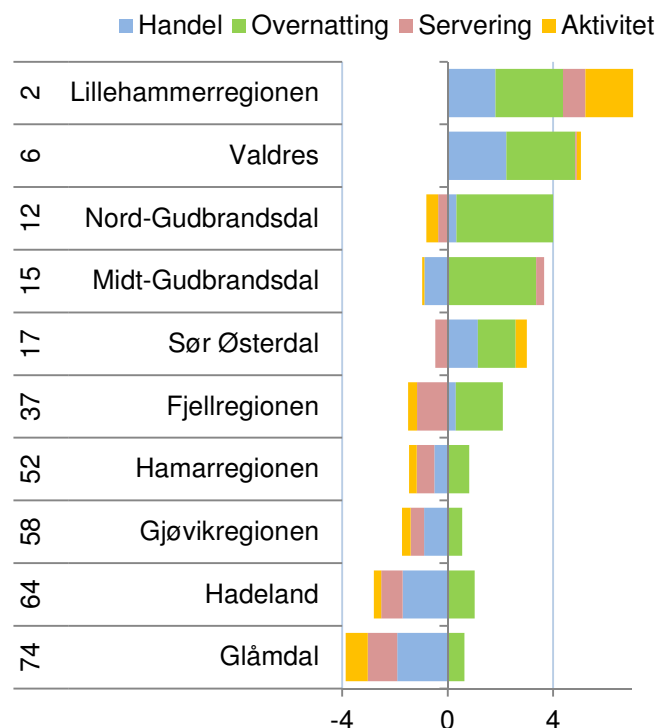
Lillehammerregionen er den nest mest utpregede besøksregionen i landet, og har overskudd på alle kategorier av besøksnæringer.

Valdres er nummer seks i landet, og har overskudd på handel, mye overnatting, og et nivå av servering og aktiviteter som står i forhold til folketallet.

Nord-Gudbrandsdal er nummer 12. i landet. Dette kommer av mange arbeidsplasser i overnatting, de andre bransjene er som «normalt» ut fra folketallet.

Midt-Gudbrandsdal har også en del overnatting, men et lite handelsunderskudd. Midt-Gudbrandsdal blir rangert som nummer 15 av de 83 regionene i landet.

Gjøvikregionen og Hadeland har under middels andel besøksnæringer. Begge regionene har underskudd i besøksnæringene, og Hadeland har spesielt et handelsunderskudd.

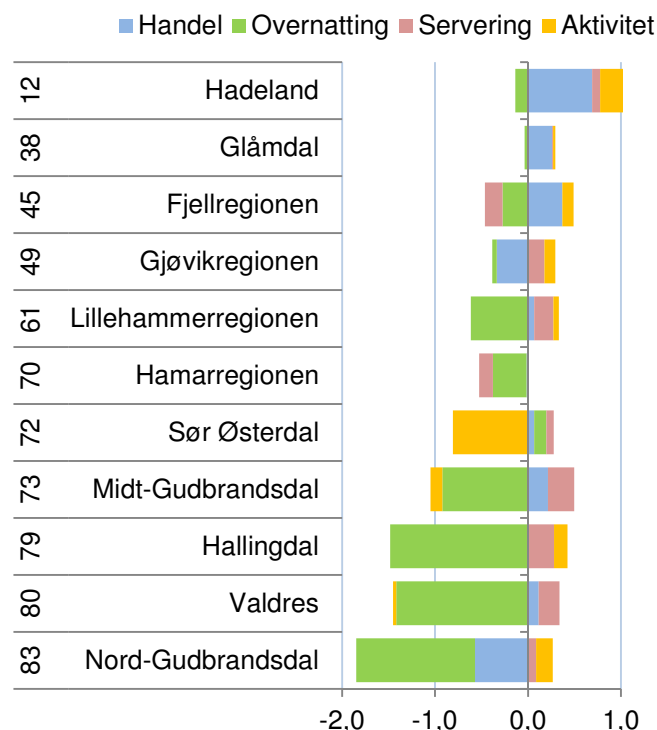

Figur 84: Antall arbeidsplasser (overskudd) i prosent av samlet sysselsetting i de fire kategoriene av besøksnæringer. Ranging blant de 83 regionene er vist til venstre.

Vekst i besøksnæringene

Hadeland har høyest vekst i besøksnæringene av regionene i Oppland og Hedmark, og er nummer 12 i landet. Hadeland har hatt en høy vekst i handel. Som vi så i figur 84, har Hadeland handelsunderskudd, så dette betyr at underskuddet er blitt redusert de siste tre årene. Hadeland har også hatt en positiv utvikling i servering og aktiviteter.

De andre regionene i Oppland har hatt under middels vekst i besøksnæringer. Nord-Gudbrandsdal og Valdres har spesielt hatt høy nedgang. Nord-Gudbrandsdal har hatt høyest nedgang av alle regioner i landet, mens Valdres har hatt tredje høyest nedgang. Nord-Gudbrandsdal har mistet mange arbeidsplasser i overnatting, og en del innen handel. Den store nedgangen i Valdres skyldes nesten utelukkende en høy nedgang i overnatting. Midt-Gudbrandsdal har også hatt en svak utvikling og mistet mange arbeidsplasser i overnatting. Som vi så i figur 84, har disse regionene fortsatt en del overnatting, og spesielt de to Gudbrandsdals-regionene.

Figur 85: Vekst i antall arbeidsplasser i prosentpoeng av samlet sysselsetting i de fire kategoriene av besøksnæringer i perioden 2008-2010. Ranging blant de 83 regionene i landet til venstre.

Besøksnæringer i kommunene

Når vi ser på kommunenivå, ser vi at flere av kommunene i Oppland er utpregede besøkskommuner.

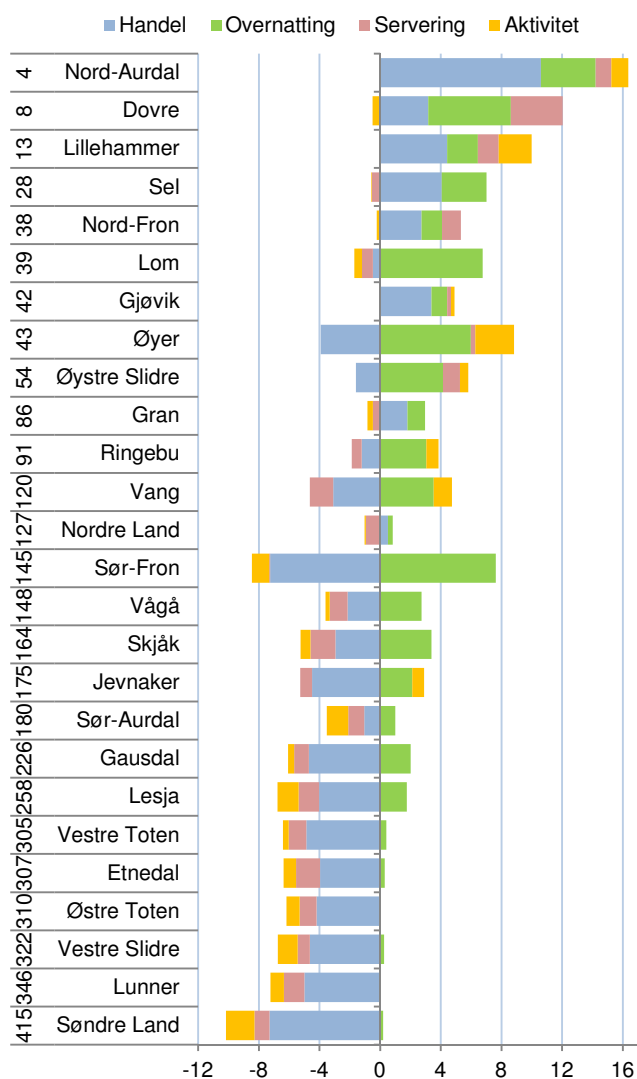
Nord-Aurdal er den kommunen som har høyest nivå av besøksnæringer i Oppland, og er rangert som nummer fire i landet. Kommunen har overskudd i alle typer besøksnæringer, men har spesielt et stort handelsoverskudd.

Dovre er nummer åtte i landet, mens Lillehammer er nummer 13. Sel, Nord-Fron, Lom, Gjøvik og Øyer er videre blant de 50 kommunene i landet med størst andel besøksnæringer, mens Øystre Slidre, Gran og Ringebu er rangert fra 54. plass til 91. plass.

18 av de 26 kommunene i Oppland har over middels andel besøksnæringer.

En rekke kommuner har imidlertid også underskudd av besøksnæringer, og spesielt innen handel.

I Søndre Land er besøksunderskuddet høyest, og kommunen rangeres som nummer 415 av 430 kommuner i landet med hensyn til andel besøksnæringer.

Figur 86: Antall arbeidsplasser (overskudd) i besøksnæringene i prosent av samlet sysselsetting i 2010. Rangering vist til venstre.

Vekst i kommunene

I figur 87 ser vi på veksten i besøksnæringene de siste tre årene.

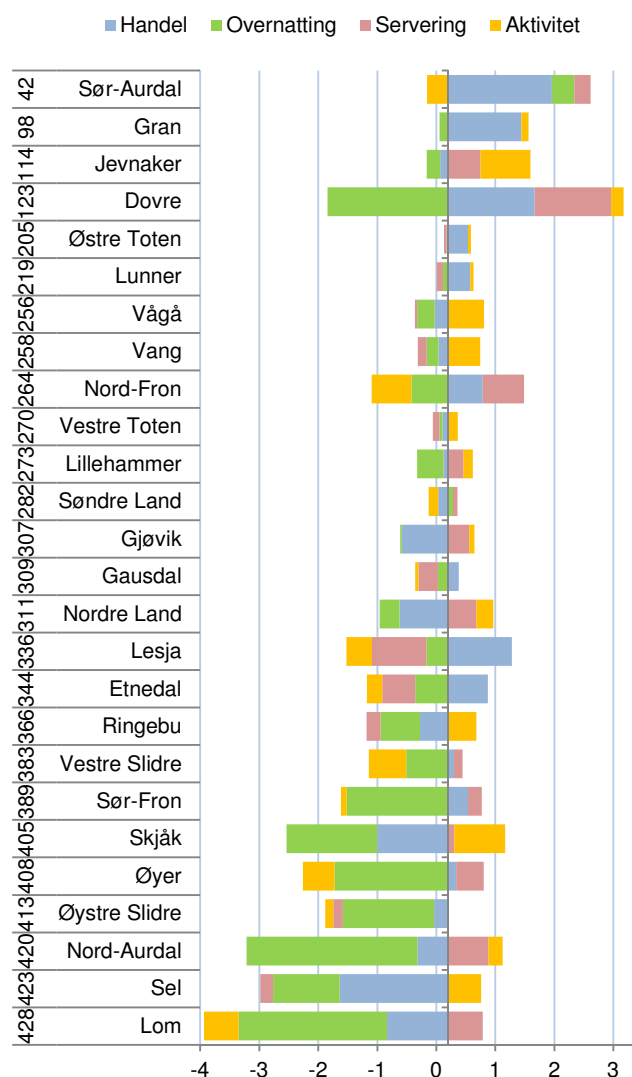
Sør-Aurdal er den kommunen som har hatt den høyeste veksten i besøksnæringene av alle kommunene i Oppland, og har hatt høy vekst i handel, samt vekst i overnatting og servering. Kommunen blir rangert som nummer 42 i landet.

Gran blir rangert som nummer 98 i landet, hovedsakelig som følge av vekst i handel.

Flertallet av kommunene i Oppland har hatt en utvikling i besøksnæringer som er under middels blant kommunene i landet.

Lom er kommunen med tredje høyest nedgang i besøksnæringer i landet. Sel, Nord-Aurdal, Øystre Sidre, Øyer og Skjåk er videre blant de 30 kommunene ned høyest nedgang i landet. Alle disse er utpregede besøkskommuner.

Flere av distriktskommunene har mange arbeidsplasser innen overnatting, og det er disse som er i ferd med å forsvinne. Hvis den negative trenden fortsetter, vil mange av besøkskommunene i Oppland miste sin relativt gode posisjon. Disse kommunene vil være spesielt sårbare hvis man ikke får vekst i andre næringer.

Figur 87: Vekst i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i prosentpoeng av samlet sysselsetting i perioden 2008-2010. Rangering blant de 430 kommunene i landet er vist til venstre.

6.4 Bostedsattraktivitet

Attraktivitetsbarometeret er en metode for å måle hvilke geografiske områder som er attraktive som bosteder. Telemarksforskning har publisert Attraktivitetsbarometeret for norske kommuner og regioner siden 2006.

Det er en positiv sammenheng mellom arbeidsplassvekst og innflytting. Steder som har vekst i arbeidsplasser får som regel innflytting, mens steder med nedgang i antall arbeidsplasser vil ofte få utflytting.

Attraktivitetsbarometeret er basert på at nettoflyttingen til mange kommuner og regioner avviker fra det som er forventet ut fra arbeidsplassveksten. Noen steder får sterk innflytting uten at det kan forklares med arbeidsplassveksten. Dette må da skyldes at det er andre forhold enn arbeidsplassvekst som tiltrekker seg innflyttere. Attraktivitetsindeksen er avstanden mellom den faktiske nettoflyttingen til en kommune eller en region, og den forventede nettoflyttingen gitt arbeidsplassveksten. I figur 88 vil dette tilsvare den vertikale avstanden mellom kommunens eller regionens faktiske plassering og linjen som viser den statistiske forventede nettoflyttingen. Denne differansen kan indikere hvor høy vekst regionen har hatt i folketallet i perioden på grunn av regionens attraktivitet.

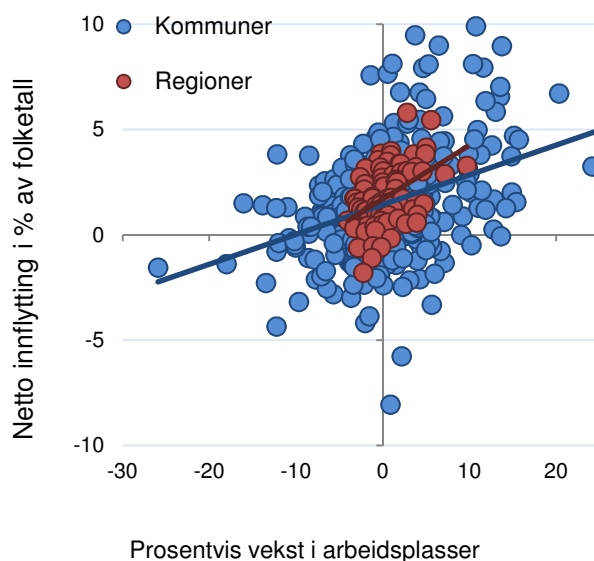
Attraktivitetsbarometeret for regioner

I figur 89 ser vi hvordan nettoflyttingen og arbeidsplassveksten henger sammen for de 83 regionene i landet i den siste treårsperioden. Den høye innvandringen fra utlandet gjør at de aller fleste regionene har netto innflytting.

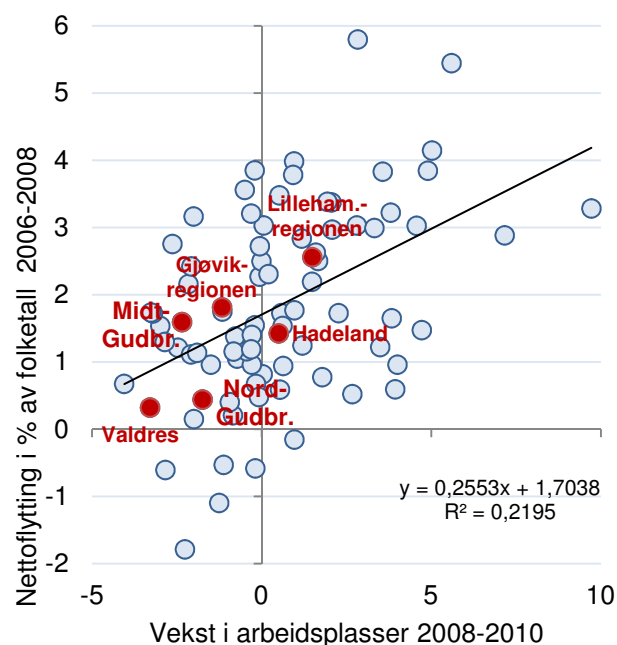
Lillehammerregionen har både høyest arbeidsplassutvikling og høyest netto innflytting av regionene i Oppland. Likevel er nettoinnflyttingen høyere enn forventet ut fra arbeidsplassveksten, og Lillehammerregionen blir dermed karakterisert som attraktiv som bosted.

Hadeland har hatt vekst i arbeidsplassutvikling, mens Gjøvikregion og Midt-Gudbrandsdalen har hatt nedgang. Likevel har Hadeland hatt lavere netto innflytting, og er under middels attraktiv, mens de to andre regionene er attraktive.

Valdres og Nord-Gudbrandsdal har hatt nedgang i arbeidsplasser og lavere nettoinnflytting enn forventet, og er under middels attraktive.

Figur 88: Norske kommuner og norske regioner fordelt etter prosentvis vekst i antall arbeidsplasser og nettoflytting inkludert innvandring i prosentpoeng av folketallet i perioden 2008-2010.

Figur 89: De 83 politiske regionene etter prosentvis vekst i arbeidsplasser og nettoflytting inkludert innvandring i perioden 2008-2010. Regionene i Oppland er markert med rødt.

Endring av Attraktivitetsbarometeret

Attraktivitetsbarometeret for 2011 er litt endret fra tidligere år. Fram til i fjor tok vi utgangspunkt i den innenlandske flyttingen mellom regioner og kommuner. Det er imidlertid skjedd en utvikling i type og nivå av innvandring, som har stor betydning for regional utvikling i Norge. Som vi kan se i figur 90, har innvandringen til Norge de siste fire årene økt til et nivå som er langt høyere enn noen sinne tidligere. Metoden bak Attraktivitetsbarometeret er derfor endret for å reflektere den nye virkeligheten for norske kommuner og regioner.

Tidligere var innvandringen til Norge i hovedsak knyttet til flukt eller familiegjenforening. Da var det ikke naturlig å knytte denne innvandringen til attraktivitet, ettersom innvandrerne i liten grad valgte bosted selv. Etter hvert har innvandringen økt sterkt, og da i form av arbeidsinnvandring fra tidligere Øst-Europa og dels livsstilsinnvandring fra Nederland og Tyskland. Dette er innvandring som er knyttet til stedenes kvaliteter. Derfor vil vi nå basere Attraktivitetsbarometeret på all flytting, både innenlands og innvandring fra utlandet.

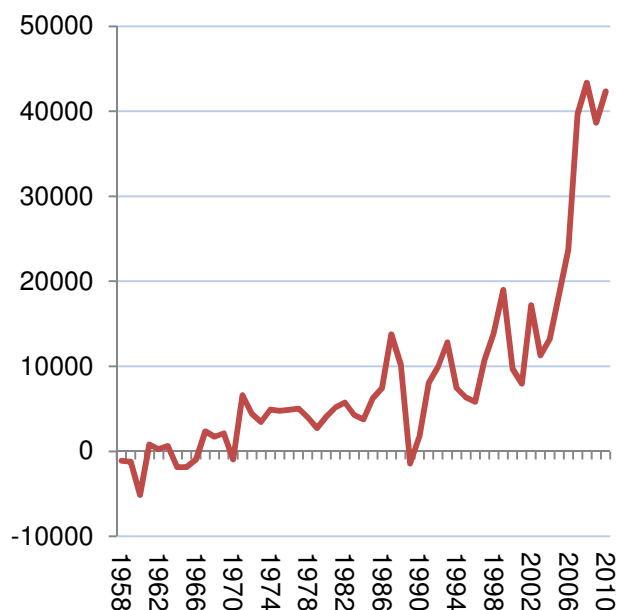
I det nye Attraktivitetsbarometeret ser vi på tre ulike typer flyttestrømmer; innvandring fra utlandet, innenlands flytting av innvandrerbefolkningen og innenlands flytting av andre, det vil si de uten innvandringsbakgrunn. Innvandrerbefolkningen er innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre som bor i Norge.

Regionene i Oppland og Hedmark

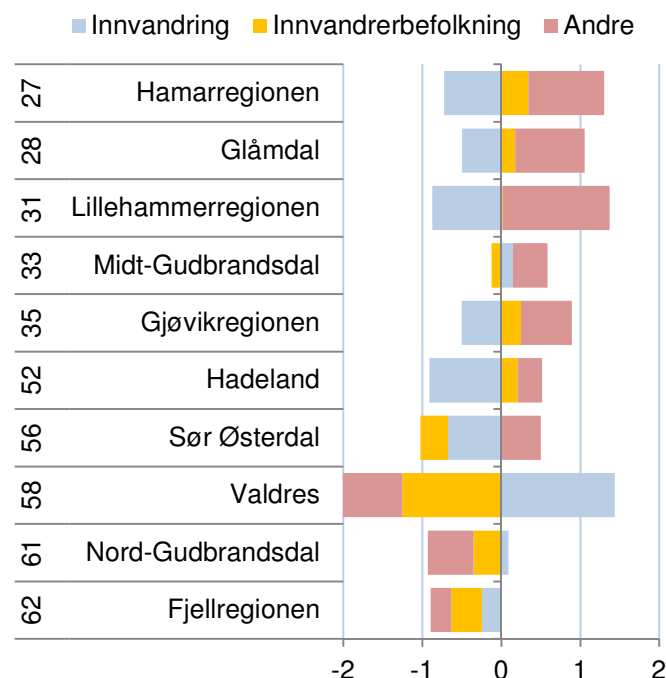
I figur 91 ser vi attraktivitetsindeksen, som viser avstanden mellom forventet og faktisk flytting, splittet opp i de tre typene flytting.

Lillehammerregionen, Midt-Gudbrandsdal og Gjøvikregionen er over middels attraktive. De er alle attraktive for innflytting av dem som ikke har innvandringsbakgrunn. Midt-Gudbrandsdal har i tillegg litt innvandring, mens Gjøvikregionen har vært attraktive for innvandrerbefolkningen som bor i Norge. Både Gjøvikregionen og Lillehammerregionen har lite direkte innvandring fra utlandet.

Hadeland, Valdres og Nord-Gudbrandsdal er under middels attraktive. Hadeland har lite innvandring, men er attraktiv for dem som bor i Norge, mens for Valdres er det motsatt. Nord-Gudbrandsdal er også lite attraktiv for befolkningen i Norge.

Figur 90: Netto innvandring til Norge, antall personer. Data fra SSB.

Figur 91: Attraktivitetsindeksen 2008-2010 splittet opp i tre typer flytting. Rangering blant de 83 regionene for samlet attraktivitet til venstre.

Attraktivitetsbarometeret for kommuner

I figur 92 ser vi hvordan nettoflyttingen og arbeidsplassveksten henger sammen for kommunene i Norge og Oppland.

Øyer har hatt den høyeste netto innflytting i perioden, men ikke hatt vekst i antall arbeidsplasser i perioden. Nettoinnflyttingen er mye høyere enn forventet ut arbeidsplassutviklingen, og Øyer framstår som den mest attraktive kommunen i Oppland i denne treårsperioden. Ringebru har hatt høy nedgang i antall arbeidsplasser, men likevel en del netto innflytting, og framstår også som attraktiv.

Østre Toten har hatt den sterkeste veksten i arbeidsplasser i denne perioden, men nettoinnflyttingen har vært så vidt lavere enn forventet. Østre Toten er derfor litt under middels attraktiv.

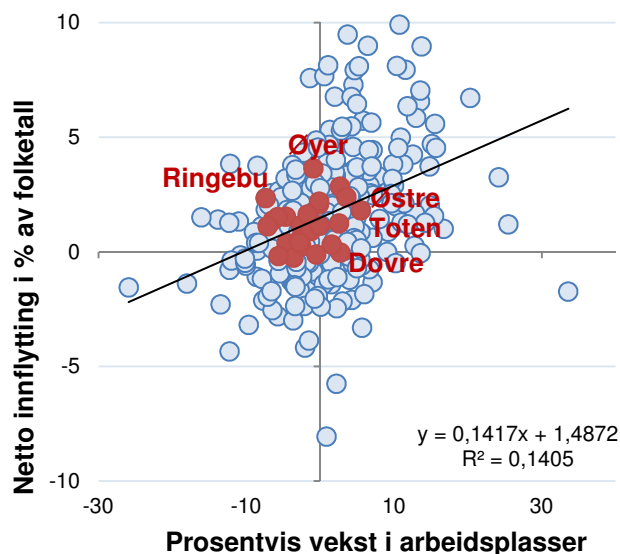
Kommunene i Oppland

I figur 93 kan vi se hvilke grupper kommunene i Oppland tiltrekker eller frastøter.

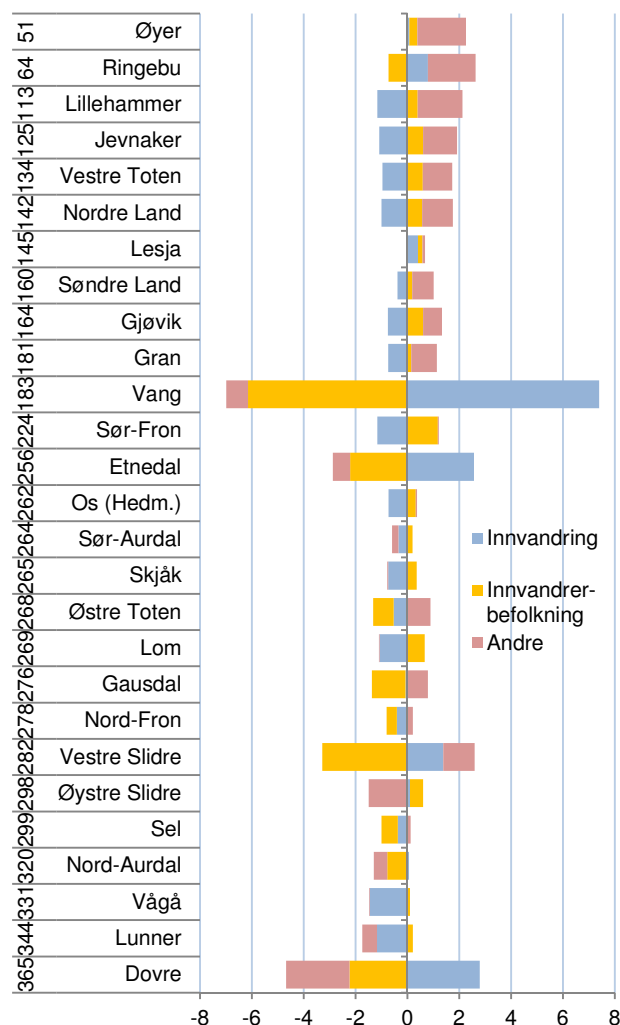
Øyer har i hovedsak vært attraktive for dem uten innvandrerbakgrunn, men har også vært over middels attraktive for innvandrerbefolkningen i Norge. Ringebru har vært attraktive for «andre» og hatt en del innvandring, men har vært under middels attraktive for innvandrerbefolkningen som bor i Norge. Øyer og Ringebru er rangert som nummer 51 og 64 i landet for samlet attraktivitet i denne perioden.

Lillehammer, Jevnaker, Vestre Toten og Nordre Land er også over middels attraktiv, og alle har lik profil. Disse kommunene har hatt lite innvandring, men har vært attraktive for de som bor i Norge, både med og uten innvandringsbakgrunn.

Vang har en litt spesiell profil. Kommunen har høy innvandring, men er lite attraktiv for innvandrerbefolkningen i Norge. Det betyr at Vang tar i mot mange innvandrere, men at mange av disse flytter videre til en annen norsk kommune. Dette er profil vi ser i flere mindre distriktskommuner med flyktningmottak. Få kommuner har så ekstrem profil som Vang, men vi ser at blant annet Etnedal har lik profil. Dovre har også lignende profil, men har i tillegg vært lite attraktiv for de uten innvandringsbakgrunn. Dovre er den minst attraktive kommunen i Oppland i denne perioden, og er rangert som nummer 365 av 430 kommuner i landet.

Figur 92: De 430 kommunene etter prosentvis vekst i arbeidsplasser og nettoflytting inkludert innvandring i perioden 2008-2010. Kommunene i Oppland er markert med rødt.

Figur 93: Attraktivitetsindeksen 2008-2010 splittet opp i tre typer flytting. Rangering for samlet attraktivitet til venstre.

Bostedsattraktivitet på lang sikt

Selv om Attraktivitetsbarometeret er basert på tall over en treårsperiode, er det for enkelte regioner ganske store variasjoner fra periode til periode. Derfor kan det være hensiktsmessig å se flere perioder i sammenheng, slik som vist i figur 94.

Byregionene i Oppland og Hedmark har vært stabilt attraktive. Disse regionene har vært attraktive som bosted i de tre påfølgende treårsperiodene, dog med noen nyanser. Lillehammerregionen var bare middels attraktiv i perioden 2002-2004, men svært attraktiv i den påfølgende perioden 2005-2007. Gjøvikregionen har vært over middels attraktiv i de tre periodene.

Hadeland var attraktiv i 2005-2007, men under middels attraktiv i siste periode. Samlet har regionen vært over middels attraktiv.

Midt-Gudbrandsdal var under middels attraktiv i de to første periodene, men over middels attraktiv i siste periode, og kommer samlet ut som middels.

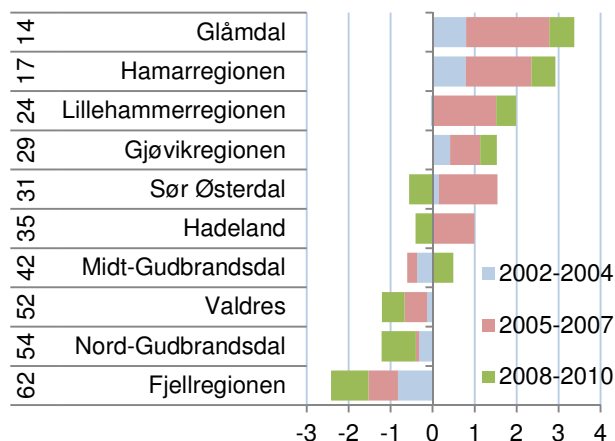
Valdres og Nord-Gudbrandsdal har vært under middels i alle periodene.

Kommunenivået

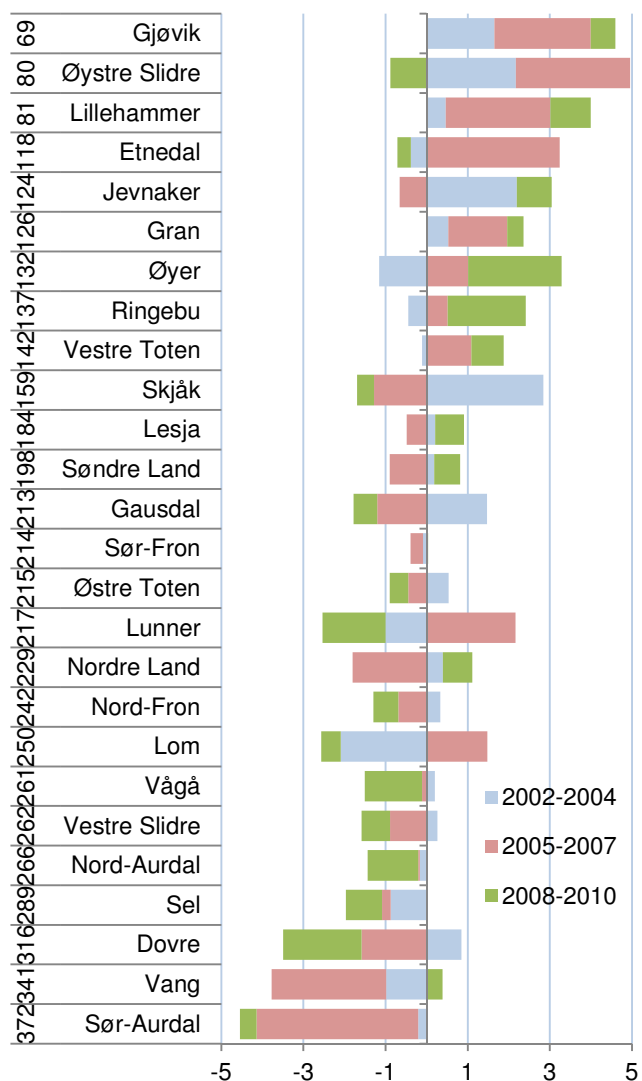
Gjøvik har vært den mest attraktive kommunen i Oppland, og har vært attraktiv i alle de tre periodene. Det samme har Lillehammer, som kommer på tredjeplass i fylket. Øystre Sildre kommer på tredjeplass, og hadde høy attraktivitet i de to første periodene. I siste periode var Øystre Sildre imidlertid under middels attraktiv. De tre kommunene er alle blant de 100 kommunene med høyest bostedsattraktivitet, og kommer på plass nummer 69, 80 og 81.

Etnedal kommer på fjerdeplass i fylket, og det utelukkende på grunn av svært høy attraktivitet i perioden 2005-2007. Etnedal var litt under middels attraktiv i de to første periodene.

For en del av kommunene har attraktiviteten vært svak i flere perioder. Sør-Aurdal kommer dårligst ut, og har svak attraktivitet i alle periodene, men det er en lav attraktivitet i perioden 2005-2007 som er hovedårsaken til den lave samlede rangeringen.

Figur 94: Attraktivitet i de tre siste treårsperiodene for regionene i BTV. Til venstre vises rangering blant de 83 regionene i landet for periodene samlet.

Figur 95: Attraktivitet i de tre siste treårsperiodene for kommunene i Oppland. Til venstre vises rangering blant de 430 kommunene i landet for periodene samlet.

Hva skaper bostedsattraktivitet?

Attraktivitetsbarometeret er en modell der steds nettoflytting ses i sammenheng med arbeidsplassveksten. Bostedsattraktivitet blir målt gjennom å bruke faktisk nettoflytting som målestokk. Steder med høyt positivt avvik fra forventet nettoflytting blir tillagt høy bostedsattraktivitet, som forklaring på den høye innflyttingen.

Det er naturligvis enda mer nyttig og interessant å finne ut hva som gjør at et sted er attraktivt som bosted. For å finne ut mer av årsaker til bostedsattraktivitet, kan vi gjøre analyser der vi måler sammenhengen mellom steds nettoflytting og en rekke andre forhold knyttet til stedet.

I dette kapitlet vil vi vise resultatet av slike analyser av nettoflyttingen der vi ser på følgende mulige forklaringsfaktorer i tillegg til arbeidsplassveksten:

Arbeidsmarkedsintegrasjon er summen av innpendling i prosent av arbeidsplasser og utpendling i prosent av sysselsetting. Det gir et mål for pendlingsmuligheter.

Størrelse er målt som antall innbyggere. Arbeidsmarkedsintegrasjonen og størrelsen vil til sammen erstatte sentralitetsmål, som ofte blir brukt i slike analyser. I analysene brukes logaritmen av folketallet.

Nabovekst er veksten i antall arbeidsplasser i tilstøtende områder. For kommuner er det veksten i tilhørende region utenfor kommunen, og for regioner er det veksten i fylket utenfor regionen.

Kulturindeks. Som indikator for kultur har vi brukt norsk kulturindeks^v, som er utarbeidet av Telemarksforskning. Kulturindeksen skal gi et godt bilde av om en kommune har mye kultur.

Kafétetthet er antall arbeidsplasser i kafeer, restauranter og puber i prosent av innbyggertallet.

Utdanningsnivå er andelen av den sysselsatte befolkningen med minst tre år høgskoleutdanning.

Universitet eller høgskole er målt som antall ansatte i høgskole eller universitet i prosent av befolkningen. Dette målet er null der det ikke er høgskole.

Boligbygging er målt som antall ferdigstilte boliger siste tre år i forhold til folketallet.

Det er naturligvis mulig å ta med mange andre mulige forklaringsfaktorer også, men det er uheldig å

ta med for mange faktorer i denne typen analyser. Vi har tidligere analysert en del andre faktorer som vi ikke har tatt med her, da det ikke ble påvist noen klare sammenhenger^{vi}.

I analysene har vi brukt en lineær regresjonsanalyse, der vi antar at nettoflyttingen til et sted blir påvirket av disse faktorene.

Resultatene av analysene viser retning og styrke på sammenheng mellom nettoflyttingen og de faktorene vi legger inn i modellen, når alle faktorene analyseres samtidig.

For at vi skal kunne tolke resultatene av denne typen analyser, er det viktig at vi kjenner retningen til årsaksforholdene. Det gjør vi nødvendigvis ikke, og derfor må en være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner. Regional utvikling er i virkeligheten en svært kompleks prosess, og de enkle statistiske metodene vi har muligheten til å bruke er på ingen måte representative for hva som skjer i virkeligheten. Likevel vil slike analyser kunne gi økt innsikt, og er i alle tilfeller bedre enn synsing, gjetting eller anekdotiske historier om enkeltpersoners flytتهistorier.

Hva kjennetegner kommuner og regioner som er attraktive?

I tabell 3 ser vi resultater av en analyse, der vi har analysert sammenhengen mellom kommuners nettoflytting og åtte andre faktorer. Analysene er gjort i treårsperioder, dvs. 2003 er perioden 2001-2003 osv.

Det er tre faktorer som har sterk positiv korrelasjon med nettoflyttingen i hele perioden. Det er arbeidsplassvekst i kommunen, arbeidsmarkedsinntegrasjon og boligbygging.

Kafetettheten, dvs. antall ansatte i restauranter, puber og kafeer i forhold til befolkning har hatt en positiv sammenheng med nettoflyttingen i alle periodene, men med ulik styrke.

Fram til 2007 var kommunens befolkningsstørrelse signifikant positivt korrelert med nettoflyttingen, men denne sammenhengen har blitt gradvis svake, og i siste periode er det nesten ingen sammenheng.

Vekst i antall arbeidsplasser i naboregioner har hatt en positiv påvirkning på nettoflyttingen i alle periodene, men sammenhengen har ikke vært signifikant i enkeltperiodene.

Til slutt har vi tatt med to indikatorer som mange setter i sammenheng med bostedsattraktivitet: Kultur og utdanningsnivå. De statistiske sammenhengene er faktisk negative i noen perioder, men alt for svake til å være signifikante. Dermed ser det ut til at kommuners kulturtilbud ikke har noen innflytelse på bostedsattraktivitet.

Utdanningsnivået i kommunene har heller ingen signifikant sammenheng med bostedsattraktiviteten.

I tabell 4 ser vi hvordan samme analyse slår ut på regionnivå. Arbeidsplassvekst, arbeidsmarkedsinntegrasjon, befolkningsstørrelse, kafeer og boligbygging er faktorer som er positive for attraktivitet i regionene. Boligbyggingen er imidlertid langt mindre viktig for regioner, og er ikke signifikant de siste periodene. Det betyr at boligbyggingen betyr mindre for hvilken region folk flytter til, men svært mye for hvilken kommune i regionen som får innflyttingen. Også for regioner har størrelse mindre å si i siste periode.

Tabell 3: Resultat av en lineær regresjonsanalyse med nettoflytting i kommunene som avhengig variabel. Verdiene viser justerte betaverdier, og fargene angir signifikansnivå. Mørk blå/rød er signifikansnivå <0,01, lys blå/rød er signifikansnivå mellom 0,01 og 0,1. Røde tall er negative.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	,259	,244	,188	,148	,274	,272	,288	0,23
Integrasjon	,218	,201	,274	,314	,327	,253	,268	0,18
Bef.størrelse	,295	,235	,189	,178	,145	,068	,051	0,04
Nabovekst	,083	,048	,003	,053	,037	,062	,033	0,05
Kulturindeks	0,02	0,04	0,01	0,01	0,04	0,03	0,06	0,03
Kafe	0,04	0,04	0,07	0,12	0,14	0,14	0,09	0,10
Utdanningsnivå	0,09	0,06	0,02	0,02	0,04	0,04	0,08	0,01
Boligbygging	0,22	0,34	0,31	0,29	0,24	0,33	0,33	0,36

Tabell 4: Resultat av en lineær regresjonsanalyse med nettoflytting i regionene som avhengig variabel. Verdiene viser justerte betaverdier, og fargene angir signifikansnivå. Mørk blå/rød er signifikansnivå <0,01, lys blå/rød er signifikansnivå mellom 0,01 og 0,1. Røde tall er negative.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,24	0,05	0,11	0,20	0,30	0,37	0,33	0,34
Integrasjon	0,35	0,30	0,36	0,32	0,30	0,26	0,33	0,33
Bef.størrelse	0,30	0,24	0,29	0,22	0,28	0,23	0,29	0,24
Nabovekst	0,04	0,07	0,06	0,03	0,07	0,18	0,04	0,07
Kulturindeks	0,11	0,07	0,12	0,07	0,13	0,12	0,15	0,17
Kafe	0,19	0,25	0,24	0,31	0,23	0,21	0,19	0,27
Univ/høgskole	0,11	0,14	0,01	0,10	0,02	0,02	0,01	0,04
Boligbygging	0,17	0,43	0,26	0,31	0,14	0,06	0,03	0,01

Kultur viser ingen positiv sammenheng med bostedsattraktivitet for regioner. I regionanalysen har vi målt om det er høgskole eller universitet lokalisert. Et overraskende resultat er at det å ha en høgskole eller universitet i regionen ikke later til å gi økt attraktivitet, snarere motsatt.

Analyse av flytting for ulike grupper, kommuner

Til høyre viser vi resultater fra samme type analyser, men der vi har splittet opp flyttingen i de tre typene flyttestrømmer netto innvandring, netto innenlands flytting av innvandrerbefolkningen og netto innenlands flytting av øvrige.

Øverst ser vi resultater av analyse av netto innvandring. Det mest slående er at innvandringen i de siste periodene følger helt andre mønstre enn de første periodene. Tidligere var det nesten ingen sammenheng mellom høy innvandring og høy arbeidsplassvekst. I de siste periodene er arbeidsplassveksten den faktoren som i størst grad henger sammen med innvandring. Også arbeidsplassvekst i nabokommuner har sterk positiv sammenheng med innvandring. Innvandringen har også en tendens til å være høyest i kommuner med liten befolkning og liten arbeidsmarkedsintegrasjon. Tidligere var det høy innvandring til kommuner med mye kultur. Da var det mest flyktningeinnvandring, og dermed kan det se ut til at kommuner med mye kultur er kommuner som også bosatte flyktninger.

Etter at innvandrerne har bosatt seg i Norge, flytter de ofte til andre kommuner. Dermed står innvandrerbefolkningen for en ganske stor andel av flyttinger mellom kommunene, og påvirker mønstrene for attraktivitet. Innvandrerbefolkningen flytter i svært stor grad til kommuner med mange innbyggere, og som har høy arbeidsmarkedsintegrasjon. Det er typisk for kommuner i sentrale strøk. Det er en påfallende sterk negativ sammenheng mellom utdanningsnivå og innvandrerbefolkningens flytting. Det kommer kanskje av at høyt utdanningsnivå også har sammenheng med høye boligpriser.

Den delen av befolkningen som ikke har innvandringsbakgrunn foretrekker også kommuner med mange innbyggere, og som har høy arbeidsmarkedsintegrasjon. For denne delen av befolkningen er boligbygging den faktoren som har høyest korrelasjon med flyttingen. Innvandrere og innvandrerbefolkningen flytter ikke i særlig grad til steder med høy boligbygging. Både innvandrerbefolkningen og de uten innvandrerbakgrunn har en tendens til å flytte til steder med mange kafeer, men ikke til steder med høyt utdanningsnivå og mye kultur. De uten innvandrerbakgrunn flytter ikke spesielt til steder med arbeidsplassvekst lenger, det er det innvandrerne som gjør.

Tabell 5: Resultat av en lineær regresjonsanalyse med netto innvandring i kommunene som avhengig variabel. Verdiene viser justerte betaverdier, og fargene angir signifikansnivå. Mørk blå/rød er signifikansnivå <0,01, lys blå/rød er signifikansnivå mellom 0,01 og 0,1. Røde tall er negative.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,03	0,06	0,03	0,09	0,29	0,32	0,28	0,21
Integrasjon	0,08	0,12	0,11	0,03	0,05	0,12	0,16	0,21
Bef.størrelse	0,11	0,19	0,18	0,12	0,01	0,10	0,14	0,23
Nabovekst	0,01	0,08	0,09	0,11	0,09	0,08	0,14	0,19
Kulturindeks	0,11	0,15	0,15	0,17	0,04	0,05	0,08	0,06
Kafe	0,01	0,02	0,01	0,03	0,03	0,05	0,01	0,10
Utdanningsnivå	0,15	0,18	0,19	0,12	0,02	0,09	0,09	0,14
Boligbygging	0,04	0,03	0,01	0,04	0,05	0,04	0,03	0,05

Tabell 6: Analyse av innenlands nettoflytting av innvandrerbefolkningen på kommunenivå.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,10	0,12	0,09	0,10	0,01	0,02	0,01	0,05
Integrasjon	0,18	0,21	0,21	0,20	0,22	0,20	0,25	0,25
Bef.størrelse	0,24	0,26	0,26	0,21	0,15	0,15	0,16	0,19
Nabovekst	0,04	0,02	0,05	0,02	0,03	0,02	0,02	0,03
Kulturindeks	0,08	0,07	0,09	0,11	0,17	0,14	0,09	0,05
Kafe	0,00	0,04	0,03	0,01	0,08	0,12	0,06	0,02
Utdanningsnivå	0,16	0,18	0,16	0,12	0,11	0,14	0,17	0,18
Boligbygging	0,05	0,03	0,05	0,07	0,12	0,13	0,09	0,07

Tabell 7: Analyse av innenlands nettoflytting av den øvrige befolkningen på kommunenivå.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,24	0,18	0,12	0,08	0,13	0,13	0,14	0,06
Integrasjon	0,18	0,17	0,25	0,29	0,32	0,31	0,34	0,26
Bef.størrelse	0,29	0,25	0,19	0,17	0,12	0,08	0,09	0,13
Nabovekst	0,08	0,03	0,03	0,00	0,01	0,02	0,09	0,13
Kulturindeks	0,04	0,01	0,04	0,04	0,05	0,00	0,06	0,02
Kafe	0,04	0,03	0,07	0,12	0,13	0,16	0,07	0,02
Utdanningsnivå	0,09	0,06	0,01	0,02	0,05	0,04	0,08	0,00
Boligbygging	0,26	0,37	0,34	0,33	0,35	0,34	0,36	0,36

Analyse med flytting for ulike grupper, regioner

Vi kan analysere flyttestrømmene til regionene på samme måte som vi gjorde for kommunene på foregående side.

Mønstrene for netto innvandring i regioner er i stor grad de samme som vi fikk for kommuner. Vekst i antall arbeidsplasser i regionen betyr mest. Vi kan se at betydningen av vekst i arbeidsplasser er økende. Samtidig øker betydningen av vekst i antall arbeidsplasser i naboregioner.

Det er også en negativ sammenheng mellom innvandring til regioner, og regionenes størrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon. Det betyr at små, isolerte regioner har systematisk høyere innvandring. Sammenhengene er imidlertid ikke sterke.

Innvandrerbefolkningens sekundære flyttinger viser motsatte mønstre enn for den direkte innvandringen. Innvandrerbefolkningen flytter systematisk til folkerike regioner med høy arbeidsmarkedsintegrasjon. Dette er regioner på det sentrale Østlandet.

Det er også noen pussige sammenhenger mellom skår på kulturindeksen og innvandring. Det er systematisk høyere innvandring til regioner som skårer høyt på kulturindeksen, mens innvandrerbefolkningen som flytter innenlands har en systematisk lavere innflytting til regioner med høy skår på kulturindeksen.

For den delen av befolkningen som ikke har innvandrerbakgrunn, er det i siste periode ingen positiv sammenheng mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst. Det ser faktisk ut til å være en negativ sammenheng i siste periode, mens det tidligere var klare positive sammenhenger.

Det er arbeidsmarkedsintegrasjon (pendlingsmuligheter), kafeer og boligbygging som ser ut til å være avgjørende.

Det at regionene har mye kultur, eller har høyskole eller universitet, har ingen positiv betydning. Faktisk er sammenhengene negative i alle perioder. Dette er ganske overraskende, fordi det er forhold som de fleste vil tro har positiv betydning for bostedsattraktiviteten.

Tabell 8: Resultat av en lineær regresjonsanalyse med netto innvandring i regionene som avhengig variabel. Verdiene viser justerte betaværdier, og fargene angir signifikansnivå. Mørk blå/rød er signifikansnivå <0,01, lys blå/rød er signifikansnivå mellom 0,01 og 0,1. Røde tall er negative.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,04	0,17	0,29	0,15	0,17	0,34	0,40	0,56
Integrasjon	0,10	0,09	0,01	0,05	0,00	0,07	0,13	0,22
Bef.størrelse	0,24	0,31	0,28	0,04	0,12	0,03	0,09	0,10
Nabovekst	0,09	0,07	0,01	0,14	0,29	0,32	0,26	0,33
Kulturindeks	0,25	0,22	0,33	0,44	0,41	0,24	0,16	0,05
Kafe	0,31	0,38	0,38	0,22	0,05	0,04	0,02	0,09
Univ/høgskole	0,19	0,19	0,18	0,21	0,12	0,01	0,00	0,09
Boligbygging	0,08	0,18	0,36	0,11	0,05	0,14	0,08	0,23

Tabell 9: Analyse av innenlands nettoflytting av innvandrerbefolkningen på regionnivå.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,10	0,05	0,17	0,02	0,10	0,11	0,06	0,01
Integrasjon	0,29	0,29	0,30	0,29	0,29	0,27	0,35	0,38
Bef.størrelse	0,43	0,47	0,49	0,44	0,42	0,39	0,45	0,41
Nabovekst	0,08	0,04	0,01	0,06	0,05	0,09	0,00	0,04
Kulturindeks	0,17	0,17	0,22	0,25	0,35	0,35	0,33	0,22
Kafe	0,14	0,13	0,10	0,01	0,05	0,08	0,02	0,08
Univ/høgskole	0,08	0,06	0,04	0,02	0,06	0,05	0,05	0,06
Boligbygging	0,08	0,15	0,28	0,18	0,01	0,01	0,08	0,04

Tabell 10: Analyse av innenlands nettoflytting av den øvrige befolkningen på regionnivå.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,25	0,02	0,13	0,22	0,30	0,27	0,12	0,06
Integrasjon	0,32	0,25	0,31	0,29	0,32	0,31	0,44	0,48
Bef.størrelse	0,23	0,16	0,20	0,09	0,16	0,13	0,26	0,18
Nabovekst	0,05	0,09	0,08	0,03	0,07	0,03	0,18	0,21
Kulturindeks	0,06	0,02	0,07	0,04	0,09	0,06	0,09	0,04
Kafe	0,16	0,20	0,18	0,32	0,24	0,27	0,24	0,31
Univ/høgskole	0,12	0,14	0,00	0,11	0,05	0,03	0,03	0,04
Boligbygging	0,20	0,52	0,32	0,38	0,22	0,20	0,17	0,24

7. Oppsummerende analyser

Avslutningsvis skal vi oppsummere den generelle utviklingen i Oppland med hensyn til attraktivitet og næringsutvikling. Dette gjøres gjennom å se på utviklingen i Attraktivitetspyramiden, samt sammenlikne utviklingen på Attraktivitetsbarometeret og i NæringsNM.

7.1 Utvikling Attraktivitetspyramiden

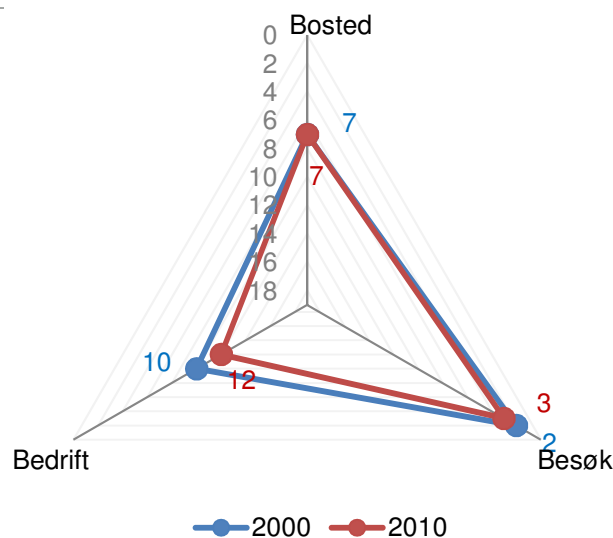
Figur 96 viser den relative størrelsen til besøksnæringer, bedrifter i basisnæringer og pendling i Oppland i 2000 og 2010. Dette skal vise hvordan bosettingen i fylket har vært basert på de tre dimensjonene.

Oppland har endret sin profil lite fra 2000 til 2010. Oppland har en sterk profil som besøksfylke. I 2000 var Oppland rangert som nummer to, og er falt en plass til nummer tre i 2010. Oppland har under middels andel basisnæringer, og har falt to plasser, fra nummer ti til nummer tolv fra 2000 til 2010. Når det gjelder pendling, er posisjonen den samme. Oppland er rangert litt over middels, som nummer sju, i begge årene.

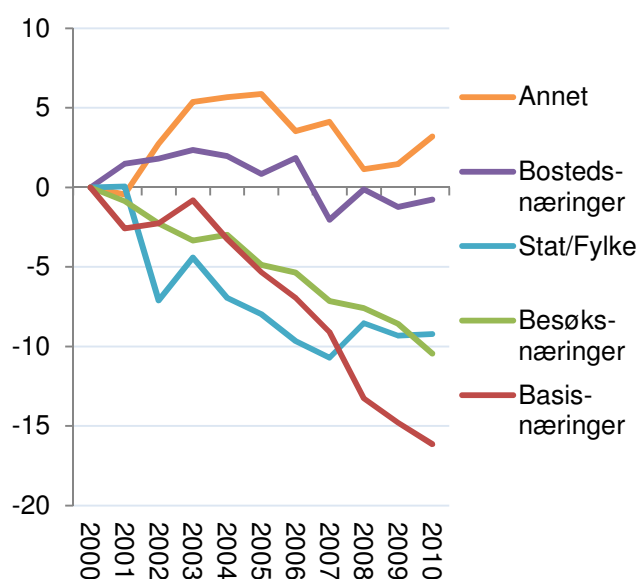
Figur 97 viser den relative utviklingen i ulike næringer i Oppland i perioden 2000-2010. Basisnæringer og besøksnæringer er de samme næringene som i Attraktivitetspyramiden, mens bostedsnæringer er tjenester rettet mot lokal bosetting.

Oppland har hatt sterkere vekst i kategorien «annet», som er bransjer som bygg og anlegg, finans, etc. De bostedsbaserte næringene har utviklet seg omtrent som i resten av landet.

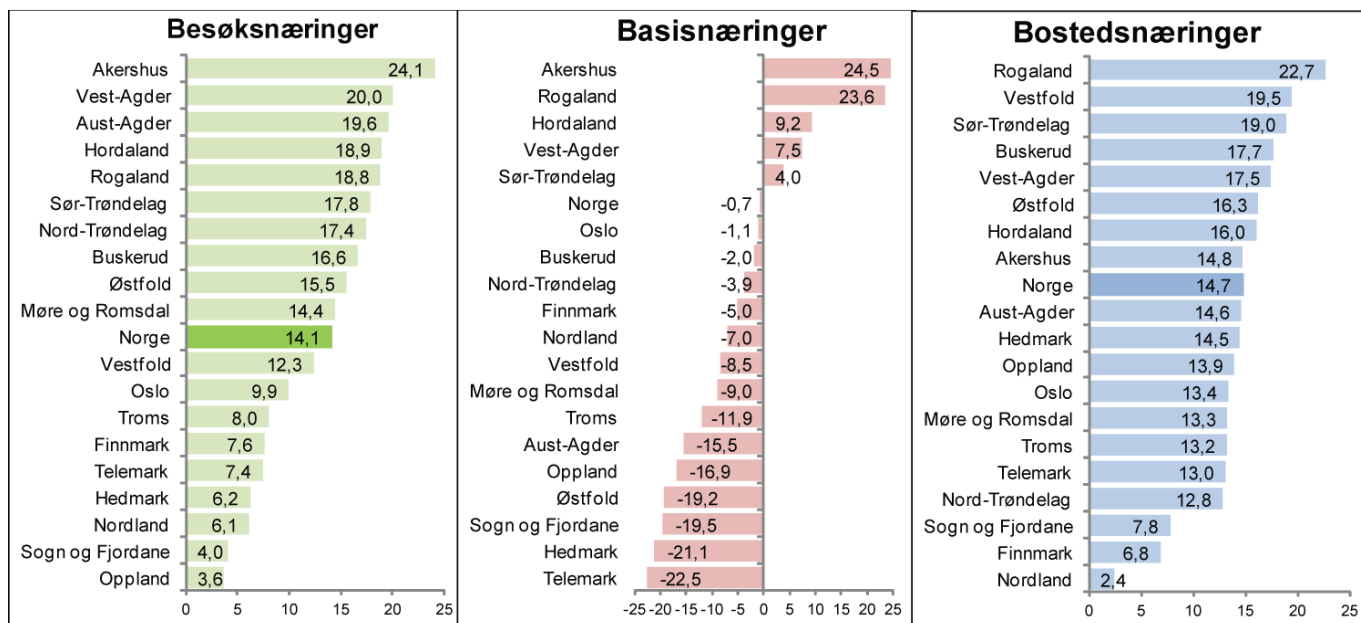
Oppland har hatt en svakere utvikling enn resten av landet i stat og fylke, besøksnæringer og basisnæringer. Det er nettopp de bransjene som skaper grunnlaget for bostedsnæringer og andre næringer. Det er litt overraskende at bostedsnæringer og andre næringer ikke har hatt sterkere nedgang, når de konkurranseutsatte næringene og statlig sektor har hatt så svak utvikling. En av årsakene er at både Lillehammer- og Gjøvikregionen har hatt god bostedsattraktivitet de siste ti årene. Det har gjort at befolkningsnedgangen ikke har blitt så stor som næringsutviklingen skulle tilsi.

Figur 96: Opplands rangering for nivå blant fylkene, med hensyn til andelen av sysselsettingen i basisnæringer, besøksnæringer og pendling i 2000 og 2010.

Figur 97: Utviklingen i Opplands relativt til utviklingen i Norge i perioden 2000-2010 for ulike kategorier arbeidsplasser, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 98: Endring i antall arbeidsplasser i de tre hovedkategoriene av arbeidsplasser fra 2000 til 2010, målt i prosent.

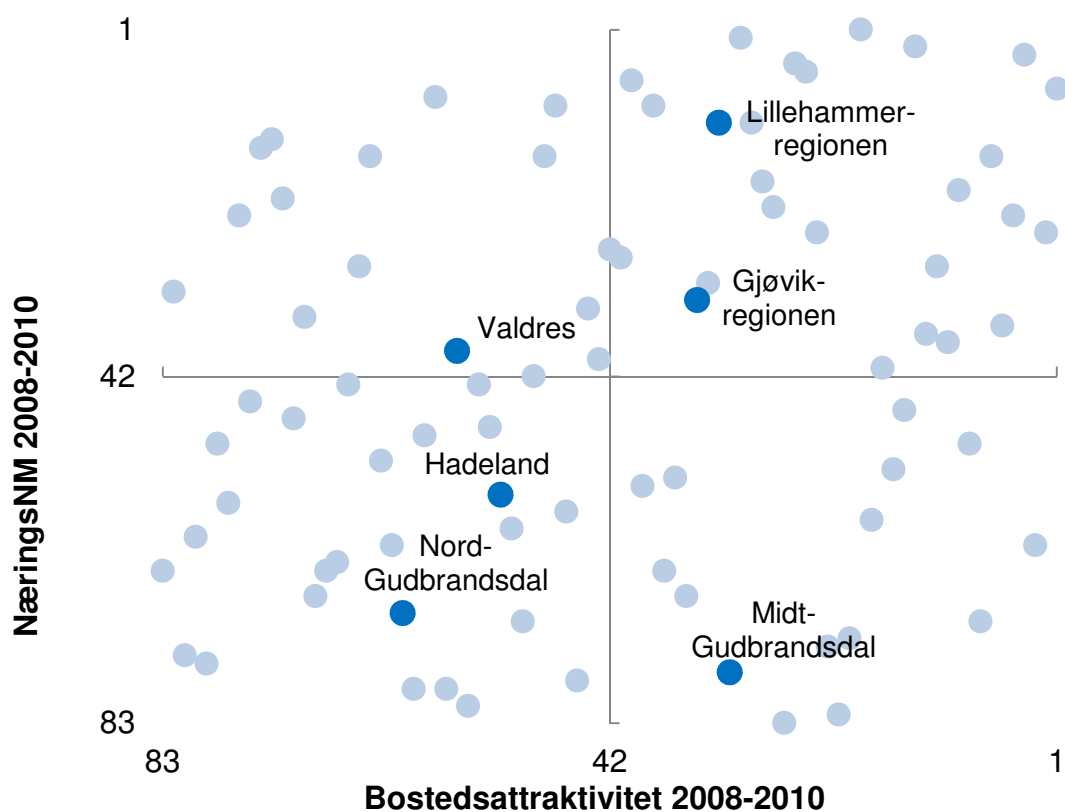
Oppland har lavest vekst i besøksnæringene av alle fylkene fra 2000 til 2010. Oppland fikk en vekst i besøksnæringene på 3,6 prosent, mot 14,1 prosent på landsbasis. Her har vi målt samlet antall arbeidsplasser i besøksnæringene, og ikke besøksoverskuddet som er brukt tidligere. Da vil veksten i besøksnæringene som egen befolkning genererer være med, og fylker med høy befolkningsvekst får følgelig et løft. Oppland har ikke hatt høy vekst i folketallet, og heller ikke i besøksnæringer.

Oppland har hatt en nedgang i antall arbeidsplasser i basisnæringer på 16,9 prosent fra 2000 til 2010. På landsbasis var det en nedgang på 0,7 prosent. Kun fire fylker har hatt høyere nedgang enn Oppland. Det er imidlertid store forskjeller på utviklingen i basisnæringene mellom fylkene. Akershus har hatt en vekst på hele 24,5 prosent, mens Telemark har hatt en nedgang på 22,5 prosent.

Når det gjelder utviklingen i antall arbeidsplasser i bostedsnæringene har Oppland hatt en vekst i antall arbeidsplasser i bostedsnæringene på 13,9 prosent fra 2000 til 2010, mens veksten på landsbasis var 14,7 prosent. Veksten har dermed bare vært litt under middels.

Oppland er et fylke med lav vekst, både i befolkning og i antall arbeidsplasser. Det er tydelig at det er i de konkurranseutsatte næringene det har sviktet, i besøksnæringer og i basisnæringer. Svak næringsutvikling er dermed årsaken til den lave veksten.

7.2 NæringsNM og bostedsattraktivitet

Figur 99: Regionene fordelt etter rangering i NæringsNM og Attraktivitetsbarometeret for perioden 2008-2010.

I figuren over er regionene i Norge fordelt etter deres rangering i NæringsNM og Attraktivitetsbarometeret. Merk at det er resultatene i NæringsNM i snitt for de tre siste årene som er brukt i denne figuren.

Resultatene i denne figuren viser igjen hvordan Oppland består av høyst ulike typer regioner.

Lillehammerregionen og Gjøvikregionen er i det gode kvadratet sammen med regioner som både har god næringsutvikling og høy bostedsattraktivitet.

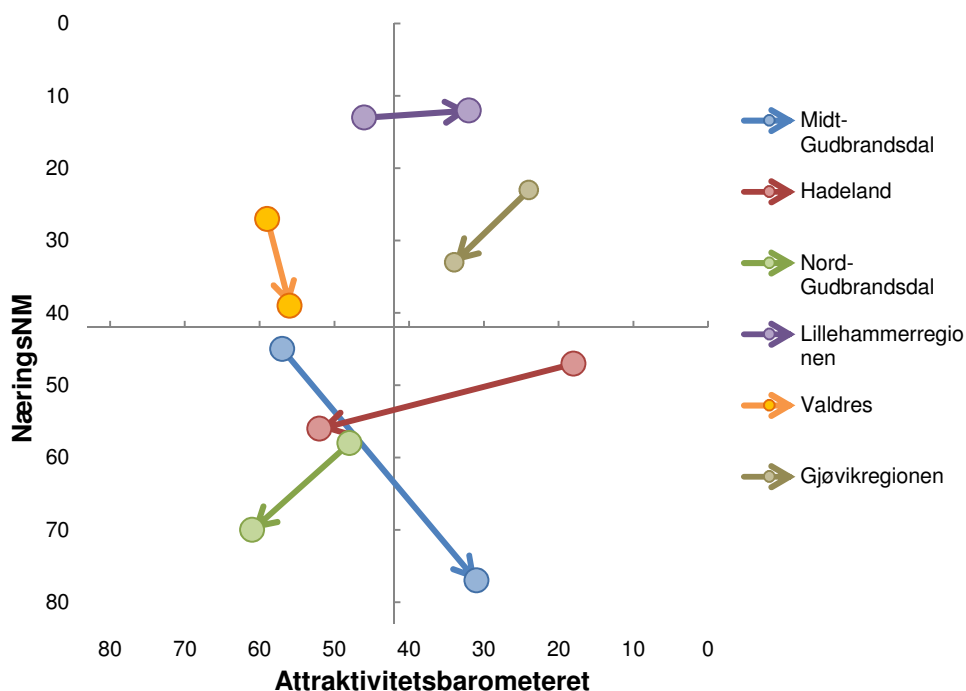
Lillehammerregionen er høyest rangert i NæringsNM, mens rangeringen til de to regionene i Attraktivitetsbarometeret er nokså lik.

Midt-Gudbrandsdal har høy bostedsattraktivitet i siste periode, men svak næringsutvikling.

Valdres er over middels i NæringsNM, men har hatt under middels bostedsattraktivitet

Hadeland og Nord-Gudbrandsdal er under middels både på Attraktivitetsbarometeret og i NæringsNM i den siste treårsperioden.

Regionenes utvikling

Figur 100: Regionenes utvikling fra perioden 2001-2003 til perioden 2008-2010.

I figuren over ser vi hvordan regionene har utviklet seg fra perioden 2001-2003 til den siste treårsperioden 2008-2010.

Lillehammerregionen var i første perioden i kvadranten med under middels bostedsattraktivitet, men har forbedret seg langs bostedsaksen.

Gjøvikregionen har falt langs begge aksene, men er holdt seg i den beste kvadranten.

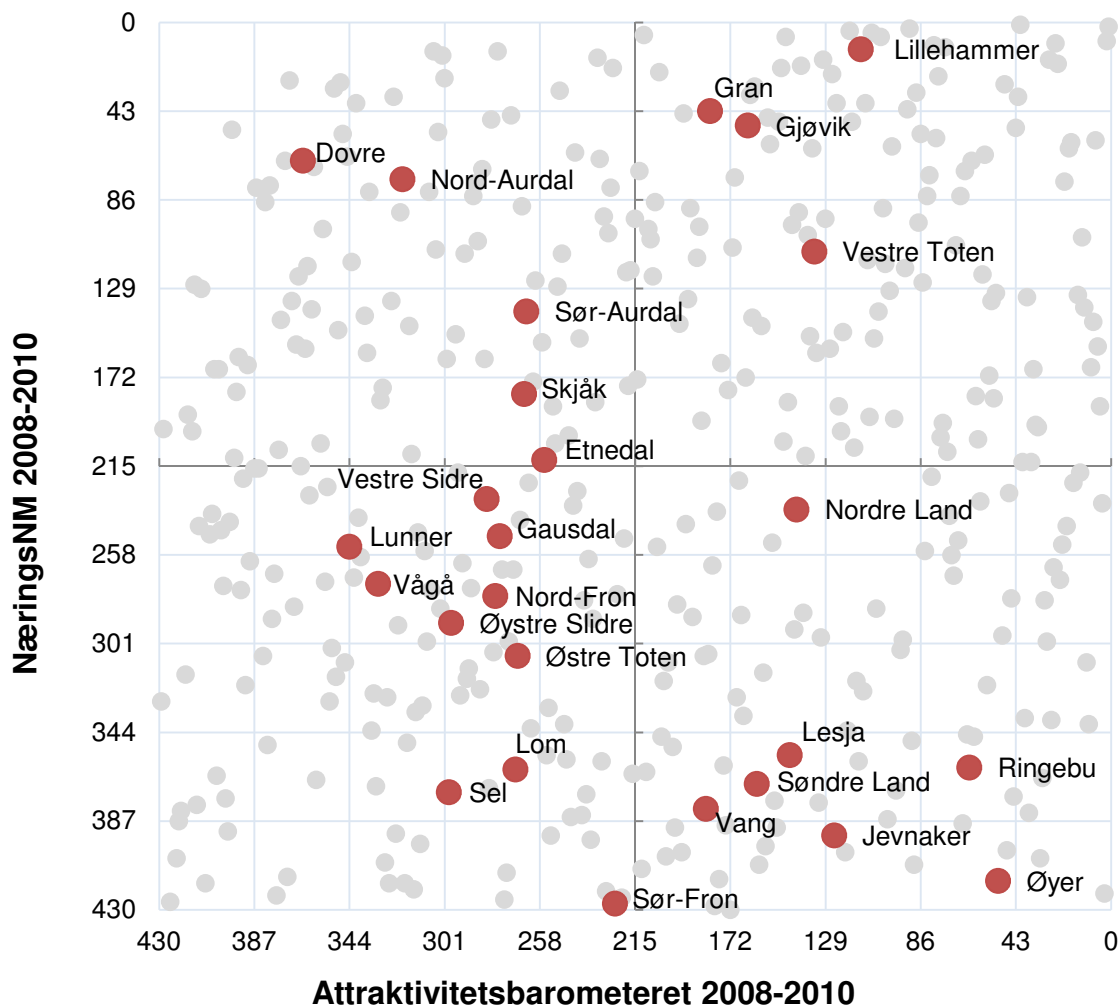
Hadeland har også falt på begge aksene, men det er spesielt for bostedsattraktivitet at Hadeland har svekket sin posisjon. I første periode hadde Hadeland høy bostedsattraktivitet.

Midt-Gudbrandsdal har falt mange plasser i NæringsNM, men forbedret seg i Attraktivitetsbarometeret. Midt-Gudbrandsdal har gått fra å være under til over middels attraktiv.

Valdres har også falt i NæringsNM og forbedret seg noen plasser i Attraktivitetsbarometeret, men endringene er ikke like store.

Nord-Gudbrandsdal var allerede i utgangspunktet i kvadranten med under middels næringsutvikling og bostedsattraktivitet, men har svekket seg på begge aksene fra første til siste periode.

NæringsNM og Attraktivitetsbarometeret kommuner

Figur 101: Kommunene fordelt etter rangering i NæringsNM og Attraktivitetsbarometeret for perioden 2008-2010.

Vi kan plassere kommunene i samme type figur som vi har gjort for regionene.

Lillehammer, Gran, Gjøvik og Vestre Toten er rangert over middels både i NæringsNM og på Attraktivitetsbarometeret. Lillehammer er den som har gjort det best i NæringsNM og har hatt høy bostedsattraktivitet.

Sju kommuner har hatt over middels bostedsattraktivitet i siste periode, men har under middels næringsutvikling. Øyer stikker seg ut ved å være nært nedre høyre hjørne, det vil si at kommunen har vært blant de beste i Attraktivitetsbarometeret og samtidig blant de dårligste i NæringsNM.

Dovre, Nord-Aurdal, Sør-Aurdal, Skjåk og Etnedal er kommuner som har gjort det godt i NæringsNM

de siste tre årene, men som har svak bostedsattraktivitet. Av disse skiller Dovre og Nord-Aurdal seg spesielt ut ved å gjøre det godt i NæringsNM, men svakt i Attraktivitetsbarometeret.

Siste kategori er kommuner som har svake resultater både i NæringsNM og på Attraktivitetsbarometeret. Hele ni kommuner i Oppland er i denne kategorien, men ingen er helt nede i nedre venstre hjørne.

ⁱ Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

ⁱⁱ Etableringsindeksen er dessverre bare delvis reprodusert tilbake til 2000. Vi har regionenes rangeringsnumre for etableringsfrekvens og vekst i antall foretak, men bare bransjejustert etableringsfrekvens fra 2007.

ⁱⁱⁱ I utregningen av innovasjonsklima er alle typer bedrifter vektet likt, mens i utregningen av innovasjonsfrekvens teller enbedriftsforetak mer enn flerbedriftsforetak. Innovasjonsfrekvens tar også hensyn til andel sysselsatte i innovative foretak.

^{iv} De metodiske forbedringene er at det er brukt en mer finmasket barseinndeling – 5-siffernivå NACE, i stedet for 3-siffer. Det har gjort at vi f. eks. har kunnet skille produksjon av vannkraft ut som en naturbasert næring (knyttet til fossekraft), mens den på 3-siffernivå var lagt sammen med distribusjon av kraft, som ikke er knyttet til natur.

^v Norsk kulturindeks er utarbeidet av Telemarkforskning, og setter sammen data fra mange kilder for å få fram kulturtilbud og kulturaktiviteter i norske kommuner. Link til undersøkelsen: http://www.tmforsk.no/publikasjoner/detalj.asp?merket=5&r_ID=1942

^{vi} For mer bakgrunn og analyser av attraktivitet, se Telemarkforskings notat ”Attraktivitetsbarometer”:
http://www.tmforsk.no/publikasjoner/detalj.asp?r_ID=1943&merket=5